

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

رباعيات

مُهَاجِرٌ مُهَاجِرٌ

تقدير

السيد أَحمد الصَّافِي الْجَيْهِي

عضو النادى الأدبي الفارسي في طهران وناقل
كتاب علم النفس عن العربية إلى الفارسية لوزارة معارف ايران
وهذه الترجمة هي اول ترجمة شعرية في جمیع اللغات إلى الأصل
الفارسي بشهادة العلامة (القزويني) عضو مؤتمر لـ منتشرین بالسفر

PK
6518
A7524
1900Z

www.alkottob.com

كلمة المعرض

أول ما قرأت من رباعيات الخيام هو تعريب الاديب السيد وديع البستاني وقد اثرت في نفسي قراءتها حينذاك بحيث نقلتني من عالمي المحسوس الى عالم خيالي بديع ملوه اللذة والهنا ، فوددت لو بقيت فيه ولا انتقل الى هذا العالم المادي المفعم بالآلام والاتعاب .

وقلت لنفسي ان كان هذا اثر التعريب فما هو اثر الاصل يا ترى ؟ من ذلك الحين اخذت اسعى للوصول الى ينبع الرباعيات الاصلي . لارن السوافي والانهار مما نقيت لابد وان تحمل مع النمير العذب فضلات وزوابع تذكر لونه وقدس طعمه . فشعرت بالحاجة الى تعلم الفارسية وأدابها ولكنني كنت في بيئة عربية والاسباب لم تكن متوفرة لدى لبلوغ تلك الامنية فحدث بعد حين ان ثار العراق ثورته الكبرى ثم انتهت الثورة بانكسار الجيش الوطني فاضطررتني الظروف الى مغادرة بلادي واتخاذ طهران عاصمة الفرس داراً لهجرتي .

أقمت في طهران ثمانين كان همي الوحيد فيها درس الادب الفارسي والنفوذ الى معاناته الدقيقة ومراميه السامية لأصل منها الى ينبع الصافى الذي سالت منه خيالات عمر الخيام الشاعر الذي شغفت به من دون باقى شعراء الفرس .

ثم بلغت من درس الادب الفارسي المنزلة التي كانت تتوق اليها نفسي وأخذت أكتب واترجم وانشر باسم « سيد احمد نجفي » في امهات الصحف الفارسية . كصحيفة « شفق سرخ » و « كوشش » و « اقدام » و مجلة « ارمغان » لسان حال النادي الادبي بطهران ومجلة « تعليم وتربيت » ثم كلفتني وزارة معارف ايران ان اترجم لها كتاب علم النفس الذي اشتراك بتأليفه الفاضلان المصريان

كلمة المُعرِّب

السيدان (علي الجارم ومصطفى أمين) يدرس في دار المعلمين هناك فترجمته لها وبعدئذ انتخبت عضواً في النادي الأدبي الفارسي بطهران .

وحيثذاك أخذت اطاعل الرباعيات بالفارسية فوجدت تعریب الاستاذ البستانی رغم ما اشتمل عليه من سمو وابداع لم يكن يمثل مع الاسف من الرباعيات الا قشورها البراقة واصدافها اللامعة وكان له العذر في ذلك اذ لم يكن عارفاً بالفارسية فترجم سباعياته عن الانكليزية ومن اجل ذلك بقى الدر واللباب في کنز مرصود لم تستطع ان تفك طلاسمه قرائح المترجمين .

كل ذلك حرك رغبي الى حاولة فك تلك الطلاسم واكتشاف ما اختبا في ذلك الکنز لعلي أستطيع أن اتحف قراء العربية لغتي المحبوبة لا بتلك الحالات الشعرية المعروفة التي تدفع الى التشائم وتدعى الى اللذات فحسب بل بتلك الثانية المكونة التي تمثل آراء الخيام الفلسفية ونكانه الادبية البدعة .

وقد أدركت حينئذ خطورة موقفني وما يعترضني فيه من العقبات مما يدركه كل من عانى ترجمة الشعر بشعر مثله ولا غرو فان نقل المعنى شرعاً من لغة الى اخرى مع الاحتفاظ بالمعنى الاصلي بحيث لا يندو عليه اثر التكلف في الترجمة أمر شاق تهي دونه العزائم وتنق الشم حاثة أمامه ولكن الرغبة سر النجاح والعنق يجتاح العراقيل ويدلل الصعوبات فانصرفت وكلي رغبة نحو التعریب وأخذت أجرب قريحتي في تعریب بعض رباعيات عرضتها عند ترجمتها على أدباء الفرس العارفين بالعربية وآدابها فقابلوها بالاصل وأبدوا اعجابهم منها وشجعوني على اكمال العمل فأخذت أولى السعي وافرغ الجهد ثلاثة سنوات كاملات لم يكن لي فيها شغل سوى اتمام هذا العمل حتى أكملتها ثلاثة وخمسين رباعية وكان همي الوحيد أثناء التعریب متوجهأ لأمرین الأول الأمانة في النقل والاحتفاظ بالمعنى الاصلي حتى ظهر أكثر الرباعيات كأنه قد ترجم كلمة بكلمة .

كلمة العرب

٧

الثاني تقريب التعریب بقدر الطاقة من الذوق العربي وكان ذلك يلجمني أحياناً الى أن أفرغ الرباعية الواحدة في أكثر من عشرين سبكأ حتى اختار من بينها السبك الوافي بأداء المعنى والمطابق للذوق العربي وكثيراً ما كنت أضحي بخيالي الشعري في سبيل تحقيق هذه المهمة وربما يرى القارئ، الأديب كلمات في الترجمة يمكن استبدالها بأحسن منها ولكن ليش من أنا قد آثرت هذه الكلمات على غيرها (ما هو أنساب منها للذوق) لثلا يؤدي تبدلها الى خلل في المعنى الأصلي .

وما كنت أحيد عن هذا الغرض وأتي بشيء من التصرف إلا عندما أعجز عن كل الوسائل للاحتفاظ بالمعنى الأصلي .

وهناك رباعيات جميلة لم أستطع مع افراط الجهد أن أبرز معانها المهمة كاملة في الترجمة مع الموافقة للذوق العربي فنكتبت عن ترجمتها معترفاً بعجزي وقصوري .

ولما أن أكملت التعریب عرضته على أدباء الفرس فقابلوه بالأصل وأكبروه غاية الأكبار وعليك ما فاه به أكبر شعراء الفرس المعاصرین وهو محمد حسين بهار الملقب (بملك الشعراء) قال : إن بعض التعریب مع كونه مطابقاً للأصل جداً فهو يفوقه من حيث البلاغة والأسلوب كهذه الرباعية :

إلا وکايد من أشواكه العطا
أصداغ أغید ما لم ينتسب شعبا

لم يحظ بالدهر في ورد الخدود فتى
أنظر إلى المشط لم تبلغ أنامله
والرباعية الآتية :

وليس يدور حسب رضا الكريم
بذي شرف وتسمو بالثنين
ولا أنسى ما قاله لي أحد كبار العلماء والأدباء هناك وأعني به العلامة الملقب

كلمة العرب

بصدر الأفضل الذي كان يدرس الأدب العربي للشاه المخلوع قال بعد ان اطلع على رباعيات بتمامها : (أكاد أعتقد ان الخيام نظم رباعياته بالعربية والفارسية معاً وقد فقد العربي منها فعثرت عليه واتحلته لنفسك) .

لم يكن غرضي من اثبات هذه الشواهد هو الفخر والتبعج بل كل غرضي يشهد الله أن أجعل القارئ العربي واثقاً من انه اذا قرأ التعريب فكانه قرأ الأصل بلا أدنى فرق .

وقد نشرت مجلة (ارمغان) لسان حال النادي الادبي في طهران قطعاً من التعريب مقررونة بالاصل مع مقدمة ضافية نوهت فيها بمكانة هذا التعريب .

ثم إني أرسلت نماذج من رباعيات مصحوبة بأصلها الفارسي من حرف الالف الى حرف الدال للعلامة المتبحر الميرزا محمد خان القزويني [المقيم في باريس منذ عشرات السنين والعارف بمعظم اللغات الاوربية والعضو في مؤتمر المستشرقين باكسفورد والذي كان العضد الایمن للمستشرق الانكليزي المرحوم الاستاذ « برون » في نشر الكتب الفارسية والتعليق عليها] وطلبت اليه ان يقاييس تعريري هذا بما ترجم من رباعيات الى سائر اللغات . فأجابني بكتاب يجمع بين تقريره واتفاقه يراهما القارئ ضمن كتابه الذي أثبت أصله وتعريري في صدر الرباعيات ... أما اتفاق الاستاذ العلامة فتحضر بالوزن فحسب ذلك لأنني لم أحافظ بالوزن الاولي أعني بحر [الدوبيت] ولم أقيد نفسي بوزن خاص يطرد في جميع رباعيات وشفيعي في ذلك أمران :

أحد هما الاهتمام بأداء المعنى الاولي في أي وزن أمكن إذ أن ذلك هو غرضي الوحيد من الترجمة وكنت لذلك أضطر أحياناً أن أجيل الترجمة في بضعة أوزان حتى أغير من ينها على الوزن الواقع بأداء المعنى . . .

الثاني : ان الاذن تمل من استماع نغمة واحدة تتكرر في وزن واحد وتميل الى التوع فما الوزن إلا نوع من الموسيقى وكل يعرف كيف يعتري السمع الملل

كلمة العرب

٩

عند استماع القطعة الموسيقية ذات اللحن الواحد المتكرر المعبر عنه اليوم بموسيقى الهمج وكيف يرتاح السمع عند استماع القطعة الموسيقية ذات الالحان المتنوعة ومثل ذلك يعرض للعين أيضاً عند مشاهدة الروضة ذات الزهر الواحد أو الروضة ذات الزهور المختلفة . . .

هذا وقد طبعت رباعيات مع أصلها الفارسي ليسهل على العارفين باللغتين المعايسنة بين الأصل والتعريب . . .

وقد اعتمدت في الأصل الفارسي على نسختين أحدهما النسخة التي جمعها الكاتب البحاثة الأديب (السيد رشيد اليامي) المطبوعة في طهران والثانية : النسخة التي طبعها عن نسخة قديمة وقابلها على نسخ كثيرة المستشرق الألماني الدكتور (فريد ريخ روزن) . . .

ونظراً إلى الدقة التي توخيتها في التهريب فقد فتحت المجال الآن لكتاب العربية وأدبائها ليدققوا النظر في فلسفة الخيام ويقابلوا بينها وبين فلسفة (المعري) فاني رأيت كثيراً من معانى الخيام مأخوذة عن المعري في (لزومياته) أو في (سقط الزند) وبعضاً مأخوذة عن شعراء آخرين وعلى سبيل المثال نذكر ما يلي :

قال المعري

تمنيت ان الخمر حللت لنشوة تجهلني كيف استقرت بي الحال
وقال أيضاً

أتىنينبي يجعل الخمر حلة فتحمل شيئاً من همومي وأحزاني
أخذ الخيام هذا المعنى فقال ما تعربيه :

رب افتح لي باب رزق وأرسل لي قوتي من دون من الأنام
وأدم نشوة الطلا لي حتى تذهلني ما عشت عن آلامي

كلمة المُعرِّب

وقال المُعرِّي

أرواحنا معنَا وليس لنا بِها
علم فكيف اذا حوتها الاَقْبَرْ
اخذه الْخَيَام — فقال :

سر الحياة لو انه يبدو لنا
لدا لنا سر الممات المبهم
لم تعلمن وأنت حي سرها
فغداً اذا ماتت ماذا تعلم
وقال أبو الحسن الباهري : المترجم في وفيات الاعيان
يا صاحب العودين لا تهملهما حرك لنا عوداً وحرق عوداً
اخذه الْخَيَام فقال : ما تعرِيه
وهلم بالعودين واكتمل الهنا وقع على عود واحرق عودا

ومن غريب ما رأيت من تصرف المُعرِّبين هو تنظيم الرباعيات وتقسيمها الى أناشيد حيث جعلوا كل رباعية مرتبطة بالآخرى مع ان كل رباعية في الاصل مستقلة بمعناها لا علاقة لها بالآخرى أصلاً وقد جمعت في الفارسية غالباً مرتبة على حروف الهجاء ولا شك انه ما استطاع المترجمون أن يجعلوها سلسلة متصلة الحلقات إلا بعد أن تصرفوها بمعناها فاتوا بالشعر القديم الشرقي على نمط الشعر العصري الغربي .

وما يجدر التنبِّه عليه ان اسم الرباعية كان يطلق قديماً على الاربعة أسطر كما في رباعيات الْخَيَام التي يتَّألفُ كل منها من بيتين كما أنها وردت في بحر فارسي دخل في العربية ، يسمى « بحر الدوبيت » أي بحر الْبَيْتَين ولكن بعض المتأخرین من أدباء العرب كالباس فرحات والشيخ علي الشرقي قد اطلقوا اسم الرباعية على أربعة آيات تشيّهاً لها برباعيات الْخَيَام في حين أن رباعيات الْخَيَام تتألف من بيتين فحسب .

احمد الصافي

۱۳۴۵
۱۹۲۹
مرداد

- آنچه عظیم ناصل علامه

در حضور ترجمه رای اعماق خیام که معرفه از آزادی میگیرد مردم فوستاره بقید و لطفاً رأى سنه را امّا حضور خداسته بود در هر دو بعرصه مسلکیم که امّا از صلبیه لنظر لعنی از لحاظ اصناف و مذاق ترجمه سنه هرگز صلاحیت آزادی را خودم میگیرم که این رأی را کی داشتی ای حضرت بنای زرآل هرچند منه داشته ایکه این طبقیم و فارس زبان مادری من این تا امّا زاده شاید میتوانم لفظ کلام متوجه شوند این اصل را با هم خیام را اد که کنم ولی امّا مرد ترجمه عربی آن چون فرمی زبان اهل من میشوند و من در آن اجتنبی هم قلچونه هست این امّا من هنوز قصادر تیبا یم آن هم امّا حضرت ناصل قلمی مدل سرکار عالی، و هرگز نه کنم از سنه در ای حضرت بلاتک از قبل روح بالغیب و ای ساعت نهان و ادهام و قسو و تکلف خواهد بود هم الله امّا اور نفعه و لم سعد طرره، ای مکان عذزان نمیگیر از قصر مقدمه هود را ای توارد امّا این که «فضل غیر قسر الدن فی مصلحت اهل ایمان و بیان آن لا يحصل غالباً المحسنة من العجم، و تدقی که امّا حضور مسیحیم یعنی حضرت ای ذهن عیز ممکن به

س در بورستار سه کمی که از زمان عربی حز اهل ام و بیار سلطی محدود نموده
معلمین است حال فکر نه خواهد بود، فکر دری دری صور را بدقت اینجا
خود حضرت تعالی و ساری دنیا معاصر عرب و اسلامگزارم، متنی همیز که
ملتی ایام بدل نمی از عز و داد عذر کنم آنچه که از حبیب حسنه نمی
تعین از لحاظ مقاومت تراجم باشد و تاده عرض اصل تابع را نمایم
و شهادت الله که مایلی تراجم کثیره لا عده ولا حصار جناب بالله محظیه که
ترجمه اتفاقی تراجم سرکار عالی و نطاوی آن با اقبال دیدم، بهترین
ترجمه حیانی بالله فارسی تراجم شاعرانگیزی معرفت فیض حواله است،
و تراجم اد و هر شی اد که از لحاظ سترتی و صاحب و بلاغ علیه عذر میخواز
دم نهادی از همه خوبی ایش مع ذکر از لفاظ تابع تراجم با اصل و تاده
عرض تابع اصلی بیار عالی دارد یعنی بیار تراجم از اد ایه هنوز لجه
و معنی متابعه حیان و حقیقت اعراض اد و اد ایه معنی اد از تراجم
نیست ایش، بطور کیه ای فالد رباعی ایه حیان که او تراجم نزد ایش ایش که در کس
زدن زحل ربانی حیان مبتکاند ایش باز از ز بعد ایش که در کس
حال ایش، و ساری تراجم حیان مشعر (غیر آنچه که بنیت تراجم است ایش) عالیها
از پرس تراجم فیض حواله تراجم است ایش که از زیر اصل قاع سر جناب در لجه ای
آنها هم مبتکل فیض حواله کیه یعنی ایش (ذریگاه تراجم از تراجم) تراجم با

با هم تلاش ندارد بیار آزادانه است، و برای ادامه روابط حیات
میتوان مدت سه ساعتی با می ظاهر ^{بینی} ترجمه شد و در مصر فارغ شود، لیکن
تا کدن آزماشی ام تاکمی ارائه حفظیت بیانم ^{بینی}، ترجمه کار لعنی
ای ۸۶. ریاضی که برای سنه فوستاده است اگرچه از طراز تازه است و
از کمیتی از اصل دور افتاده است لعنی از جمیع درز که نه دزن
ریاضی اصلی را (دو بیان) با صلاحتی ممتاز از سفر امتحان) از ترجمه
ابقا محفوظ است و نه خود را مقید به انتخاب وزنی و بحر واحد از جمیع
ترجم روابط فرموده است ولی از جمیع تلاش معنی ترجمه بالا اصل
(تا آنکه که تنقید لوزل و قایمه از ترجمه احرازه سده) انجو داشته است
جندا نکه عرض کرد بیار بیار خوب از همه راه است و تا بدینه اگر این این
ترجمه نزد مکتبی جمیع تراجم بغير حیات ام است بلا استثنای با اهل فارس است.
فی ذکر الله من افضل الحجۃ و حبر اک ذکر الله عن الحمد والادب اعنی الجزا
که نکتہ اس عرب بیار بزرگ مارا که ارجیح افقار اردو ادب ایرانی که این در نظر
ظهورت دارد و نعمتا برادران صلحی زبان ما او را امیر ستاده است با دیانتی
و عرب بستانی اید و ای فدمیستایان را هم با دیانتی فارس در هم
با دیانتی و ب انجام داده اید، مجلفر حقیقت
محمد فروتن

(تعریب کتاب العلامہ المتبحر المیرزا محمد خان القزوینی)

45 AVENUE REILLE, 45 PARIS 14°

١٣٤٥ محرم سنة

٢٦ يولیو سنة ١٩٢٦

سیدی العلامہ الفاضل المعظم :

اما من خصوص ترجمة رباعیات الخیام التي تفضلت وأرسلت لي نمودجاً منها وطلبت رأیي فيما تلطقاً منك فأقول في الجواب : اما من حيث اللفظ أي من حيث فصاحۃ الترجمة وببلغتها فلا أرى لي صلاحیۃ ابداء الرأی واعطاء الحكم في ذلك فاني نظراً الى كونی ایرانی الجنس . واللغة الفارسية لسانی الذي ولدت عليه ربما استطیع أن أدرك حسن المترجم عنه أي الرباعیات الاصلیة . أما الترجمة العربية فيما ان اللغة العربية ليست بلغتي الاصلیة . وأنا أجنبی عنها فكيف أستطيع أن أقضی وأحکم في هذا الموضوع خصوصاً ازاء فاضل فحل مثل سعادتك وكل حکم يصدر مني في هذا الشأن لاشك انه سيكون من قبيل الرجم بالغیب واتباع الظنون والأوهام ونوعاً من التصنع والتکاف فرحم الله امرءاً عرف نفسه ولم يتعد طوره . لقد جعل ابن خلدون عنوان أحد فصول مقدمته ما يلي :

« فضل في تفسير الذوق في مصطلح أهل البيان وبيان انه لا يحصل غالباً للمستعربين من العجم »

فإذا كان حصول هذا الذوق غير ممكن للمستعربين فمعلوم ماذا يكون الحال في شخص مثلی ليس لديه من العربية الا اطلاع سطحي محدود واني لأکل

كتاب العلامة القزويني

١٥

الحكم في ذلك الى ذوقك اللطيف وذوق سائر أدباء العرب المعاصرين .
غاية ما يمكن ان أبدي رأيي فيه بدون أن أخرج عن حدودي هو من حيث المعنى
أي من حيث مطابقة الترجمة للاصل وتأدية الغرض الأصلي للشاعر في الترجمة .

أشهد الله انني قلما رأيت بين الترجمات التي لا تعد ولا تحصى للخيام في
اللغات المختلفة ترجمة صحيحة ومطابقة للاصل كترجمة سعادتك . أحسن
الترجمات لرباعيات الخيام في اللغات المختلفة هي ترجمة الشاعر الانجليزي (فيتز
جرالد) وترجمته مع انها من حيث الشاعرية والفصاحة والبلاغة لفظاً ومعنى في
غاية الجودة فمن حيث المطابقة للاصل وبيان الغرض الأصلي للشاعر فيها فراغ
كثير يعني أن المشار اليه ترجمتها حرفة للغاية ولم يتقييد باتباع الخيام وحفظ
أغراضه وأداء معاناته في الترجمة بحيث أصبحت معرفة المعنى الأصلي ولو على سبيل
الحدس في أغلب رباعيات فيتز جرالد متعرجة وكثيراً ما بعد عن الاصل بدرجة
أصبح حدس الاصل معها محلاً . أما باقي ترجمات الخيام الشعرية فقد أخذت في
الاغلب عن ترجمة فيتز جرالد الانجليزي لا عن الاصل الفارسي لذلك أصبحت
تلك الترجمات كترجمة فيتز جرالد بل أشد منها (لأنها ترجمة عن ترجمة) في أنها
غير مطابقة للاصل وحرة للغاية . وفي هذه الاواخر ترجمت رباعيات الخيام
بواسطة السباعي الى العربية وطبعت في مصر لكنني الى الآن لم أرها حتى أبدي
رأيي فيها . أما ترجمة سعادتك أعني ٨٦ رباعية التي أرسلتها لي فهي وان كانت من
طراز جديد ومن جهة واحدة أعني جهة الوزن بعدت عن الاصل لأنك لم تبق
على وزن رباعيات الاصل (بحر الدوبيت في اصطلاح المتأخرين من شعراء
العرب) ولم تقيد نفسك في جميع رباعيات بوزن وبحر واحد ولكن من حيث مطابقة
الترجمة للاصل (في الحدود التي يسمى بها لك التقيد بالوزن والقافية في الترجمة الشعرية
فالحق والانصاف كما عرضت لك أجدت كثيراً كثيراً في الخروج من عهدها ولعله

يمكن أن يقال إن هذه الترجمة أقرب جميع الترجمات الشعرية للخيام بلا استثناء فشكر الله مساعدك الجميلة وجزاك الله عن الشعر والأدب أحسن الجزاء حيث عرفت إلى أدباء العرب شاعراً من أكبر شعرانا له في جميع أقطار أوروبا وأميركا شهرة واسعة ولم يكن يجهله إلا إخواننا العربوها أنت قد أديت هذه الخدمة اللائقة للأداب الفارسية والערבية معاً.

المخلص الحقيقي
محمد القزويني

شعر الخيام وفلسفته

لطفنا حضرة الاستاذ الاديب المحامي السيد أديب التقى (مدرس التاريخ والجغرافيا في مدرستي التجهيز والمعلمين قبلًا ومدرس اللغة العربية ، وأدابها في مدرستي التجهيز والمعلمات بدمشق) أن يتحفنا بموجز عن شعر الخيام وفلسفته لاشتغاله بهذا الموضوع ووضعه فيه كتاباً خاصاً ، كيما نصدر به هذه الرباعيات ، ففضل حفظه الله بكلمة مستعجلة اشتملت على ما يروي الفلة . في الموضوع المشار اليه وهذه هي :

٥) (نظرة مستعجلة)

في شعر الخيام وفلسفته

لم يكن الخيام نفسه عندما نظم رباعياته وجمعها يحمل بما سيكون لها من شأن بعده ، وخصوصاً عند أمم غريبة عنه وطناً وجنساً ولغة ودينًا ! لقد لقيت هذه الرباعيات ما لم يكن بحسبان الخيام ولا غيره من التهافت والاقبال على دراستها ونقلها الى لغات العالم المتعدد في اوربة وامریکة .

وقد يستغرب الانسان ما لقيته هذه الرباعيات من العناية مع انها ليست خيرة الخيرة مما أنتاجه قرائح أبناء فارس من الوجهة الأدية ، وليس مقام الخيام الأدبي في ذروة الذروة التي لم يستطع التحليق اليها أدباء الفرس ، فما هو الباعث يا ترى لهذا التفوق والرجحان الأدبي ؟

لقد أجاب عن هذا الاستاذ العلامة الفيلسوف التركي رضا توفيق بك في كتابه « رباعيات خيام » فقال ان هذا الفوز الذي كتب لرباعيات الخيام منبعث

شاعرية الخيام

عن فهم الخيام لمعنى الحياة وفق عقيدة المدينة الحاضرة وذوقها ، وآفاداته دساتير هذه العقيدة الأساسية في رباعياته بأسلوب شعرى بديع ولم تلتفت أمة الغرب الى الخيام هذا الالتفات إلا لأنها نظرت اليه نظراً الى اوروبي معاصر حكيم وعملت بما في تعاليمه من حكمة ومضت على طريقته .

ولم يعرف الخيام في الغرب ويدفع صيته إلا بواسطة الشاعر الانكليزي الاديب (فيتز جرالد — Fitz gerald) مترجم رباعياته . واما في الشرق فانه حشر في زمرة الرياضيين والمنجمين ولم يعد في عداد الشعراء . وقد ثبت بالوثائق التي عثر عليها ان الخيام كان حياً في سنتي (٥٠٦) و (٥٠٨) للهجرة وانه دفن في (نيسابور) من ايران .

شاعرية الخيام :

ان أكثر الكلمات المتداولة على السمع عند تلاوة شعر الخيام هي : الخمرة والحانة والساقي والكوز والعود والناي والمغني وأمثال ذلك . وجمل المعاني التي ينطوي عليها : العمر سريع الزوال فيجب أن نتهز الفرص قبل فواتها . نحن لا ندرى من أين أتينا ولا ندرى إلى أين نذهب فلتحسن الاستماع بهذه الأيام القليلة التي نعيشها . ليس في طوق البشر الوصول الى المعرفة فيتبغى ان نقبل كل شيء كما وجدناه ولا نقصد على أنفسنا ملذاتها . وغير ذلك . وبعبارة مختصرة يمكن أن يقال أن جميع ما تحوم حوله معاني الخيام في شعره تحصر في هذا المصراع العربي : « أغموا الفرصة بين العدمين ! » .

والحق أن الخيام كأدب الفارسي مطارف لا تبل على الأيام ووجه أحسن ما يحبو شاعر لغة من عبرية ونبوغ ، وكان موقفاً في انتقام الفاظه فالانسجام والسلامة والتشبيهات والاستعارات اللطيفة غير التكدة والسلولة وعدم التكلف ، كل ذلك من الصفات البارزة في شعره . وعباراته وآفاداته تقوم حق القيام بأداء ما يحملها إيه من المعاني الدالة على مشربه وفلسفته . وان شعرآ يحوي على مثل هذه الميزات المتنوعة ويضمن في شطورة الأربعة ما يحتاج شرحه الى

شاعرية الخيام

١٩

عدة صفحات من المعانى الحكيمية العالية المتينة لها دون شك محصول عبقرية فذة ونبوغ نادر ! .

وقد كان سلوك الخيام في ما كتبه مسلك الريب والشك . وهزؤه بأهل زمانه وطبعاً معاصريه ، وجرأته في القول على تعصي حدود الدين والأداب ، واستعماله الكنایات المرة في الطعن والتسبیح على المرأتين من أدباء الزهد والورع كل ذلك مما حمل أهل زمانه على أن ينظروا إليه شزاراً ..

وقد يكون من دواعي خمول ذكره في ايران وذيوعه في الغرب واحترام الغربيين وتقديرهم له انه سبق زمانه بعصور من الوجهة الفكرية ، حتى انه لم يوجد في ايران من يفتتش عن آثاره ويهتم بطبعها ! وكم نجد من العيب والقبح والخطأ في نسخ الرباعيات الفارسية المطبوعة في ایران . والهند اذا قيست بنسخ الرباعيات المترجمة في اوروبا وامريكا من جهة الاتقان والتزيين والتصوير والتدليل ! .

وقال « تيوفيل غوتié » أحد أدباء الفرنسيين المتوفى سنة (١٨٧٢) صاحب المؤلفات الكثيرة عند ذكره الخيام ما يأتي : « ان رباعيات الخيام تحتوي جميع مقاطع همت قطعة قطعة ! »

وقال الحكم المؤرخ « ارنست رينان » في بعض كتبه في صدد موازنته بين أحد الشعراء والخيام : « وليس له قوة الخيام ولا تهكمه ومزاجه المر ، وهو الذي لم يشاهد في تصر من العصور شاعر إياحي مثله ! »

وقال المسيو « بارييه دومتياد » من أعاظم المستشرقين الفرنسيين عنده ذكره الخيام : « أليس يعد حادثة غريبة ظهور شاعر في ایران في القرن الحادى عشر للميلاد يكون كما قال رينان . نظيرآ لغوطه وهانري هلينه ! » .

كان الخيام ينظم شعره رباعيات ، والرباعية قطعة مستقلة فيها وحدة في الشكل والمضمون . وتعدد أعلا أنواع الشعر الفارسي اذا حاكت برودها يد شاعر له مقدرة وجدارة . وفحول الشعراء يمهـدون للغرض الشعري الذي يرمون اليه في الشطور الثلاثة الاولى . وفي الشطر الرابع يفرغون النتيجة التي مهدوا

شاعرية الخيام

لها . والذين ينظمون رباعيات في فارس يعدون بالمتات ولكن الخيام نسج وحده وهو أستاذ الأستانة في نظم الرباعيات ، ويكتفي لمعرفة ذلك المقابلة بين رباعية من رباعياته وأية رباعية لغيره في مرماها ومعناها فيظهر الفرق جلياً في الاتجاه والأسلوب والبيان . هذه هي العلامة الفارقة التي تميز شعر الخيام من غيره . وقد أشار إلى الجهات التي يمكن تفريق شعر الخيام بها عن غيره (ميرزا محمد خان قزويني) من أعاظم أدباء الفرس المقيمين في باريز اليوم في رسالة نشرها بالفرنسية مع (كلود آنيت) أحد الكتاب الفرنسيين فقال : « ان الفكر الذي يضمنه الخيام احدى رباعياته فكر معقول جلي وواضح . لا تأتلف معه العناصر الأجنبية المدسوسية فيه . وتظهر آثارها حالاً عليه . لأن الخيام لا يتقيد بسائل الشك والإيمان ، فلا التدقيق يزعمه ولا التفكير والشعور يفيدنا شيئاً .. وبيان من اشتغل بالعلم أو بالدين حل معنى هذه الخلقة وكشف معضلتها فكل منها عاجز . فهو يقول نحن لا نستطيع ادراك أية حقيقة كانت .. وليس وراء هذا الثرى ثواب ولا عقاب ! . وليس الأيام التي تنقضي بين طرفي حياتنا إلا أياماً قصيرة يجب أن نسارع إلى اتهازها ولو كانت موقته ! وليس الحقيقة المجردة لأيام هذه الحياة التي تتقلص وتفيء كالحلم الا الشراب وتعشق الجمال والشباب ونور القمر يقع على الأفاريز والاطناف ، ونغمات الناي تهتز لها جنبات الفلووات والكروم .. والورد حينما تفتر عنها الأكمام ! . وهو الذي يقول لنا بعد أسفار بي إسرائيل كل شيء باطل وفان ! . فلنقتسم ملذاتنا فليست الغاية من الحياة إلا هذا ! . وللخيام نفاذ فكر ونظر خاص وشفافية في البيان ، وسعة قريبة وخيال ، وبعد عن الاطناب في الكلام يجعل له مكانة سامية خاصة بين شعراء الفرس المبرزين » ولاشك أنه دس بين ثاليه شعر الخيام كثير من الرباعيات ذات المجازي الصوفية والعبارات المشيرة إلى معانٍ مجازية سمجة ! حتى أن ترجمة (فيتز جرالد) النية لم تخل من كثير من هذا النوع المدسوس الذي لا يجوز أن ينسب إلى

فلسفة الخيام

٢١

الخيام . وما لاريب فيه ان سلوك عمر الخيام أهاج عليه المتصوفة من أهل زمانه فياجموه بشدة ولعل بعض من دس على الخيام هذه الرباعيات الصوفية رمى الى تبريره وتنزييه وانه أراد أن يختم شيخوخته بخير فاصبح يفكك في كل شيء من ناحيته الدينية . وهذا يقتضي قوله الخيام في احدى رباعياته :

من دامن زهد وتباه طي خواهم كرد باموي سفيد قصد مي خواهم كرد
ييمانه عمر من بهفتاد رسيد اين دم نکنم نشاط کي خواهم كرد
أي : « اني ساطوي ذيل الزهد والتوبة ، وسامشي الى الخمرة بشعري
الايض هذا ! وها أنا قد بلغت السبعين فان لم أنشط في هذا الوقت فمعن
أنشط ؟ . » .

ليس في شعر الخيام غaiات خاصة كالدين والوطن والانسانية والأخلاق يرمي إليها ، بل ان له طرز تفكير خاص وطبيعة فلسفية خاصة ، ورغم ان الخيام لم يكن مقلداً في شعره فقد نسبت إليه المحاكاة لغيره . وقد حذا حذوه كثيرون من شعراء الفرس وتأثروا بأفكاره وظواهر هذا التأثر ، ضعيفاً كان أو قوياً ، تشاهد في (حافظ شيرازي) و (ناصر خسرو) وغيرهما . أما المتأخرون فلم يكن بينهم أكثر توفيقاً في المحاكاة الخيام ومجاراته من المرحوم (ميرزا عباس خان أديب) الأديب الفارسي المتوفى من عهد غير بعيد . فقد كانت روح الخيام ترفرف على كل رباعية من رباعياته ، وتشتم عبقات أفكاره في كل ما نظمه وحاكي الخيام به ، وليس في المعاني فحسب بل في الألفاظ أيضاً .

فلسفة الخيام:

دللت الوثائق التي وصلتنا على أن الخيام لم يكن أخلاقياً في العلوم الرياضية والحكمية فحسب بل كان فوق ذلك شاعراً ممتازاً ومفكراً من أكابر المفكرين وقد وضع مؤلفات فلسفية وفقاً لرأي خاص ، وكان استاذاً في الفلسفة لعلماء

فلسفته اللا أبالية

متربعين ؟ وهذا يعني انه ليس مفكراً قحب بل فيلسوفاً صاحب طريقة ومذهب . وقد أخطأ أكثر المؤلفين والرواة والنقاد في فهم أفكار الحياة وتعيين عقيدته الفلسفية والدينية . مع انه من النادر أن نجد كاليام كتاباً بني عقيدته على احكام معينة معلومة ووضح أفكاره بياناً وبلاعنة كيانه وبلاعنة .

فلسفة الحياة اللا أبالية Agnostisisme

ان الحياة في مسائل (ما وراء الطبيعة) ، أي في مسائل (الوجود المطلق) و (حقائق الاشياء) و (حقيقة الروح) و (المبدأ والمعاد) من صنف الفلاسفة اللا أباليين (Agnostique) الذين يعترفون بالجهل ويرون ان طاقة البشر لا تستطيع أن تحيط بمثل هذه المسائل .

ان بعض عبارات الحياة تدل على انه كان مؤمناً بقدرة قاهرة فوق البشر وهي (القدرة الكلية) وهو قانع بوجود سرداري سرمدي هو (الله) . وبحث في (الحقيقة المظلمة) بحثاً مشيناً وأفاد أنها (فوق العقل والمعرفة) . واذا لاحظنا بعض رياضاته نستطيع القول ان (القدرة الكلية) التي آمن بها تشبه (الوجود المطلق) الذي قالت به الفلسفة أكثر من أن تشبه (الله) في الاديان . ومهما يكن الامر فان الحياة ليس (منكراً) كما انه ليس (متديناً) ولم يعبأ بشيء مما تجب رعايته من أمور الشرع .

أما الذي أشغله دائماً واعتنى جداً بالكتاب عنه فهو تلك المعانيات السرمدية التي حار لها الفلاسفة والعلماء واغرقوا في التفكير العميق من أجلها . والحياة كغيره من كبار الفلسفه يقول بعدم امكان الوصول الى معرفة أسرار الأزل . ولن يتيسر لانسان حل هذه المعانيات . وكل من اشتغل في المسائل الفلسفية يعلم انه ما من أحد توغل في طلب الكشف عن حقيقة الموجودات المحسوسة الا وعاد بالحياة يائماً من الوصول . لأن صور الحادثات لا ترتبط بالحقيقة المطلقة وإنما ترتبط بأجهزتنا الحسية ، وجميع ما ندركه من الموجودات انما يكون ادراكنا له

فلسفته الانقلابية

بسبب قابليتا الحسية . . وأقوال الصوفية وعلماء الطبيعة متفقة في ذلك ، وتلخص كما يأتي : « ان ما وصلنا اليه من علم في الكائنات ليس هو الحقيقة والواقع ، وهو علم موافق لوسائلنا الادراكية . وعلى هذا لا يكون العلم نفس المعلوم . ولو جهزنا بالآلات ادراك غير هذه الآلات لكان رأينا الاشياء على غير ما نراها الآن ولادركتها غير هذا الادراك ! » ولعدم تقييد الخيام بالدين لا يمكننا عده ورعاً تقىاً ولا حكيمآ صوفياً ! ولابد من عده من (الاحرار المستقلين) في تفكيرهم وهذا ليس معناه انه (جاحد) .

فلسفة الخيام الانقلابية (Mobilisme) :

لقد كان نظر الخيام الى (الحادثات) نظراً فلسفياً علمياً ينطبق انتباهاً شديداً على الفلسفة العلمية التي ذهب اليها الفلاسفة الطبيعيون (Les naturalistes) . واستقراء رباعياته المفصحة عن آرائه وأفكاره التي من هذا القبيل يجعلنا نقطع بأنه من الملتزمين (فلسفة الانقلاب — Philosophie du chambangement) وهذه الفلسفة تعرف اليوم بالمويلين . ففي نظر الخيام : (ان هذه الكائنات سيل يستمر يندفع من الأزل الى آخر الأبد ، والانسان في هذا السيل كدقاق العيدان يقذفها ويمضي بها ، وهو في ذلك جاهل لا يدرى من أين أتى ولا الى أين يذهب . . جميع العناصر في تركب وانحلال دائم ، الأجزاء البسيطة التي تتركب منها مادة الموجودات هي دائماً في تجمع وتفرق ، فالانسان الذي يموت وتودع جثته بطن الثرى ، ذلك المعمل الكبير الذي نسميه (الطبيعة) ، تنحل عناصره وتبعثر . . وقد يدخل بعض هذه العناصر المتبعثرة في عفصة سروة أو زهرة خبيزة . . وربما صار بعضها الآخر الى كتلة طين فيصنع منه الخزاف عروة لا يريق أو أذاناً لجرة ! ولعل في أكواب الشراب التي يطوف بها الساقى ذرات من جمجمة كيخرو أو قحف جمشيد . . وربما كانت الزنابق التي تزين ضفاف الجداول شفة حسنة أو قلب محمود ! . وهكذا يستمر العالم في هذا الانحلال والتركيب دون أن يعرف

تشاؤم الْخَيْام

الانقطاع أو التوقف . . فإذا تبعثرت العناصر وتفرقت في أجسام أخرى ، ليس من الممكن أن تعود فتُولِّفُ الجُمَّ الأول !

وهذه الأفكار المستحرجة من أكثر رباعيات الْخَيْام هي من الأمور المسلمة التي تكون المبادئ الأولى والمعتقدات الأصلية لفلسفة مرغوبة معروفة في كل زمان عند الطبيعين ، ومن المسلم عند أهل المعرفة أن العقيدة الأساسية (للماهية Materialisme) التي اقتبست أصولها وأحكامها عن العلوم الطبيعية هي هذه . ونستطيع القول أن هذه الفلسفة هي التي ألهمت الْخَيْام أجمل رباعياته وأشدّها تأثيراً ووقاً في النفس . وما يفيد هذا المعنى منها كثير يكاد يبلغ (٧٥) في المائة منها .

تشاؤم الْخَيْام :

كان الْخَيْام مثنائياً ، وهذا التشاؤم نتيجة اعتقادية لفلسفته التي تجر حتماً إليه لأنها تحيي الأمل وتدخل على القلب اليأس . . ومن كان يعتقد أن لا فائدة من أعماله وإن لا ثواب ولا عقاب عليها في عالم غير هذا العالم لا مندوحة له عن الاستسلام إلى الطيرة والارتقاء في أحضران التشاؤم . . والذي لا يؤمن بالبعث بعد الموت والحياة الآخرية ويعتقد أن الغاية عدم مطلق تكتيف ظلمات الفنوط نفسه وتسولي عليها ويجره تأثيره إلى التشاؤم فالتشاؤم بهذا الاعتبار ليس غريزياً أو فطرياً وإنما هو عارض يتسلط على الذهن وخاصة الذهن المفكر فيعطي من كل شيء ولا يرى من جميع ما يراه إلا صفة الشر . ولكي يستطيع الإنسان تبديد الموجس المؤدية إلى اليأس وشقاء الإنسانية أوصى الفلاسفة المؤمنون بالتمسك بحقائق الإيمان والرجوع إلى الدين . وال فلاسفة الذين يجدون في الدين والدين راحة الإنسانية وسعادتها هم غير قليلين اليوم .

وفكرة التشاؤم هذه ساقت الْخَيْام إلى (العدمية Nihilisme) كما تتعلق بذلك بعض رباعياته ، فهو يرى أن حياة الإنسان لا شيء ، إذا قياسه بالأبدية ،

تشاؤم الخيام

٢٥

وان لا نفع من الحياة ما دام الموت بالمرصاد . . واقول هب انك شعلة سرور وغبطة أليس مصير هذه الشعلة الى الانطفاء فاذا انطفأت فانك لاشيء ! . وهب انك قدح جمشيد فانك لابد أن تحطم فاذا حطمت فانك لاشيء ! ثم يقول اذا كان الامر كذلك فان هذه الدنيا وما فيها لاشيء . . وجميع ما نقول ونسعى لاشيء ! على أن فلسفة التشاوم هذه هي من خصائص فلسفة الخيام النظرية . أما فلسفة العملية فانها فلسفة سعادة وهناء وفلسفة شهوات ولذات فهو يحضر في كثير من رباعياته على ما تقضيه هذه الأيام القليلة من العمر في اللذات والنيل من حظوظ الدنيا . فهو بذلك «أيكوري» النزعة يجد السعادة في مطاوي اللذات والمشتهيات . ومن أروع رباعياته في هذا المعنى قوله :

مي خوردن وشاد بودن آبین منست
فارغ بودن ز کفر ودين ، دين منست
کفتا : دل خرم تو چيست
کفتم بعروس دهر کابین تو چيست
أي : ان احتساء الخمرة والفرح من عادتي . . وديني ترك الكفر والدين ! .
قلت لعروس الدهر ما مهرك ؟ قالت قلبك الفرح هو مهري ! » . وهذه المصاريف الأربع من هذه الرباعية دساتير أربعة تشير الى مذهب الخيام ورأيه في الحياة .

والكتاب الغربيون أكثر ما يشبهون الخيام بأيكور و (لوكريسيوس) الشاعر الروماني وأبي العلاء المعري وغونه وشوبنهاور وهابنه . والحق ان الخيام البق مرشح شرقي ليحضر مع هذه الزمرة فان قسماً من رباعياته لا يعدو بعض ما نحاه في مقطوعاته الشاعر الروماني (لوكريسيوس) الذي يمثل في شعره آراء أيكور أحسن تمثيل .

أما مشابهته لأبي العلاء فمما لا شبهة فيه : فان أفكار الشاعرين الحكيمين واعتقاداتهما متماثلة ، ولا ندحة عن القول بأن الشاعر الخيام تتبع أسفار أبي العلاء الذي سبقه الى عالم الخاود بستين أو سبعين سنة ولم يستطع ان يفلت من تأثيرها فيه . ومن الغريب ان هذين الحكيمين المشابهين في كثير من المسائل الفلسفية

تشاؤم الخيام

والاعتقادية يختلفان كل الاختلاف في بعض وجهات نظرهما حتى يخيل انهما شخصيتان متأفستان . والظاهر ان ذلك ناشئ عن اختلاف مزاجيهما الذي أثر في نظرهما الى الدنيا والى حل قضية الحياة وتعيين دستور العمل من أجلها فكان من جراء ذلك أن وقعا في تابع عملية متابعة كل التأثير .

ثم ان تشاؤم أبي العلاء لم يكن كتشاؤم الخيام نظرياً وشعرياً ، بل كان تشاؤماً حقيقةً قاهراً مظلماً . وكان أبو العلاء وقوراً في تفكيره جدياً صحيحاً النظر ولذلك أتى شعره وقوراً فلسفياً على اسلوب متين موجز بلاغي . عاش أبو العلاء ما عاش زاهداً متقدضاً بعيداً عن الملذات والشهوات فكان ينظر دائماً الى لذاته الدنيا نظر ازدراء ويحضر باقواله الفلسفية الأخلاقية على العيش الحر في خلال القناعة والزهد . أما الخيام الشاعر الفارسي فهو من غواة الانهماك بالملذات والمفتوحين بالجمال ومن الذين يعرفون كيف يستمتعون بمعنويات الحياة ولذاته وكيف يوقفون سيرهم على ما تقتضيه فهو (أيكوري) عاقل معقول . وليس له اي قول يدل على انه من المولعين بالقاء دروس الفضيلة والأخلاق على الناس ، بينما نجد ان المستشرقين والمدققين من رجالات الغرب مجتمعون على ان قضايا الاخلاق أشغلت أبا العلاء أكثر من قضايا الاعتقاد ، وان الذي أكسبه موقعاً ممتازاً بين الحكماء ليس الحث على النيل من لذاته الدنيا بل حثه على الفضيلة والزهد والقناعة ، وقد نجد في أسفاره بعض قواعد أخلاقية ودساتير ليس بالامكان مهما جهدنا أن نجد خيراً منها .

ومن هنا يتبيّن أن بين هذين الحكيمين المتشابهين كل التشابه في عقائدهما الفلسفية وفي موقفهما الصريح تجاه الأديان والمذاهب فروقاً بارزة باعتبار مغايرة المشارب والأمزجة . وقدر ما أحسن أبو العلاء تمثيل السجدة الممتازة للعرق السامي الذي هو منه استطاع الخيام الفارسي كذلك تمثيل سجدة العرق الآري ، وهذه المبادئ في الطبع تحملنا نعم الشاعر العربي أبا العلاء من حيث فلسفته من الرواقين

هل الخيام صوفي

٢٧

(Les stoiciens) . والشاعر الفارسي الخيام من (الايكوريين) . واتفاق الشاعرين في بعض النظريات الفلسفية لا يمنع من الاختلاف في الفلسفة العملية . وأما في الفلسفة الانقلالية فان بين أبي العلاء والخيام تشابهاً تماماً . ومن أبرز الشواهد على ذلك قصيدة أبي العلاء التي مطلعها (غير بجد في ملي واعقادي) . وهذه القصيدة نجد جميع ما فيها من الأفكار في رباعيات الخيام .

وأما مشابهة الخيام لشوبنهاور فهي من جهة تشاوهما . واما شبهة بولتر الشاعر الفرنسي فهو من جهة عدم المبالغة بالدين غير ان استهزأات فولتر وتهكماته الدقيقة الرقيقة لا نجد لها مثيلاً في رباعيات الخيام . واما الاشتراك من الناس والنفرة منهم فليس من طبيعة فولتر ولا من طبيعة الخيام . وأما غوته أعظم شخصية أديية عتازة في القرن الثامن عشر فان نظره الفلسفي الى الكائنات يشبه نظر الخيام لكن أثره واسلوبه واعتقاده في الله والبشر يختلف اختلافاً تماماً عن الخيام .

هل الخيام صوفي :

ان القطع بأن الخيام صوف لا يخلو من الخطأ فان كثير من الأعظماء الذين عاصروا الخيام لو جاؤوا بعده لم يخطئوا في معرفة مذهب الخيام ومشربه كلام الغزالى والقططى ونجم الدين الرازى . أما الغزالى فقد وقع بينه وبين الخيام عدة اجتماعات كان البحث يدور فيها حول مسائل علمية وفلسفية ، ولما علم الغزالى ان الخيام فيلسوف مخالف له كل المخالفات في المشرب والاعتقاد قطع صته به ، كما رواه (الشهرازوري) في كتابه (نزهة الأرواح) واما (القبطى) فان ذكر في كتابه (إخبار العلماء بأخبار الحكماء) عند ذكره الخيام قوله : « وقد وقف متأخره الصوفية على شيء من ظواهر شعره فنقلوها الى طريقتهم وتحاضروا بها في مجالساتهم وخلواتهم ، وبواطنها حيات للشريعة لواسع ومجامع للأغلال جوامع » ، وأما (نجم الدين الرازى) فانه أشار الى الخيام في كتابه (مرصاد العباد) وقال عنه أنه (فلسطي

هل الخيام صوف

دوري طبيعي !) . . وهذه الأفوال صريحة في أن الخيام ليس من الصوفية ، لا سيما نجم الدين الرازي فإنه من كبار الصوفية قوله هذا فصل .

أما الذين توهموا أن الخيام شاعر صوف فقد بناوا وهمهم هذا على بعض أفكار أوردها الخيام في رباعياته عفواً فحملوها على تحمل التصوف . وبعض الأفكار قد تكون مشاعاً بين مذاهب متعددة فلا يمكن فهم التخصيص منها . وأرباب المذاهب يعرفون كيف يفرقون أقوال شيعة مذهبهم من غيرها . وجميع ما ورد في رباعيات الخيام من الأفكار التي توهم التصوف محمولة على ما ذكرناه .

هذا ما أردناه الالامع إليه من شعر الخيام وفلسفته مراعين في ذلك الإيجاز تاركين الشرح والاستقصاء إلى رسالتنا (شعر الخيام وفلسفته) التي ستمثل بالطبع قريباً ، ولعلنا أصبنا الهدف في آخر ارجنا هذه الكلمة المستعجلة والرسالة لأننا نعتقد أننا بذلك قد سددنا فراغاً من هذه الناحية في مكتبة الأدب العربي ، والله سبحانه من وراء القصد .

«أديب التقى»

دمشق :

لِرُوحِيِّي إِنْقَانٌ هَدِيَ الْتَّرَاجِه
أَمَارَسَهُ مِنْ قَبْلِ حَلِّ الْتَّعَانِه
فَمَا نَلَتْ مِنْ دُنْيَيْ غَيْرَ النَّشَوَه

احمد صافي

أَخِيَّامٌ فَذَرْسَلْتُ رُوحِكَ هَادِيَا
فَإِنِّي تَلَمِيدُ لِرُوحِكَ فِي الْأَسَى
لَئِنْ نَلَتْ مِنْ بَعْدِ التَّشَاؤِمِ لَذَّةٌ

صرف الالف

كُلْ ذَرَّاتٍ هَذِهِ الْأَرْضِ كَانَ
أَوْجَهًا كَالشَّمُوسِ ذَاتَ بَهَاءٍ
أَجْلٌ عَنْ وَجْهِكَ الْغَبَارَ بِرَفْقِ
فَهُوَ خَدٌ لِكَاعِبٍ حَسَنَاءٍ

إِنْ رُوحًا مِنْ عَالَمِ الْغَيْرِ جَاءَتْ
لَكَ خَيْرًا مَا تَسْأَلَ بِالْغَيْرِ أَدَاءٌ
إِسْعَهَا أَكْوُسَ الصَّبَوحِ صَبَاحًا
قَبْلَ تَوْدِيعِهَا أَوَانَ الْمَسَاءِ

- ١ -

۱
هر ذره که در روی زمینی بوده است
خورشید رخی زهره جیبینی بوده است
گرد از رخ نازنین بارام فشان
که این هم رخ وزلف نازنینی بوده است

۲

روحی که منزه است زالایش خاک
مهمان تو آمده است از عالم پاک
میده تو بیاده صبوحی مددش
زان پیش که گوید انعم الله مساک

- ۱ -

٤
مَنْ تَحْرِيْ حَقِيقَةَ الْمَهْرِ أَضْحَى
عِنْدَهُ الْحُزْنُ وَالْسُّرُورُ سَوَاءٌ
إِنْ يَكُنْ حَادِثُ الزَّمَانِ سَيْفَنِيْ
فَلَبَّكُنْ كُلُّهُ أَسْى أَوْ هَنَاءٌ

٥
قَاتِ الْوَرَدَةُ لَا خَدَدٌ كَخَدِي فِي الْبَاءِ
فَأَلِي مَالْظَّلَمُ مِنْ يَتَغَيِ عَصْرًا لِمَائِي
فَأَجَابَ الْبَلْبُلُ لِغَرِيدُ فِي لَحْنِ الْغَنَاءِ
مَنْ يَكُنْ يَصْحَّكُ يَوْمًا يَقْضِ حَوْلًا بِالْبَكَاءِ

٦
لَيْسَ يَذْرَى يَمْنَاطِقُ وَقَيَاسِ
أَيَّ وَقْتٍ دَارَتْ بِهِ الْزَّرْقاَءِ
أَوْ مَنِيْ تَصْبِحُ السَّمَاءُ خَرَابًا
فَنَدَاعَتْ وَانْهَى مِنْهَا الْبَناَءِ

- ٢ -

۳

آنرا که وقوف شد بر احوال جهان
شادی و غم جهان بر او شد یکسان
چون نیک و بد جهان بسر خواهد شد
خواهی همه درد باش و خواهی درمان

۴

گل گفت به از لقای من روئی نیست
چندین ستم گلابگر باری چیست
بلبل بزبان حال با او میگفت
یکروز که خنديد که سالی نگریست

۵

آغاز روان گشتن این زرین طاس
وانجام خرابی چنین نیک اساس
دانسته نمیشد—ود بمعیار عقول
سنجدہ نمیشد بمقیاس قیاس

— ۲ —

٦
دَعْ عَنِكَ حِرْصُ الْوُجُودِ وَأَهْنَا
إِنْ أَحْسَنَ الدَّهْرُ أَوْ أَسَاءَ
وَأَبْعَثَ بِشَعْرِ الْحَسِيبِ وَأَشْرَبَ
فَالْمَعْرُوفُ يَمْضِي غَدًا هَبَاءَ

٧
إِنْ تَوَاعَدْتُمُ رِفَاقِي لِأَنْسٍ
وَسَعَدْتُمُ بِالْقَادِيِّ الْهَيفَاءِ
وَأَدَارَ السَّاقِي كُوُسَ الْحَمِيمَ
فَإِذْ كُرُوفِي فِي شُرْبِهَا بِالدُّعَاءِ

٨
إِنْ تَلَاقَيْتُمُ أَخْلَانِي بِمَا
فَأَطْلَلُوا ذِكْرَايَ عَنِ الْمِقَاءِ
وَإِذَا مَا آتَى لَدَى الشَّرْبِ دَوْرِي
فَأَرِيقُوا كَأْسِي عَلَى الْغَزَرِاءِ

٦

کم کن طمع از جهان و میزی خرسند
 واز نیک و بد زمانه بگسل پیوند
 هان می خور وزلف دلبری گیر که زود
 هم بگذرد و نماند این روزی چند

٧

یاران چو باتفاق میعاد کنید
 خودرا بجمال یکدیگر شاد کنید
 ساقی چو می معانه در کف گیرد
 بیچاره فلانرا بدعایاد کنید

٨

یاران چو باتفاق دیدار کنید
 باید که ز دوست یاد بسیار کنید
 چون باده خوشکوار نوشید بهم
 نوبت چو بما رسد نگونسار کنید

— ۲ —

٩
إِنْ كُنْتَ لَا تَفْنِي سَوَى مَرَّةٍ
فَفَنْ وَدَعْ هَذَا الْأَسَى وَالشَّقَاءُ
وَكُنْ كَانَ لَمْ تَحْمِلْ دَاهِلَةً أَوْ
دَاهِلَةً وَالْأَجْمَمَ وَخَلَّ الْعَنَاءُ

١٠
قَدْ خَاطَبَ السَّمَكَ الْأَوْزَ مَنَادِيَا
سَيْعُودُ مَاءُ النَّهَرِ فَاصْفُ هَنَاءُ
فَأَجَابَ إِنْ نُصِّيحُ شِوَاءَ فَلَتَكُ أَ
سْدِنِيَا سَرَابَا بَعْدَنَا أَوْ مَاءُ

١١
مَا الْكَوْنُ دَارُ إِقَامَةٍ فَأَخْوَ الْنُّهَى
أَوْلَى بِهِ أَنْ يُدْمِنَ الصَّهَباءَ
أَطْفَيَ بِمَاءِ الْكَرْمِ نِيرَانَ الْأَسَى
فَلَسَوْفَ تَذَهَّبُ فِي الْهَوَاءِ هَبَاءُ

— ٦ —

٩

چون مردن تو مردن یکبارگی است
 یکبار بمیر این چه بیچارگی است
 خونی و نجاستی و مشتی رگ و پوست
 انگار نبود این چه غمخوارگی است

١٠

با بط میگفت ماهیء در تب و تاب
 باشد که بجوی رفته باز آید آب
 گفتا چو من و تو هر دو گشتم کباب
 دنیا پس مرگ ما چه دریا چه سراب

١١

دنیا نه مقام تست نه جای نشست
 فرزانه در او خراب او لیتر و مست
 بر آتش غم زباده آبی میزن
 زآن پیش که در خاک روی باد بدست

— ٤ —

١٢

طَالَ كَبِيعِيْ عُمْرُ الْحَبِيبِ فَقَدَ
أَوْلَانِيْ الْيَوْمَ خَيْرَ نَعَاءَ
فَقَدَ رَنَالِيْ وَمَرَ يُوْمِيْ أَنْ :
«أَحَسِنْ وَأَقِلِّ الْإِحْسَانَ فِي الْمَاءِ»

١٣

إِخْرَاجَ يَدَهُرِكَ قَلَّةَ الْرُّفَقاءِ
وَأَصْحَبَ بَنِيهِ وَأَنْتَ عَنْهُمْ نَاءِ
فَعَنِ اعْتَذَتَ عَلَيْهِ إِنْ تَظَرُّهُ فِي
عَيْنِ الْبِصِيرَةِ أَعْظَمُ الْأَعْدَاءِ

١٤

لَا تَتَظَرُّنَ إِلَى الْفَتَنَ وَفَنُونِهِ
وَأَنْظُرْ لِحَفْظِ عَهْدِهِ وَوَفَائِهِ
فَإِذَا رَأَيْتَ الْمَرْءَةَ قَامَ بِعَهْدِهِ
فَاحْسِبْهُ فَاقَ الْكُلَّ فِي عَلِيَّهِ

— ٥ —

۱۲

آن یار که عمرش چو غمم باد دراز
امروز بمن تلطیفی کرد آغاز
بر چشم من انداخت دمی چشم و برفت
یعنی که نکوئی کن ودر آب انداز

۱۳

آن به که در این زمانه کم گیری دوست
با اهل زمانه صحبت از دور نکوست
آنکس که ترا بحملگی تکیه بر اوست
چون چشم خرد باز کنی دشمنت اوست

۱۴

آزا منگر که ذو فنون آید مرد
در عهد و وفا نگر که چون آید مرد
از عهدء عهد چون برون آید مرد
از هر چه گمان بری فزون آید مرد

- ۰ -

١٥

لَقَدْ آنَ الصَّبُوحُ فَقُمْ حَيْبِي
 وَهَاتِ الرَّاحَ وَاشْرَعْ بِالْفَنَاءِ
 فَكَمْ «جَمْشِيد» أَرْدَى أَوْ «قُبَادٌ»
 مَحِيَ الْصَّيفِ أَوْ مَرِ الشَّتَاءِ

١٦

مَا شَهَدَ النَّارَ وَالْجَنَانَ فَتَّ
 أَيُّ أَمْرِيْيُّ مِنْ هُنَاكَ قَدْ جَاءَ
 لَمْ نَرَ مِمَّا نَرْجُو وَنَغْذِرُهُ
 إِلَّا صِفَاتٍ تُحَكَّى وَأَسْمَاءٌ

-
- (١) جمشيد أحد ملوك الفرس القدماء
 وكان مشهوراً بآياتها كهي في المسكرات والملذات
 (٢) قباد أحد ملوك الفرس الا كاسرة
 ويقال له كي قباد وكيخسرو

— ٦ —

۱۵

هنگام صبح ای صنم فرخ پی
بر ساز ترانه و به پیش اور می
کافکند بخاک صد هزاران جم و کی
این امده تیر مه و رفت دی

۱۶

کس خلد و جحیم را ندیده است ای دل
گوئی که از آنجهان رسیده است ای دل
امید و هراس ما بچیزی که از آن
جز نام و نشانی نه پدیده است ای دل

١٧

إِنْ تَجْدُ لِي بِالْعَفْوِ مَا خَشَّ ذَنْبًا
أَوْ تَهْبِطْ لِي زَادًا أَمْنَتُ الْعَنَاءَ
أَوْ تَبِعِضْ بِالْعَفْوِ وَجْهِي فَإِنِّي
لَسْتُ أَخْشَى صَحِيفَتِي السُّودَاءَ

حرف الباء

١٨

قَدْ أَنْطَوَى سِفْرُ الشَّابِ وَأَغْتَدَى
رَبِيعُ أَفْرَاحِي شَتَاءً مُجْدِداً
لَهْبِي لَطِيفِ كَانَ يُذْعَنِي بِالصَّبا
مَتَّى أَنَّى وَأَيَّ وَقْتٍ ذَهَبَـاً

- ٧ -

۱۷

با رحمت تو من از گنه نندیشم
با توشه تو ز رنج ره نندیشم
گر لطف توأم سفید رو گرداند
حقا که زمانه سیه نندیشم

۱۸

أفسوس که نامه جوانی طی شد
وآن تازه بهار شادمانی دی شد
آن مرغ طرب که نام او بود شباب
فریاد ندانم که کی امد کی شد

- ۷ -

١٩

إِلَهِيْ قُلْ لِيْ مَنْ خَلَادَ مِنْ خَطِيْبَةِ
وَكَيْفَ تُرِيْ عَاشَ الْبَرِيْثِ مِنَ الذَّنَبِ
إِذَا كُنْتَ تَعْزِيْ الذَّنَبَ مِنِيْ بِمِثْلِهِ
فَمَا الْفَرْقُ مَا يَدِنِي وَيَدِنَكَ يَارَبِّي

٢٠

يَا بَاقِيَا رَهْنَ الْرِّيَاءِ وَرَائِحَةَا
لِتَصْبِيرِ عِيشَكَ فِي عَنَاءِ مُتَعَبِّبِ
أَنْقُولُ أَيْنَ تَرُؤُخُ مَنْ بَعْدِ الرَّدَى
هَاتِ الْمُدَامَ وَأَيْنَ مَا شَفَتَ أَذْهَبِ

٢١

رَأَيْتُ فِي النَّوْمِ ذَا عَقْلَ يَقُولُ إِلَّا
لَا يَجْنِيْنَ الْفَتَنِ مِنْ نَوْمِهِ طَرَبَا
حَتَّىْ مَتَرَقْدُ كَالْمَوْتِ فَقُمْ عَجَلاً
فَسَوْفَ تَهْجَعُ فِي جَوْفِ الْثَّرَىْ جَهْبَا

— ٨ —

۱۹

ناکرده گناه در جهان کیست بگو
وان کس که گنه نکرده چون زیست بگو
من بد کنم و تو بد مكافات دهی
پس فرق میان من و تو چیست بگو

۲۰

ای مانده بتزویر فرینده گرو
واز بهر دو روزه زندگی در تک و دو
گفتی که پس از مرگ کجا خواهی رفت
می پیش من آر و هر کجا خواهی رو

۲۱

در خواب بدم مرا خردمندی گفت
کاز خواب کسی را گل شادی نشکفت
کاری چکنی که با اجل باشد جفت
بر خیز که زیر خاک میباشد خفت

(۴۲)

- ۸ -

٤٤

غَدُونَا لِذِي الْأَفْلَاكِ الْعَابِ لِأَعْبِ
أَقُولُ مَنْ أَلَا أَتَتْ فِيهِ بِكَادِبِ
عَلَى نَطْعَمِ هَذَا الْكَوْنِ قَدْ أَعْبَتْ بِنَا
وَعَدْنَا لِصَدْرِهِ الْمَنَّا بِالْعَاقِبِ

٤٥

أَوْلَ دَفْنَ الْمَعَانِي الْمَوْيِ
وَإِنَّهُ بَيْتٌ وَصِيدٌ الشَّابِ
يَا جَاهِلاً مَعِي الْهَوَى إِنَّمَا
مَعْنَى الْحَيَاةِ الْحُبُّ وَالْأَنْجِدَابِ

٤٦

إِنْ تَحْلُّ لَدِي الرَّبِيعُ كَثُ السُّحبِ
حَدَّ الْأَزْهَارِ وَابْتَدَرَ لَا شَرَبِ
وَالْيَوْمُ يَدِي الرَّوْضَةِ تَرَقَّحُ وَمِنْ
دَرَائِكَ سَوْفَ تَزَدَّهِي بِالْعَسْبِ

— ٩ —

۲۲

ما لعبتگانیم و فلک لعبت باز
از روی حقیقی و نه از روی مجاز
باز یچه کنان بدیم بر نطع وجود
رفتیم بصدوق عدم یک یک باز

۲۳

سر دفتر عالم معانی عشق است
سر بیت قصیده جوانی عشق است
ای آنکه خبر نداری از عالم عشق اسلخ
این نکته بدان که زندگانی عشق است

۲۴

چون ابر بنوروز رخ لاله بشست
بر خیز و بجام باده کن عزم درست
کین سبزه که امروز تماشاگه تست
فردا همه از خاک تو بر خواهد رست

- ۱۰ -

٢٥

تَرْزَدَادُ حِيرَةُ عَنْتِلِي كُلَّ دَاجِيَةِ
 وَالْدَمْعُ حُوَيْلِي مِثْلُ الدُّرِّ مَسْكُوبُ
 لَا يَعْتَلِي جَامُ رَأْيِي مِنْ وَسَاوِسِهِ
 وَإِنْ يَعْلَمْ بِجَامٍ وَهُوَ مَقْلُوبُ

٢٦

وَذَحِظَنَا بِالْغِنَى وَأَبَارَحَ فِي الْدَارِ الْخَرَابِ
 وَفَرَغَنَا مِنْ مُنْيَ الرَّحْمَةِ أَوْ خَوْفِ الْعِقَابِ
 وَسَمَونَا ثُمَّ عَنْ مَاءِ وَنَارٍ وَتُرَابٍ
 فَالْكِسَّا وَالْكَاسُ وَالْعَقْلُ مَعَارِهُنُ الشَّرَابُ

٢٧

أَمَا تَرَى الْأَزْهَارَ فِيهَا عَيْثَتْ يَدُ الصَّبَا
 وَمَنْ جَمَاهَا غَدَا الْبَلْلُ يَشْدُو طَرَبَا
 فِي دِيرِ الْأَزْهَرِ وَدَعَ عَنْكَ الْأَسَى وَأَكْرُبَا
 فِي ذِي الْأَزْهَارِ كَمْ زَهَتْ وَكَمْ عَادَتْ هَبَا

- ١٠ -

۲۵

شب نیست که عقل در تحریر نشود
وز گریه کنار من پر از در نشود
پر می نشود کاسه سر از سودا
هر کاسه که سر نگون شود پر نشود

۲۶

مائیم و می ومطرب و این کنج خراب
فارغ ز آمید رحمت ویم عذاب
جار ودل و جامه در رهن شراب
آزاد ز خاک و باد واز آتش و آب

۲۷

بنگر ز صبا دامن گل چاک شده است
بلبل ز جمال گل طربناک شده است
در سایه گل نشین که بسیار این گل
از خاک برآمده است و در خاک شده است

- ۱۰ -

٢٨

فَالْقَوْمُ مَا أَطَيْبَ أَحْوَرَ فِي الْجَنَّةِ
يَقُلُّتُ الْمَذَامَ عِنْدِي أَطَيْبَ
وَاغْنَمَ النَّقْدَ وَأَتْرَكَ الْمَدِينَ وَأَعْلَمَ
أَنَّ صَوْتَ الْطَّبُولِ فِي الْبَعْدِ أَعْذَبَ

٢٩

إِنْ تَشْرَبَ الْمَذَامَ أَسْبُوعًا فَلَا
تَرْكَ لَهُ أَجْمَعَةً قُدْسًا شُرْبَهَا
الْسَّبْتُ وَالْجَمْعَةُ عِنْدِي أَسْتَوْيَا
لَا تَعْبُدِ الْأَيَّامَ وَأَعْبُدْ رَبِّهَا

٣٠

هَذَا أَوَانُ الصَّبَوحِ وَالظَّرَبِ
وَنَحْنُ وَأَخْرَانُ وَابْنَةُ الْعِنْبِ
أَصْمَتْ نَدِيعِي هَلْ ذَاهِلٌ مَحْلُ ثَقِي
وَأَشْرَبْ وَخَلَ أَخْدِيثَ وَأَجْتَبَ

- ١١ -

۲۸

گویند کسان: بهشت با حور خوش است
من میگویم که آب انگور خوش است
این نقد بگیر و دست از آن نسیه بدار
کاواز دهل شنیدن از دور خوش است

۲۹

یک‌هفته شراب خورده باشی پیوست
هان تا ندهی تو روز آدینه ز دست
در مذهب ما شنبه و آدینه ز دست
جبار پرست باش نه روز پرست

۳۰

هنگام صبح است خروش ای ساقی
ما و می و کوی میفروش ای ساقی
چه جای صلاحست خموش ای ساقی
بگذر ز حدیث و درد نوش ای ساقی

- ۱۱ -

٣١

أَشْرَبَ الرَّاحَ لِأَجْلِ الْطَّرَبِ
 أَوْ تَرَكَ دِينِي وَأَطْرَاحَ الْأَدَبِ
 رُمِتَ الْحَيَاةَ دُونَ عَقْلٍ لَخَطَّةَ
 فَهِمْتُ بِالسُّكُنِ لِهَذَا السَّبَبِ

٣٢

لَا عَشَّتُ إِلَّا بِالْغَوَانِيِّ مُغْرَمًا
 وَعَلَى يَدِي تَرَكَ الدَّامِ الْمَذَائِبُ
 قَالُوا سَيَقْبِلُ مِنْكَ رَبُّكَ تَوْبَةً
 لَا اللَّهُ قَابِلُ لَا وَلَا أَنَا تَائِبٌ

٣٣

لَا تَنْبَ قَطُّ عَنِ الرَّاحِ فَكُمْ
 تَوْبَةٌ مِمْمَا يَتُوبُ التَّائِبُ
 قَدْ شَدَا الْبَلْ وَالْوَرْدُ رَهَا
 أَبِداً الْوَقْتُ يَتُوبُ الشَّارِبُ

- ١٢ -

۳۱

می خوردن من نه از برای طرب است
نه ز بهر نشاط و ترک دین و ادب است
خواهم که به بی خودی برآم نفسی
می خوردن و هست بود نم زین سبب است

۳۲

در سر هوس بتان چون حورم باد
بر دست همیشه آب انگورم باد
گویند کسان خدا ترا توبه دعاهای را
او خود ندهد من نکشم دورم باد

۳۳

توبه مکن از می اگرت می باشد
صد توبه نادمات در پی باشد
گل جامه دران و بلبلان نعره زنان
در وقت چنین توبه روای کی باشد

-۱۲-

٣٤

تَسْيِي تَعْلِيلُ إِلَى الْحُمَيَا دَائِمًا
وَالْسَّمْعُ يَهُوَيْ مِعْزَفَا وَرَبَابَا
إِنْ يَصْنَعُوا كُوْزَا شَرَأِي فَلِيَتَهُمْ
أَنْ يَمْلَأُوهُ مَدَى الْزَّمَانِ شَرَأِا

٣٥

مَا خَلَقَ اللَّهُ رَاحَةً وَهَنَا
إِلَّا لَمَنْ عَاشَ مُفْرَدًا عَزَّبَا
مِنْ تَرَكَ الْأَنْفَارَادَ وَأَقْتَرَنَا
فَتَذَجَّ جَنِي بَعْدَ رَاحَةٍ تَعْبَا

٣٦

أَقَى بِي هَذَا الْكَوْنُ مُضْطَرِبًا فَمَمْ
تَزَدِّي إِلَّا حِرَّةً وَتَعْجَبُ
وَعَدْتُ عَلَى كُونِهِ وَمَمْ أَدْرِ أَنَّتِي
لِمَادَا أَتَيْتُ الْكَوْنَ أَوْ فِيمَ أَذْهَبُ

- ١٣ -

۳۴

میلم بشراب ناب باشد دائم
گوشم بنی ورباب باشد دائم
گر خاک مرا کوزه گران کوزه کنند
آن کوزه پر از شراب باشد دائم

۳۵

هر لذت و راحتی که خلاق نهاد
از بھر مجردان آفاق نهاد
هر کس که ز طاق منقلب گشت بی حفت
اسایش خود بیرد و بر طاق نهاد

۳۶

آورد باضطرابم اول بوجود ود
جز حیرتم از جهان چیزی نفزو د
رفتیم باکراه وندانیم چه بود
زین آمدن و بودن و رفتمن مقصد

— ۱۲ —

٣٧

كُلَّ يَوْمٍ أَنُوْيِ الْتَّابَ إِذَا مَا
جَاءَ فِي الْمَلِيلِ عَنْ كُثُورِ السَّرَابِ
فَاتَّافَيَ فَصَلَّى الزَّهْوَرِ وَإِنِّي
فِيهِ بَارِبَ تَائِبٌ عَنْ مَتَابِي

٣٨

مَا زَالَ ضَلَّلُ عَلَى الْأَزْهَارِ لَاسْحَبِ
وَلَمْ يَزَلْ بِي مَلِلٌ لَأَنَّهُ الْعَسْبِ
فَلَا تَمْ لِيْسَ ذَاقَتْ الْكَرَى وَأَدِرَ
كَلْمَ حَبِيبِي فَإِنَّ الشَّمْسَ لَمْ تَغِبِ

٣٩

لِمَذَا غَدَاهَ الْرَّبُّ رَكَبَ هَذِهِهَا
عَنَاصِرَ لَمْ يَعْكِمْ تَامِهِ سَالْرَبُّ
إِذَا رَاقَ مَبَاهَا فَقِيمَ خَرَابِهَا
وَإِنَّمَ تَرُقُّ مَبْنَى فَمِنْ أَنِّي الْعَيْبُ

- ١٤ -

۳۷

هر روز برآنم که کنم شب توبه
از جام پیا پی ولبالب توبه
اکنون که رسید وقت گل هرغم نیست
در موسم گل ز توبه یا رب توبه

۳۸

بر روی گل از ابر نقابست هنوز
در طبع و دلم میل شراب است هنوز
در خواب مروچه وقت خوابست هنوز
جانا می خور که آفتاب است هنوز

۳۹

دارنده چو ترکیب عناصر آراست
از بهر چه او فکندش اندر کم و کاست
گرنیک نیامد این صور عیب کراست
ور نیک آمد خرابی از بهر چه راست

- ۱۴ -

الاضلاع

٤٠

وَجَامِيْرُوقُ الْعُقْلَ اُطْفَأَ وَرَقَّةَ
وَيَهْوَ عَلَيْهِ الْقَلْبُ مِنْ شِدَّةِ الْحُبِّ
تَفَنَّ خَرَافُ الْوُجُودِ إِصْنَعَهُ
وَيَكِيرُهُ مِنْ بَعْدِ ذَالِكَ عَلَى الْتَّرْبَ

٤١

كَمْ لِلَّذِي بَسَطَ الْثَّرَى وَبَنَى الْسَّا
مِنْ لَوْعَةِ يَهُوُبِنَا وَعَذَابِ
كَمْ مِنْ شَفَاءٍ كَالْعَيْقِ وَطَرَّةٍ
كَلْمَكِ أَوْدَعَهَا حَقَاقَ تُرَابِ

٤٢

أَنْظَرْ حِسَابَكَ مَا أَتَيْتَ بِهِ وَمَا
تَغْدُو بِهِ مِنْ بَعْدِ مَهَا تَذَهَّبَ
أَنْقُولُ لَا أَحْسُو الْطَّالِبَخَوْفَ الرَّدَى
سَمِوتُ إِنْ تَشَرَّبْ وَإِنْ لَمْ تَشَرَّبْ

- ١٥ -

٤٠

جامی است که عقل افرین میزندش
صد بوسه ز مهر بر جین میزندش
این کوزه گر دهر چنین جام لطیف
میسازد و باز بر زمین میزندش

٤١

آنکس که زمین و چرخ وأفلانک نهاد
بس داغ که او بر دل غمناک نهاد
بسیار لب چولعل وزلفین چومشك
در طبل زمین وحقهء خاک نهاد

٤٢

بر گیر ز خود حسابی او با خبری
که اول تو چه آوری و آخر چه بري
گفتی نخورم باده که میاید مرد
میاید مرد اگر خوري يا نخوري

- ۱۰ -

الأَحْمَادُ

٤٣
كُم سِرْتُ طَفْلًا اتَّحِصِيلَ الْعِلْمِ وَكُم
أَصْبَحْتُ بَعْدَ بَتْدِرِيسِي لَهَا طَرِيْا
فَاسْمَعْ خِتَامَ حِدِيشِي مَا بَلَغْتُ سِوَى
أَنِي بُدِّيْتُ أَرَابَا تُمْ عُدْتُ هَبَا

٤٤
أَلَا أَرْحَمْ يَا إِلَهِي لِي فُؤَادَا
مِنَ الْأَشْجَانِ أَمْسَى فِي عَذَابِ
وَرِجْلَا بِي سَعْتُ لِلْحَانِ قَدْمَا
وَكَفَا أَمْسَكَ قَدَحَ الشَّرَابِ

٤٣

یکچند بکودکی باستاد شدیم
یکچند زاستادی خود شاد شدیم
پایان سخن شنو که مارا چه رسید
از خاک در آمدیم و بر باد شدیم

٤٤

یا رب بدل اسیر من رحمت کن
بر سینه غم پذیر من رحمت کن
بر پای خرابات رو من بخشای
بر دست پیاله گیر من رحمت کن

- ۱۶ -

(۳)

حرف الثاء

٤٥

إِجْعَاهُوا قُوَّةَ الْمُتَلَادَ وَأَحْمَاهُوا
كُهْرَبَاءَ أَلْخَدُودَ لَا يَأْقُوتَ
وَإِذَا مَثَ فَاجْعَاهُوا الْرَّاحَ غُنْيَيْ
وَمِنَ الْكَرْمِ فَاصْنَعُوا تَابُونَيْ

٤٦

يَقُولُ الْمُتَقُونَ غَدَّاً سَتَحْيَى
عَلَى مَا كُنْتَ فِي هَذِي الْحَيَاةِ
لَذَا أَخْتَرْتَ الْحَيَاةَ وَأَحْمَيْتَ
لِأَخْسِرَ هَكَذَا بَعْدَ الْتَّهَابِ

-١٢-

۴۵

ای همنفسان مرا زمی قوت کنید
 واين چهره^ء کهر با چو یاقوت کنید
 گر فوت شوم بیاده شوئید مرا
 وز چوب رزم تخته^ء تابوت کنید

۴۶

گویند مرا آنکسان که با پرهیزند
 زآن سان که بمیرند چنان برخیزند
 ما با می و معشوقه از آنیم مدام
 باشد که بحشرمان چنان انگیزند

— ۱۷ —

٤٧

جَاءَ مِنْ حَانَةَ الْدَّاهِ سُحِيرًا
يَا خَلِيلَهُ قَدْ هَمَ بِالْحَانَاتِ
قُمَّا كَيْ نَمَلَ الْكُنُوسَ مُذَامًا
قَبْلَ أَنْ تَهَبَّ كُنُوسُ الْحَيَاةِ

٤٨

هَبِ الدَّنِيَا كَمَا تَهْوَاهُ كَانَتْ
وَكَنْتَ قَرَأْتَ أَسْفَارَ الْحَيَاةِ
وَهَبْكَ بِلْغَتِهَا مِئَتِينَ حَوْلًا
فَإِذَا بَعْدَ ذَاكَ سَوَى الْعَيَاتِ

٤٩

الْبَدْرُ شَقَّ بِنُورِهِ جِبَ الْدَّجْجَى
وَأَشْرَبَ فَلَمْ تَلْقَى كَذِي الْأَوْقَاتِ
وَأَنْهَنَّا وَلَا لَمَنْ فِي الْبَدْرِ كَمْ
سَيِّضَى فَوْقَ ثَرَى لَنَّا وَرَفَاتِ

— ١٨ —

٤٧

آمد سحری ندا ز میخانه ما
کای رند خراباتی و دیوانه ما
بر خیز که پر کنیم پیمانه می
زان پیش که پر کنند پیمانه عما

٤٨

دینا بمراد رانده گیر آخر چه
وین نامه عمر خوانده گیر آخر چه
گیرم که بکام دل بماندی صد سال
صد سال دگر بماندہ گیر آخر چه

٤٩

مهتاب بنور دامن شب بشکافت
می خور که دمی خوشتراز این توان یافت
خوش باش و بیندیش که این ماه بسی
اندر سر خاک یک ییک خواهد تافت

- ۱۸ -

الاخصیاء

٤٠
إِنْ زَلَّ مِنْ حِنْطَهِ رَشِيفَاً
وَكُوْزَ خَمْرٌ وَفَحْذَ شَاءَ
وَكَانَ إِلَيْيَ مَعِي بَقْفَرْ
فَتَتْ يَدَا عِيشَةَ الْوَلَادَةِ

٤١

مَنْ نَالَ دَرَةَ عَقْلٍ نَادَ مُنْتَبَهَا
فَإِنْ يُضْعَعْ مِنْ ثَعِينَ الْعُمْرِ لَحْظَةَ
إِمَاسَعِ لِرِضَاءِ اللَّهِ مُجْتَهِداً
أَوْعَبَ كَلْسَ الطَّلَاقَ وَأَخْتَارَ رَاحَتَهُ

٤٢

مَا أَسْطَعْتَ كُنْ لِيَنِي الْخَلَاعَةَ تَائِعاً
وَأَهْدِمْ بِنَاءَ الصَّوْمِ وَالصَّوَافَاتِ
وَأَسْمعَ عَنِ الْخَيَامِ خَيْرَ مَقَالَةَ
إِثْرَبَ وَغَنَّ وَبَرَزَ إِلَى الْخَيَّراتِ

- ١٩ -

۵۰

گر دست دهد ز مغز گندم نانی
 واز می کدوئی ز گوسفندی رانی
 با ماه رخی نشسته در ویرانی
 عیشیست که نیست حد هر سلطانی

۵۱

هر گورقمی ز عقل در دل بنگاشت
 یک لحظه ز عمر خویش ضایع نگذاشت
 یا در طلب رضای ایزد کوشید
 یا راحت خود گزید و ساغر برداشت

۵۲

تا بتوانی خدمت رندان میکن
 بنیاد نماز و روزه ویران میکن
 بشنو سخن راست ز خیام عمر
 می میخور وره میرو و احسان میکن

—۱۹—

٥٣

أَحْسَنُ الْعِلَالَةِ عَنَّكَ يَرْزُلُ فَمُّ الْوَرَى
 وَقَلَةُ الْأَمْوَارِ أَوْ كَثْرَتَهَا
 وَلَا تَجَبَ كِيمَيَّةُ قَهْوَةٍ
 تُرْزِلُ أَلْفَ عَلَيَّ قَطْرَتَهَا

٥٤

جُسُومُ دَوِيِّ هَذِي الْقُبُورِ تَحْلَلتَ
 فَيَنَّ بِخَارٍ قَدْ عَلَّ وَرْفَاتٌ
 فَمَا هَذِهِ الرَّاحُ الَّتِي صَرَعْتُهُمْ
 وَمَمْ يَنْهَلُوا مِنْهَا سَوَى جُرُعَاتٍ

٥٥

هُمْ حَبِيبِي نَتَرُكُ أَهْمَّ فِي غَدِ
 وَنَغْنِمُ قَصِيرَ الْعُمُرِ قَبْلَ فَوَاتِ
 سُزْمَعْ عَنْ ذِي الدَّارِ رِحْلَتَنَاغَدَأَ
 بِسْعَةُ آلَافِ مِنَ السَّنَوَاتِ

- ٢٠ -

۵۳

می خور که ز تو قلت و کثرت بیرد
واندیشه هفتاد و دو ملت بیرد
پرهیز مکن ز کیمیائی که از او
یک قطره خوری هزار علت بیرد

۵۴

این اهل قبور خاک گشند و بخار
هر ذره زهر ذره گرفتد کنار
آهاین چه شرایست که ناخوردید درست
بین خود شده و بیخبرند از همه کار

۵۵

ای دوست یا تا غم فردا نخوریم
و این یکدم عمر را غنیمت شمریم
فردا که از این روی زمین در گذریم
با هفت هزار سالگان هم سفریم

— ۲۰ —

٥٦

مَنْ كَانَ نَصْفُ رِغْفِيْ فِي الْحَيَاةِ لَهُ
وَمَسْكَنٌ فِيهِ مَثْوَاهُ وَرَاحَتَهُ
لَمْ يَغْدُ سَيِّدَ شَخْصٍ أَوْ شَلَامَ فَتَّى
فِيهِ فَلَمَّا دَرَأَتْ فِيهِ يَشْتَهِيْ

٥٧

إِلَى الْخَانِ أَعْدُو كُلَّ يَوْمٍ بِمَكْرَهٍ
وَأَصْبَحَ فِيهِ ثُمَّ أَهْلَ الْخَلَادَاتِ
فِي عَالَمِ الْأَسْرَارِ هَبَّنِي هَدَائِيَّةً
وَرُشْدًا لَأَعْدُو لِلَّدْعَاءِ وَالْمُنَاجَاهَةِ

٥٨

لَا تُحَسِّبِنِي جِئْتُ مِنْ نَفْسِي وَلَا
قَطَّعْتُ وَحْدِيَّ ذَلِيلِيَّ الْمُعْتَنَى
إِنْ يَكُونُ مِنْهُ جَوَهْرِي وَمَذْنَبِي
فَمَنْ أَنَا وَأَينَ كُنْتُ وَمَتِي

— ٢١ —

۵۶

در دهر هر آنکه نیم نانی دارد
واز بهر نشست آشیانی دارد
نه خادم کس بود نه مخدوم کسی
گو شاد بزی که خوش جهانی دارد

۵۷

هر روز بکاه در خرابات شوم
همراه قلندران طامات شوم
چون عالم سر والخفیات توئی
توفیقم ده تا بمناجات شوم

۵۸

تا ظن نبیری که من بخود موجودم
یا این ره دوررا بخود پیمودم
چون بود حقیقت من از او بوده است
من خود که بدم کجا بدم کی بود

- ۲۱ -

الأخضر

٠٩

كُنْ كَالشَّعَاقِيْمِ كَا كَاسَالَدِيْلَه
يَرُوزِ مَعَ وَرَدِيَه الْوَجَنَاتِ
وَأَشَرَبَ فَإِذْكَ سَوْفَ أَصْبِحَ كَا لَثْرِي
ضَعَهَ بَهْرِ الْدَّهْرِ ذَبِي الْكَبَاتِ

١٠

الْيَوْمُ يَوْمُ صَبَّيْهِ فَلَا شَرَبَ بِهِ
كَأَسَ الشَّرَابِ وَأَجْنَبَيْهِ لَدَائِي
لَا تُزَرِّ فِيهِ لَئِنْ يَعْرَفَ فَقَدْ حَلَّا
لَا غَرَوَ إِنْ يَكُ مِنْ فَرَوَ حَبَّا

١١

أَحْسُو الْعَدَامَ وَلَا أَعْرِبُهُ قَطُّ أَوْ
كَيْتَيْ تُمَدُّ لَمَّا عَدَّا الْكَاسَاتِ
تَذَرِيْهِ أَخْتَرَتِ الْطَّلَاءَ؟ كَيْلَارِي
يَا صَاحِيْهِ مِثْكَ مُولَعَاهِ فِي دَائِي

- ٢٢ -

۵۹

چون لاله بنوروز قدح گیر بدست
با لاله رخی اگر ترا فرصت هست
می نوش بخرمی که این چرخ کبود
نا گاه ترا چو خاک گرداند پست

۶۰

امروز که نوبت جوانی من است
می نوشم از آنکه کامرانی من است
عیش مکنید گرچه ذلخ است خوش است
تلخ است از آنکه زندگانی من است

۶۱

من باده خورم و لیک مسی نکنم
ala بقدح دراز دستی نکنم
دانی غرض زمیرستی چه بود
تا همچو تو خویشن پرستی نکنم

- ۲۲ -

٦٢

إِنْ بَذْرِيْ يَلْوَحُ فِي كُلِّ شَكْلٍ
حَيْوَانًا طَورًا وَطَوْرًا نَبَاتًا
لَا تَخْلُهُ يَزْوَلُ هَيَّاتَ فَالْمَوْ
صُوفٌ إِنْ يَفْنَ وَصْفُهُ يَقْ دَاتَا

٦٣

يَاءَ الْمَا مِجْمِيعُ أَسْرَارِ الْوَرَى
وَنَصِيرُهُمْ فِي الْعَجْزِ وَالْكُثُبَاتِ
كُنْ قَابِلًا عُذْرِيْ إِلَيْكَ وَتَوْبِيْ
يَا قَابِلَ الْأَعْذَارِ وَالْأَبْوَابَ

- ٢٢ -

۶۲

آن ماه که قابل صفات است بذات
گاهی حیوان میشود و گاه نبات
تا ظن نبیری که هیچ گردد هیهات
موصوف بذات است اگر نیست صفات

۶۳

ای عالم اسرار ضمیر همه کس
در حالت عجز دستگیر همه کس
توبهم بدہ و عذر مرا تو پذیر
ای توبه ده و عذر پذیر همه کس

- ۲۲ -

الأَصْلَادُ

صرف الجم

٦٤

يَا زُبْدَةَ الْخَلَانِ خُذْ نُصْحِيْ وَلَا
نُصْحِيْ مِنَ الدُّنْيَا يَوْمَ مِزْعِجٍ
وَأَجْلِسْ يَوْمَةَ أَعْتَزَ الْمَكَّةَ وَأَنْظُرْنَ
الْعَابَ دَهْرِكَ نَظْرَةَ الْمُتَفَرِّجِ

٦٥

فِيمْ قَبْلَ غَارَةِ الْأَسْى مُسْكَرًا
وَأَذْعُ يَهَا وَرَدِيهَ تَجْلُو الْمَدْجَنْ
فَاقْتَلْ يَا هَدَا الْغَبَّيْ سَجَدًا
حَتَّىْ تُواْرِي فِي الْثَّرَى وَتَخْرِجَا

- ٢٤ -

٦٤

بشنو زمن ای زبدۀ یاران کهن
دلتنک مشو زین فلک بی سروبن
بر گوشۀ عرصه سلامت بنشین
بازیچه دهررا تماشا میکن

٦٥

زان پیش که غمهات شبیخون آرند
فرمای که تا باده گلگون آرند
تو زرنۀ ای غافل نادان که ترا
در خاک نهند و باز بیرون آرند

حرف الأباء

٦٦

إِنَّ ذَلِكَ الْمُتَبَرِّزُ الَّذِي فَضَّلَ جَهَنَّمَ
عَلَى وَقِيَةِ تَنَوُّلِ الْأَقْدَامِ
وَلَدَتْ خَبِيرَةُ الْفَلَادَةِ خَسِفَهَا فِي
بَرِّ وَأَمَّى إِلَى أَبْنَ آوَى مَرَاحِمَ

يَا لَبَّيْرَاهُ كَيْفَ كَانَ يَصِيدُهُ
وَحْشَ مِنْ قَبْلِ غَدْوَةِ وَرَوَاحَةِ
فَانْظِرْ أَلَآنَ كَيْفَ قَدْ حَادَهُ الْبَيْرَاهُ
وَأَمَّى لَا يَتَبَيَّعُ بِرَاحَةِ

— ٢٥ —

۶۶
ان قصر که بهرام در او جام گرفت
آهو بچه کرد و رویه آرام گرفت

بهرام که کور میگرفتی همه عمر
دیدی که چگونه گور بهرام گرفت

- ۲۰ -

الأضلاع

٦٧

مَنْعُنْ يَا مُهَبَّتِي الْوَرَى مِنْكَ أَذْرَى
لَمْ تُزِلْ عَقْدَنَا مَدَى السَّكْرِ رَاحَ
أَنْتَ تَحْسُو دَمَ الْأَنَامِ وَتَحْسُو
دَمَ كَرِيمٍ فَأَيْنَا السَّفَاحُ

٦٨

إِنْ مَمْ لَعَنِي الْمَغْدُرِ مَحْمَدٌ
وَمِنْ بَاطِلِ الْأَفْكَارِ تُسْبِي بِأَنْرَاحِ
فَعِشْ فِي سُرُورٍ وَأَقِيسْ دَهْرَكَ بِالْهَنَاءِ
فَمَمْ يَكِلُوا أَمْرَ الْقَضَائِكَ يَا صَاحِحَ

٦٩

لَعَمْ أَنَا مِنْ رَاحِ الْمَجْوُسِ بِنَشَوَةِ
وَصَبَّ خَلْبَعَ لَمْ أَزَلْ مُذْمَنْ لَمْ رَاحَ
رَى كَلْ حَزْبٍ فِي رَأْبَا وَمَذْهَبَا
وَإِنْتَ تُسْبِي كَيْفَمَا كُنْتُ يَا صَاحِحَ

- ٢٦ -

۶۷

ای مفتی شهر از تو پر کار تریم
با این همه مستی از تو هشیار تریم
تو خون کسان خوری و ماخون رزان
انصاف بده کدام خونخوار تریم

۶۸

از بودنی ای دوست چه داری تیمار
واز فکرت بیهوده دل و جان افکار
خرم بزی وجهان بشادی گذران
تدبیر نه با تو کرده اند آخر کار

۶۹

گر من زمی معانه مستم هستم
گر عاشق ورند و می پرستم هستم
هر طایفه بمن گمانی دارند
من زآن خودم چنانکه هستم هستم

-۲۶-

الاصل

٧٠

دَعَى لِلصُّبُوحِ مَلِيكُ الْنَّهَارِ
وَلَا حَسَنَ الْفَجْرِ فَوْقَ الْمُطْوَحِ
وَزَادَى مَنَادِي الْأَلَى بَكْرُوا
أَلَا فَأَشْرِبُوا آنَوْقَتَ الصُّبُوحِ

٧١

الْفَجْرُ لَاحَ فَقُمْ لَنَا يَاصَاحِ
وَأَمْلَأْ جَاجَكَ مِنْ عَيْقِيقِ الرَّاحِ
فَرَمَانُ أَنْسَكَ إِنْ يَفْتُ لَمْ تَلْقَهُ
وَتَنْظَلُ تَنْشُدُ سَاعَةً أَلَافَرَاحِ

٧٢

لَا تَغْرِسَنَّ فِي الْخَسَاءِ غَرْسَ الْتَّرَخِ
وَأَفْرَأَ حَيَّاتَ دَائِمًا سَفَرَ الْفَرَخِ
وَتَاقَرَ الرَّاحِ وَنَلَ أَقْصَى الْعَنْيِ
فَالْعَرْ مَا أَفْسَرَهُ كَمَا أَضْصَحَ

— ٢٢ —

٧٠

خورشید کمند صبح بر بام افکند
کیخسرو روز مهره در جام افکند
می خور که منادی سحرگه خیزان
آوازه اشربوا در ایام افکند

٧١

وقت سحر است خیز ای طرفه پسر
پر باده لعل کن بلوارین ساغر
که این یکده عافیت در این کنج فنا
بسیار بجوئی و نیایی دیگر

٧٢

در دل توان درخت اندوه نشاند
همواره کتاب خرمی باید خواند
می باید خورد و کام دل باید راند
پیدا است که چند در جهان خواهی ماند

— ۲۷ —

٧٣

بَادِرْ فَسَوْفَ تَعُودُ أَدْرَاجَ الْفَنَا
وَسَتَرُوكُ الْجَهَانَ مِنْكَ الْرُّوحُ
وَأَشْرَبْ وَعِيشْ جَدِلًا فَلَسْتَ بِعَالِمٍ
مِنْ أَينَ جَئْتَ وَأَيْنَ بَعْدُ تَرُوحُ

٧٤

لِالصَّوْمِ وَالصَّوَافَاتِ مَلَتْ تَنَسُّكًا
فَيَقْتَلُ نَفْسِي غَدًا نِجَاحِي
أَسْفًا فَقَدْ نُقْضَ الْوُضُوُّ بِنَسْمَةٍ
وَالصَّوْمُ زَالَ بِنَصْفِ جُرْعَةِ رَاحِ

٧٥

إِشْرَبْ الرَّاحَ فَهِيَ رَوْحُ الْرُّوحِ
بِالْسَّمْ النَّفِيسِ وَالْحَسَانِ الْمُجْرُوحِ
وَإِذَا مَا دَهَ إِلَكَ طُوفَانُ هَمِ
فَانْجُ فِيهَا فَذِي سَفِينةُ نُوحَ

— ٢٨ —

٧٣

دریاب که از روح جدا خواهی شد
در پردهء اسرار فنا خواهی شد
می خور که ندانی ز ~~کجا~~ آمدهء
خوشباش ندانی بکجا خواهی شد

٧٤

طبعم بنماز وروزه چون مایل شد
گفتم که نجات کایم حاصل شد
أفسوس که آن وضو یادی بشکست
واین روزه بنیم جرعه می باطل شد

٧٥

می خور که مدام راحت روح تو اوست
آسایش جان ودل مجروح تو اوست
طوفان غم ار درآید از پیش وپست
در بادهء گریز کشتی نوح تو اوست

— ۲۸ —

حرف أخاء

٧٦

إِذَا الْعُمَرُ يَمْضِي فَلَا يُرُقُّ لِي أَوْ إِسْوَءُ
وَسِيَانٌ إِنْ أَهْلَكَ بَغْدَادَ أَوْ بَلْخَ
فَقَمْ وَأَحْسَبَاهَا فَلَشَّبَ كَمْ بَعْدَ سَلَيْفَهِ
إِلَى غُرَّةٍ يَمْضِي وَمِنْهَا إِلَى سَلْخَ

حرف الدال

٧٧

لَا يُورِثُ الْمَدْهُرُ إِلَّا الْهَمُّ وَالْكَمَدَا
وَالْيَوْمَ إِنْ يُعْطِ شَيْئًا يَسْتَلْبِهُ خَدَا
مَنْ لَا يَجِدُوا لِهِذَا الْمَدْهُرَ أَوْ عَلِمُوا
مَا ذَا نَكَابِدُ مِنْهُ مَا أَتَوْا أَبْدَا

- ٤٩ -

٧٦

چون میگذرد عمر چه شیرین و چه تلخ
 پیمانه چه پر شود چه بغداد و چه بلخ
 می نوش که بعد از من و تو ماه بسی
 از سلخ بغره آید از غره بسلخ

٧٧

افلاک که جز غم نفرایند دیگر
 تنهاد یجاتا نربایند دیگر
 ناامدگان اگر بدانند که ما
 از دهر چه میکشیم نایند دیگر

— ۲۹ —

٧٨

إِنْ لَمْ يَكُنْ حَظًّا الْفَتَنَ فِي دَهْرِهِ
إِلَّا أَرْدَى وَمَرَأَةُ الْعِيشِ أَرْدَى
سَعْدَ الَّذِي لَمْ يَعْيَى فِيهِ لَحْظَةٍ
حَقَّاً وَأَسْعَدُ مِنْهُ مَنْ لَمْ يُولَدْ

٧٩

أَشَبَّتُ مِنْ جَرَّةِ الصَّبَاءِ مَرْشَفَهَا
حَرَّصًا لَا سَالَ مِنْهَا عِدَّةَ الْأَبْدَى
فَقَابَلَتْ شَفَّيَ بِالْمَلَئِيمِ قَاتِلَةَ
بِرًا إِلَّا أَشْرَبَ فَإِمَّا رُحْتَ لَمْ تَعْدِ

٨٠

أَتَرِعُ كُثُوكَ فَالصَّبَاحُ قَدِ انْجَلَى
رَاحًَا لَهَا يَغْدُو الْعَقِيقُ حَسُودًا
وَهُمْ بِالْعُودَيْنِ وَأَكْتَمِلُ الْهَنَاءَ
وَقَعَ عَلَى عُودٍ وَأَخْرِقَ عُودًا

- ٣٠ -

٧٨

چون حاصل ادمی در این دیر دو در
 جز درد دل ودادان جان نیست دیگر
 خرم دل آنکه یک نفس زنده نبود
 و آسوده کسی که خود نزاد از مادر

٧٩

لب بر لب کوزه بردم از غایت آز
 تاز و طلیم واسطه عمر دراز
 لب بر لب من نهاد و میگفت براز
 می خور که بدین جهان نی آیی باز

٨٠

ساغر پر کن که بر فگون آمد روز
 ز آن باده که لعل هست ازاور نگ آموز
 بر دار دو عود را و مجلس بفروز
 یک عود بساز و آن دیگر عود بسوز

— ۳۰ —

٨١

إِذْ تَسْتَغْفِرُهَا فَذَلِكَ لَعْنَرِي الْخَلْوَةُ
 فِيهِ تَمَتَّعُ بِالشَّابِ عَبُودٍ
 ذَا أَوَانُ الْأَزْهَارِ وَالرَّاحِ وَالصَّحَّ
 شَائِوَى فَاهْمًا فِي هَذَا الْوُجُودُ

٨٢

الْعِيدُ حَمَّةٌ قَسَوفٌ يُصْلِحُ أَمْرَنَا
 وَأَرْأَى نَاجِيَقَ سَوْفَ تَعُودُ
 وَيَنْكُثُ عَنْ هَدِيِّ أَحْمَى زَيْ جَامِهَا
 بِالصَّوْمِ وَالصَّوَافَاتِ هَذَا الْعِيدُ

٨٣

أَيْسَ لِذَلِكَ الْعَالَمِ أَبِيدَانَةٍ
 يَدُوُ وَلَا نَاهِيَةٌ وَحَدَّ
 وَمَمْ أَجِدَ مِنْ يَقُولُ حَمَّاً
 مِنْ أَنْ جَئْنَا وَأَنْ نَغْدُو

— ٣١ —

۸۱

مینوش که عمر جاودانی اینست
خود خاصیت دور جوانی اینست
هنگام گل و می است و یاران سرمست
خوشباش دمی که زندگانی اینست

۸۲

عید آمد و کارها نکو خواهد کرد
ساقی می ناب در سبو خواهد کرد
افسار نماز و پوزه بند روزه
عید از سراین خران فرو خواهد کرد

۸۳

در دایره که آمدن و رفتن ماست
آنرا نه بدایت نه نهایت پیدا است
کس می نزند دمی در این معنی راست
که این آمدن از کجا و رفتن بکجاست

-۲۱-

٨٤

إِنْ لَمْ يُطِقْ أَحَدٌ مِنَا ضَمَانَ غَدِيٍّ
 فَطَبَ بِذَلِكَ الْوَقْتِ نَفْسًا وَأَنْتَعْشِنَ كَيْدًا
 وَأَشَرَّبَ عَلَى صَوْدَ الْبَذْرِ الْغَيْرِ فَكُمْ
 يُخْسِيَ بَعْدُ وَمِنَ لَا يَرَى أَحَدًا

٨٥

لَئِنْ جَالَسْتَ مِنْ تَهْوَاهُ عُمْرًا
 وَدُقْتَ جَمِيعَ لَذَاتِ الْوُجُودِ
 فَسَوْفَ تُفَارِقُ الْدُّنْيَا كَيْانَ
 الَّذِي شَاهَدْتَ حَمًّا فِي هُجُودِ

٨٦

لَا تَخْشَ حَادِثَةَ الْزَّمَانِ فَإِنَّهَا
 لِيَسْتَ بِدَائِمَةٍ عَلَيْنَا سَرْمَدًا
 وَأَغْنَمْ قِصَبَ الرَّعْرَى فِي طَرَبٍ وَلَا
 تَحْزَنْ عَلَى أَمِيسٍ وَلَا تَخْشَ الْغَدَا

— ٣٢ —

٨٤

ابر آمد و باز بر سر سبزه گریست
 بی باده ارغوان نمیاید زیست
 این سبزه که امروز تماشاگه ماست
 تا سبزه خاک ما تماشاگه کیست

٨٥

چون عده نمیشود کسی فردara
 حالی خوش کن تو این دل شیدارا
 می نوش بنور ماه ای ماه که ماه
 بسیار بتا بد و نیابد مارا

٨٦

با یار اگر نشسته باشی همه عمر
 لذات جهان چشیده باشی همه عمر
 هم آخر عمر رحلت باید کود
 خوابی باشد که دیده باشی همه عمر

- ۲۲ -

(۵)

الأصل

٨٧

عَادَ السَّحَابُ عَلَى الْخَمَائِلِ بَاكِيًّا
 فَالْعِيشُ لَا يَصْفُو بِدُونِ الْمَرْخَدِ
 هَذِي الرِّيَاضُ الْيَوْمَ مُنْتَزَهٌ إِنَّا
 فَلَمَنْ رِيَاضُ رُفَاتِنَا هِيَ فِي بَعْدِ

٨٨

أَرَى أَنَاسًا عَلَى الْغَبْرَاءِ قَدْ هَجَدُوا
 وَمَعْشَرًا تَحْتَ أَطْبَاقِ الْثَّرَى رَقَدُوا
 وَإِنْ نَظَرْتُ لِصَحْرَاءِ الْفَنَاءِ أَرَى
 قَوْمًا تَوَلَّوْنَا وَقَوْمًا بَعْدَ لَمْ يَرِدُوا

٨٩

إِجْلِسْ إِلَى الرَّاحِ - تَبَلُّغُ مُلْكُ مُحَمَّدٍ
 وَأَصْفُعْ لِلْمَعْودِ تَسْعَ لَهُنَّ دَاؤِدِ
 دَاغْ دِكْرَ مَاهَ يَعْيَى أَوْ مَا أَتَى وَمَضَى
 وَالآتِ - فَاهْنَا فَهْذَا خَيْرٌ مَفْصُودٌ

- ٣٣ -

٨٧

از حادثه جهان آینده مترس
واز هر چه رسد چونیست پاینده مترس
این یکده عمر را غنیمت بشمار
از رفته میندیش وز آینده مترس

٨٨

بر مفرش خاک خفتگان میبینم
در زیر زمین نهفتگان میبینم
چندانکه بصره ای عدم مینگرم
نا امدگان ورقتگان میبینم

٨٩

با باده نشین که ملک محمد اینست
واز چنگ شنوکه لحن داود اینست
از نامد ورفة دیگر یاد مکن
حالی خوش باش زانکه مقصود اینست

- ۲۳ -

الْأَصْنَافُ

٩٠
 إِنَّ الْأُلَيْلَى بَلَغُوا الْكَمَالَ وَأَصْبَحُوا
 مَا بَيْنَ صَحَّتِهِمْ سِرَاجَ النَّادِي
 لَمْ يَكُنْ شَفْوَاحَ الْمَدِيَاجِي بَلْ حَكَوْنَا
 أَسْطُورَةً ثُمَّ أَنْثَوْنَا لِرْقَادِ

٩١
 لَئِنْ سَعَانِي فِي فَصْلِ الرَّبِيعِ رَشَا^١
 فِي الرَّوْضِ كَأَسَادِ هَاقَاتِهِ شُكْرِيَّا
 «وَإِنْ يَكُنْ لَمْ يَرْقَ هَذَا الْمَتَالُ فَتَيَّا»
 فَآلَكَتْ يَفْضُلُنِي إِنْ أَذْ كُرِّيَ الْخَلْدَا

٩٢
 يَارَبِّ إِنَّكَ ذُو اُطْفَ وَذُو كَرَمٍ
 فَقِيمَ لَا يَدْخُلُنَّ الْمَذْنَبُ الْخَلْدَا
 مَا الْجُودُ إِعْطَاءٌ دَارُ الْخَلْدِي مُتَّيَّباً
 إِنَّ الْعَطَاءَ لِأَصْحَابِ الْذُوبِ نَدَى

۹۰

آنانکه محیط فضل و ادب شدند
واز جمع کمال شمع اصحاب شدند
ره زین شب تاریک نبردند برون
گفتند فسانه و در خواب شدند

۹۱

در فصل بهار اگر بتی حو سرشت
پر می قدحی بمن دهد بر لب کشت
هر چند بنزد خلق این باشد زشت
سگ به زمن ار دیگر کنم یاد بهشت

۹۲

ای رب تو کریمی و کریمی کرم است
عاصی زچه رو برون زباغ ارم است
با طاعتم ار بخشی این نیست کرم
با معصیتم اگر بخشی کرم است

— ۳۴ —

٩٣

بِحَمْلِ الْأَمَلِ أَفْيَتُ عُمْرِي
دُونَ أَنْ أَبْلُغَ يَوْمًا مُرَادًا
أَنَا أَخْشَى أَنْ لَا يُسَاعِدَنِي الْعُمُرُ
وَلَا شَفَى مِنَ الْزَّمَانِ الْفُوَادًا

٩٤.

بِثُلَاثِ عَقْلٍ لِلْسَّعَادَةِ طَالِبٌ
مَدِي كُلِّ يَوْمٍ نُصْحَةً وَنِزْدِيدُ
إِلَّا أَغْنَمْ قِصْرَ الْعُمُرِ لَسْتَ بِنَبَاتٍ
تَعُودُ فَتَنْمُو بَعْدَ مَا هِيَ تُحَصَّدُ

٩٥

إِلَّا إِنَّ مَنْ زَانُوا الْوُجُودَ بِخَلْقِهِمْ
أَتُوا وَأَتَوْلُوا ثُمَّ يَأْتُونَ مِنْ بَعْدِ
فَكُمْ فِي السَّمَا وَالْأَرْضِ خَلْقٌ وَأَنْفُسٌ
قَعِيٌّ لِهَا الْكَوْنُ مَا بَقَيَ الْفَرَدُ

— ٣٦ —

۹۳

دا دم بامید زندگانی بر باد
نابوده ز عمر خویشتن روزی شاد
زان میترسم که عمر امام ندهد
چندانکه ز روزگار بستانم داد

۹۴

این عقل که در ره سعادت پوید
روزی صد بار خودترا میگوید
دریاب تو این یکدمه وقت که نه
آن تره که بدرond و دیگر روید

۹۵

آنها که فلك دیده دهر آرایند
آیند ورون و باز باد دهر آیند
در دامن آسمان و در جیب زمین
خلقیست که تا خدا نمیرد زایند

-۳۵-

الأصل

٩٦
دَعْ ذِكْرَ أَمِينٍ فَهُوَ قَدْ مَرَ وَدَعَ
ذِكْرَ عَدِّ فَإِنَّهُ مَا وَرَدَ
لَا تَعْنِ فِيمَا لَمْ يَرِدْ وَمَا مَضَى
وَأَشْرَبَ لِثَلَاثَةِ يَذْهَبُ الْعُمُرُ سُدَى

٩٧

لَسْتُ لِمَدِيرِ حَالَهَا كَلَّا وَلَا مَسْجِدٌ
أَنَّهُ أَدْرَى بِثَرَى كَوْنَ مِنْهُ جَسَدِي
لَا دِينٌ أَوْ دُنْيَا وَلَا أَرْجُو أَخْنَانَ فِي عَدِّ
كَمُوْمِسٍ دَمِيَّةٍ أَوْ كَفَقِيرٍ مُلْعِدٍ

٩٨

لِبَلَّا كَنَا تَجْرِي السَّاءَ وَمَا لَهَا
إِلَّا أَغْتِيَالٌ نُفُوسِنَا مِنْ مَقْصِدٍ
إِجْلِسْ بِزَاهِي الرَّوْضِ وَأَرْتَشِفِ الظَّلَّا
فَالرَّوْضُ يَدْبُتُ مِنْ شَرَانَا فِي عَدِّ

- ٣٦ -

٩٦

روزی که گذشت ازاودیگر یادمکن
فردا که نیامده است فریاد مکن
بر نامده و گذشته بنیاد منه
بی باده مباش و عمر بر باد مکن

٩٧

نه لایق مسجدم نه در خورد کنست
ایزد داند گل مرا از چه سرشت
نه دین و نه دنیا و نه امید بهشت
چون کافر درویشم و چون قحبه زشت

٩٨

این چرخ فلك بهر هلاک من و تو
قصدی دارد بجان پاک من و تو
بر سبزه نشین بیا که بس دیر نماند
تا سبزه برون دمد زخاک من و تو

-۳۶-

الأصل

٩٩

كَالْمَاءِ فِي الَّنْهَرِ أَوْ كَالْرِيحِ وَسْطَفَلَا
الْأَمْسُ مِنْ عُمْرِنَا وَلَيْ وَمَنْ يَعْدِ
يَوْمَانِ مَا عَيْشَتُ لَا أَعْنَى بِأَمْرِهَا
يَوْمٌ تَوَلَّ وَيَوْمٌ بَعْدُ لَمْ يَرِدِ

١٠٠

إِنَّ دَاكَ الْقَصْرَ الَّذِي زَاحَمَ إِلَيْهِ
أَفْقَ وَخَرَّتْ لَهُ الْمُلُوكُ سُجُودًا
هَفْتَ الْوِرْقَ فِي ذُرَاهٍ يُنَادِي
أَيْنَ مَنْ صَبَرُوا الْمُلُوكَ عَيَّدَا

١٠١

أَقْطُفْ وَعَاقِرْ كَأْسَهَا مَعَ شَادِينِ
كَالسَّرْنِوْ قَدَّاً وَالْزُّهُورِ خُدُودًا
فَسِيغْتَدِي كَالْوَرْدِ مِنْ كَفِ الْرَّدِي
ثَوْبُ الْحَيَاةِ مُخْضَبًا مَقْدُودًا

— ٣٧ —

۹۹

چون آب بجوبیار و چون باد بدشت
روز دیگر از عمر من و تو بگذشت
تا من باشم غم دو روزه نخورم
روزی که نیامده است روزی که گذشت

۱۰۰

آن قصر که بر چرخ همی زد پهلو
بر درگه او شهار نهادندی رو
دیدیم که بر کنگره اش فاخته
نشسته و میگفت که کوکوکوکو

۱۰۱

باسر و قدی تازه‌تر از خرمن گل
از دست مده جام می ودامن گل
ز آن پیش که ناگه شود از گرگ اجل
پیراهن عمر تو چو پیراهن گل

—۳۷—

١٠٢ ..

مَانِفَعَ الْدَّاهِرَ مَجِينِيْ وَلَا
يَزِيدُهُ شَأْنًا رَحِيلِيْ غَدَا
مَاسِعَتْ اَدْنَايِيْ مِنْ قَائِلِيْ
مَانِفَعُ دَاهِرِيْسِ وَجْدَوَيِ الرَّدَى؟

١٠٣ ..

سُرُورُ حَبَّا يَفْوَقُ لَدَيْ أَجْرَآ
عَلَى تَعْمِيَةِ اَنْحَاءِ الْوُجُودِ
وَجَعَلَ الْحُرُّ بِالْإِحْسَانِ عَبْدَآ
إِرَادَهُ يَفْوَقُ تَحْرِيرَهُ الْعَيْدِ

١٠٤ ..

لِلنَّجْمِ يَعْلُو زَفِيرِي كُلَّ دَاجِيَةِ
وَسِيلُ دَمْعِي يَمْدُدُ الْبَحْرَ فِي مَدِيَّ
فَذَقْلَتْ لِي سَيْفَ نَحْوِ الْأَرَاحَ بَعْدَ غَدِيَّ
لَعَلَّ عُمُريَ لَا يَمْتَدُ بِي لِغَدِيَّ

- ٣٨ -

۱۰۲

از آمدنم نبود گردون را سود
وز رفتن من جاه و جلالش نفزود
وز هیچ کسی نیز دو گوشم نشنید
زاین آمدن و رفتن ما سود چه بود

۱۰۳

گر روی زمین بجمله آباد کنی
چندان نبود که خاطری شاد کنی
گر بنده کنی بلطف آزادیر
به زآنکه هزار بنده آزاد کنی

۱۰۴

شب نیست که آه من بجوزا نرسد
واز گریه من سیل بدریا نرسد
گفتی من و تو باده خوریم پس فردا
شاید که مرا عمر بفردا نرسد

—۲۸—

١٠٥

خَلَ الْهَنَاءَ فَعُمِّدَ نَفْسٌ وَمِنْ
 جَهْشِيدَ دَرَاتُ الْهَرَى وَقَبَادٍ
 لِيَسَ الْوُجُودُ وَعَمِّنَا الْفَانِي سَوَى
 وَعِمْ وَالْفَلِيلِ وَحِلْمٌ رُوقَادٍ

١٠٦

قَلْ شَيْخُ الْمُؤْمِنِ أَنْتِ سَكْرَى
 كُلَّ آنِ إِصْاحِبِ الْأَكْ وَجَذْ
 فَاجَابَتْ إِنِّي كَمَا قُلْتَ لِكِنْ
 أَنْتَ حَفَّا كَمَا لَدَى النَّاسِ تَبَدُّو ؟

١٠٧

دَعْ كُلَّ قَلْبٍ لَمْ يُهَازِّ جَهَ الْهَوَى
 أَحْوَاهُ دَبَّرَ أَمْ حَوَاهُ مَسْجَدٌ
 وَيَدِ فَتَرِ الْعَشَاقِ مِنْ خُطَّ أَسْمَهُ
 لَمْ يَعْنِه خَلْدٌ وَنَارٌ تُوقَدُ

— ٣٩ —

۱۰۵

شادی مطلب که حاصل عمر دمی است
هر ذره زخاک کیقابادی و جمی است
احوال جهان و عمر فانی وجود
خوابی و خیالی و فریبی ودمی است

۱۰۶

شیخی بزني فاحشه گفتا مسی
هر لحظه بدام دیگری پا بستی
گفتا شیخا هر انچه گوئی هستم
اما تو چنانکه مینمائی هستی

۱۰۷

هر دل که در او مهر محبت نسرشت
خواه اهل سجاده باش خواه اهل کنشت
در دفتر عشق نام هر کس که نوشت
آزاد زدوز خست و فارغ ز بهشت

—۲۹—

الاصل

١٠٨

يَا صَاحِبَ الْدَلِيلِ هَذَا الْفَجْرُ لَأَحْفَقْمُ
وَغَنَّ وَأَشْرَبَ وَأَطْفَى حُرْقَةَ الْكَبِيدِ
فَمَنْ تَرَاهُمْ هَنَا لَنْ يَلْبِسُوا أَمْدَاداً
وَلَنْ يَعُودَ مِنَ الْمَاضِينَ مِنْ أَهْدِ

١٠٩

الْمَالُ إِنْ لَمْ يَغْدُ ذُخْرًا وَلِي الْأَنْهَى
فَالْفَاقِدُونَ لَهُ بِعِدَشٍ أَنْكَدَ
أَضْحَى الْبَنْسَجُ مُطْرِقاً مِنْ فَقِيرٍ
وَالْوَرْدُ يَضْحَكُ لَا قُتَنَاءُ الْمَسْجَدِ

١١٠

كَانَ هَذَا الْكَوْزُ مِثْلِي عَاشَقًا
وَالْهَا فِي صِدْرَغٍ ظَبِيءٍ أَغْيَدَ
وَأَرَى عُرْوَتَهُ كَانَتْ يَدَأً
طَوْقَتْ جَيْدَ حَبِيبٍ أَجْيَدَ

— ٤٠ —

۱۰۸

وقت سحر است خیز ای مایه ناز
نرمک نرمک باده خور و چنگک نواز
که آنها که بجایند نپایند کسی
و آنها که شدند کس نمی‌اید باز

۱۰۹

سیم ارچه نه مایه خردمندان است
بی سیمان را باغ جهان زندان است
از دست تهی بنفسه سر بر زانوست
واز کیسه زردhan گل خندان است

۱۱۰

این کوزه چو من عاشق زاری بوده است
در بند خم زلف نگاری بوده است
این دسته که بر گردن او می‌ینی
دستیست که بر گردن یاری بوده است

— ۴۰ —

(۶۳)

١١١

تُسَأَلُنِي مَا هَذِهِ النَّفْسُ إِنْ أَقُلُّ
 حَقِيقَتُهَا يَضْفُو الْكَلَامُ وَيَمْتَدُ
 فِي النَّفْسِ مِنْ بَحْرٍ بَدَتْ ثُمَّ إِنَّهَا
 تَغِيبُ بِذَلِكَ الْبَحْرِ يَا صَاحِبِ الْمَعْدُ

١١٢

قَضَيْنَا وَلَمَّا نَقِضَ وَأَسْفَى الْمُنْتَهِ
 وَمِنْجَلٌ ذِي أَزْرٍ رَفَأَ لَعْنَ بَنَاءِ حَصْدَانَا
 فَلَهَفَاهُ مَا كِدَنَا لِنَفْتَحَ طَرْفَانَا
 إِلَى أَنْ فَنِيتَا دُونَ أَنْ نُذْرِكَ الْقَصْدَانَا

١١٣

أَيَا خَرَافُ إِنْ تَشْعُرُ فَحَادِرُ
 إِلَى مَتَهِينُ أَنْتَ شَرَى الْعِبَادِ
 سَحَقْتَ بَنَانَ إِفْرِيدُونَ ظُلْمًا
 وَدُسْتَ الْكَفَّ مِنْ كِسْرَى قُبَادِ

— ٤١ —

۱۱۱

میپر سیدی که چیست این نفس مجاز
گر بر گویم حقیقتش هست دراز
نفسیست پدیدامده از دریائی
وانگاه شده بقعر آن دریا باز

۱۱۲

أفسوس که ما بیهده فرسوده شدیم
وازDas سپهر سرنگون سوده شدیم
دردا وندامتاكه تاچشم زدیم
نابوده بکام خویش نابوده شدیم

۱۱۳

هان کوزه گراپای اگر هشیاری
تاچند کنی بر گل ادم خواری
انگشت فریدون و کف کیخسرو
بر چرخ نهاده چه میپنداری

—۴۱—

١١٤

إِلَيْكَ نُصْحِي إِذَا مَا كُنْتَ مُسْتَعِيَا
 لَا تَلِيسَنْ ثُوبَ تَدَلِيسَ عَلَى الْجَسَدِ
 الْعُرُّ يَفْنِي وَعُقْبَى الْمَرْءِ دَائِمَةٌ
 فَلَا تَبْيَعَ بِفَانِي عِيشَةَ الْأَبَدِ

١١٥

قَدْ قِيلَ لِي رَمَضَانُ جَاءَ فَسَوْفَ لَا
 تَسْطِيعُ رَشْفَا لَا بَنَةَ الْعَنْقُودِ
 فَسَا حَتَّى يَهْتَاجَ شَعْبَانَ الْطَّلَاءُ
 عَلَّا لِتَعْرِغَنِي لِيَوْمِ الْعِيدِ

١١٦

خُذْ بِالشُّرُورِ فَكُمْ يَفْكِرُكَ فَكَرُوا
 بِالْأَمْمَى ذُونَ بُلُوغَ أَدْنَى مَقْصِدِ
 وَأَنْعَمْ فَإِنْهُمْ بِاَمْمَى قَرَرُوا
 لَكَ ذُونَ أَنْ تَذَعُوْهُمْ أَمْرَ الْعَدِ

— ٢٤ —

۱۱۴

پندی دهمت اگر مرا داری گوش
از بهر خدا جامه تزویر مپوش
عقی همه ساعتی و عمر تو دمی
از بهر دمی عمر ابدرا مفروش

۱۱۵

گویند که ماه رمضان گشت پدید
من بعد بگرد باده نتوان گردید
در آخر شعبان بخورم چندان می
که اندر رمضان مست بخستم تاعید

۱۱۶

خوش باش که پخته‌اند سودای تودی
ایمن شده از همه تمای تو دی
تو شاد بزی که بی تقاضای تو دی
دادند قرار کار فردای تو دی

— ۴۲ —

١١٧

يَامِنْ تَوَلَّدَ مِنْ سَبْعٍ وَأَرْبَعَةَ (١)
وَرَاحَ مِنْهَا يُعَانِي سَعْيَ مُجْتَهِدٍ
إِشْرَبَ فَكَمْ لَكَ قَدْ كَرَزْتُ مُؤْعَذْتَى
إِنْ رُحْتَ رُحْتَ وَلَمْ تَرْجِعْ وَلَمْ تَعْدُ

١١٨

لَا يَعْيَشَ لِي بِسُوَى صَافِ الْمَدَامِ وَلَا
أَطِيقُ حَمْلًا بِدُونِ الرَّاحِ لِالْجَسَدِ
مَا أَطِيبَ السُّكُرُ وَالسَّاقِ يَنَوِّلُنِي
كَاسَا وَتَعْجَزُ عَنْ أَخْذِ الْكُثُوسِ يَدِي

(١) المقصود من السبع الافلак
السبعة ومن الاربعة العناصر الاربعة

۱۱۷

أی انکه نتیجهٔ چهار و هفتی
از هفت و چهار دائم اندر تفتی
می خور که هزار باره پیشت گفتم
باز آمدنت نیست چو رفتی رفتی

۱۱۸

بی بادهٔ ناب زیستن توانم
بی جام کشید بار تن توانم
من بندهٔ آن دم که ساقی گوید
یک جام دگر بگیر و من توانم

حرف الراء

١١٩

مَا لَمْ يَقُلْ هَادِي وَإِنْ يَكُنْ فَالظَّلَامُ
وَالْكَلَامُ أَفْضَلُ مُرْشِدٍ لِلْمُتَحَبِّرِ
الرَّاحُ مُؤْسِي فَلِيسَ بِمُسَعِّدٍ يَ
مَا لَهُ أَخِيَّةٌ وَلَا حِيَاضٌ الْكَوَافِرُ

١٢٠

خُذِ الْكُوْزَ وَالْأَقْدَاحَ يَا مَنْيَةَ الْحَشَّا
وَطَنْتُ بِهِمَا بِالْوَضِيْفَةِ فِي ضِيَّةِ الْأَنْهَارِ
فَكَيْفَ قَدْ هَذَا الْمَدْهُرُ مِنْ قَدْ شَادِينَ
كُوْسَا وَإِبْرِيقَا لِصَافِيَّةِ الْأَخْرَى

- ٤٤ -

۱۱۹
ساقی بحیات چون کسی رهبر نیست
ور نیز بود به از می وساغر نیست
می همدم ماست زانکه چون گرمی دل
در آب حیات و چشممه کوثر نیست

۱۲۰

بر دار پیاله و سبو اوی دلجو
بر گرد بگرد سبزه زار ولب جو
که این چرخ ز قامت بتان مهرو
صد بار پیاله کرد و صد بار سبو

— ۴۴ —

الأضلاع

١٢١

وَلَكُمْ شَرِبَتُ الرَّاحَ حَتَّىٰ إِنْ أَغْبَ
فِي الرَّمَسِ ضَاعَ مِنَ التَّرَابِ عَيْرُهَا
أَوْ مَرَ تَخْوُرٌ عَلَى قَبْرِي أَنْتَشَ
مِنْهَا وَأَفْدَهُ النَّهْيُ تَأْثِيرُهَا

١٢٢

عَلَامَ تَأْسِي لِلذَّنْبِ يَا عُمَرَ
مَا ذَا تَقْيِيدُ الْهَمُومُ وَالْفِكَرُ
لَا عَفْوٌ عَنْ لَمْ يَجِنْ مُعِصْيَةً
الْغَفْوُ عَنْ عَصَى فَمَا الْحَذْرُ

١٢٣

إِلَى مَا يَهْدَا الْأَهْرَاصِ تَقْضِي مَدَى الْعُمَرِ
وَتُتَبَّعُ لِلأَمْرَاءِ وَالْفَقَرِ فِي فِكْرِ
الْأَشْرَبِ فَهُرْ سَوْفَ يُعْقِبُهُ الرَّدَى
حَقِيقٌ يَأْنَ تَقْضِيهِ بِالنَّوْمِ وَالسُّكُنِ

— ٤٦ —

۱۲۱

چندان بخورم شراب که این بوی شراب
آید ز تراب چون روم زیر تراب
ور بر سر خاک من رود مخمری
از بوی شراب من شود مست و خراب

۱۲۲

خیام ای گنه این ماتم چیست
در خوردن غم فایده بیش و کم چیست
آنرا که گنه نکرد غفاران نبود
غفران ز برای گنه آمد غم چیست

۱۲۳

تا کی عمرت بخود برسی گزرد
یا در پی نیستی و هستی گزرد
می نوش که عمری که اجل در پی اوست
آن به که بخواب یا بمستی گزرد

- ۴۰ -

الا اضطراب

١٢٤

مُذِ أَزْدَهَرَتْ بِالذِّرِّ وَالْزُّهْرَةِ الْسَّا
إِلَى أَلَانَ آمَ يُوجَدَ أَلَذُّ مِنَ الْخَمْرِ
فِيَاعَجَبِيِّ مِنْ يَائِعَ الرَّاحِ هَلْ يَرَى
أَعْزَّ مِنَ الصَّبَاءِ إِنْ بَاعَاهَا يَشْرِي

١٢٥

إِنَّ دِينِي الْهَنَا وَرَشْفُ الْحُمْيَا
وَأَبْتَعَادِي عَنْ كُلِّ دِينٍ وَكُفْرِ
قُلْتُ مَاذَا يَكُونُ مَرْعُوسِ اللَّهِ
هُرْ قَاتُ جَذْلَانُ فَلَيْكَ مَهْرِي

١٢٦

كَانَ يَدُوْ قَبِيلِي وَقَبْلِكَ صُبْحٌ
وَدُجَى وَالْسَّا تَدُورُ لَامِرٌ
طَأْ بِرِفْقٍ هَذَا الْتُّرَابَ فَقَدْمًا
كَانَ إِنْسَانٌ عَيْنٌ ظَبِيٌّ أَغْرِ

— ٤٦ —

۱۲۴

تا زهره ومه در آسمان گشت پدید
بهتر زمی ناب کمی هیج ندید
من در عجیم زمی فروشان که ایشان
به زآنکه فروشند چه خواهند خرید

۱۲۵

می خوردن و شاد بودن آین من است
فارغ بودن ز کفر و دین دین من است
گفتم بعروس دهر کاین تو چیست
گفتا دل خرم تو کاین من است

۱۲۶

پیش از من و تو لیل و نهاری بوده است
گردندۀ فلک ز بهر کاری بوده است
ز نهار قدم بخاک اهسته نهی
که این مردمک چشم نگاری بوده است

- ۴۶ -

الأضداد

١٢٧

إِنْ كُنْتُ قَبْلًا تَبَيَّنَ لِي
وَسَوْفَ أَرْجُلُ حَتَّىٰ عَنْهَا غَدَاءٌ يَأْضِيَّرُ
فَقُمْ نَدِيعِي سَرِيعًا وَأَعْقَدْ نَعَاقَ الْإِزارِ
فَسَوْفَ أَغْيِلُهُمْ أَلَّا يَبْصَرُونِي الْعُقَارِ

١٢٨

عِشْ وَالْمَدَامَ بِضَفَّةِ النَّهَرِ
وَدَعْ الْهُومَ بِجَانِبِ تَجْرِي
يَوْمَانِ ذَالْعُدُوِّ الْثَّيْمَنِ فَعَشَ
طَلَقَ الْمُحِيَا لَاسِمَ الْغَرِي

١٢٩

شَاهَدْتُ الْفَيْجَرَةَ فِي مَعْمَلِ
تَدْعُو وَلَمْ تَفْتَحْ بِنُصُقِ فَاهَا
فَإِذَا يَأْخُدَاهَا تُنَادِي أَيْنَ مَنْ
جَمِيعَ الْجِنَارَ وَبَاعَهَا وَشَرَاهَا

— ٤٧ —

۱۲۷

چون آمدنم بمن نبد روز نخست
واین رفتن بی مراد عزمیست درست
بر خیز و میان بیند ای ساقی چست
که اندوه جهان بمی فرو خواهم شست

۱۲۸

با می بکنار جوی میباید بود
واز غصه کناره جوی میباید بود
چون عمر گرانمایه ما ده روز است
خندان لب و تازه روی میباید بود

۱۲۹

در کار گه کوزه گری رفتم دوش
دیدم دو هزار کوزه گویا خموش
نا گاه یکی کوزه برآورد خروش
کو کوزه گرو کوزه خرو کوزه فروش

— ۴۷ —

١٣٠

كَقَطْرَةٍ عَادَتْ إِلَى الْخِضْمَ أَوْ
كَذَرَةٍ قَدْ رَجَعَتْ إِلَى الْأَثْرَى
أَتَيْتَ الْمَدِينَةَ وَعُدْتَ حَاكِيَا
ذِبَابَةً بَدَتْ وَغَابَتْ إِثْرَا

١٣١

لَئِنْ عَمِرْتَ صَاحِيَ الْفَحَولِ
فَسَوْفَ تَعَافُ هَذِي الْدَّارَ قَهْرَا
وَإِنْ تَكُ سَائِلًا أَوْ رَبُّ قَاجَ
فَذَانِ غَدَّا سِيَسْتُو يَانِ قَدْرَا

١٣٢

سَعِي لِتَصْوِرِ الْخَلِدِ وَالْخَوْرِ مَعْشَرٌ
وَإِنْ فَرِيقًا يَا جُزْعَافِ قَدْ أَغْتَرَا
سَيِّدُو لَهُمْ إِنْ يَنْجَلِ الْأَسْتَرُ أَنْهُمْ
نَأْوَاعْنَكَ أَقْسَى الْأَنَاءِ فِي ذِلِكَ الْمَسْرَى

— ٤٨ —

۱۳۰

یک قطره آب بود با دریا شد
یکذره زخاک با زمین یکتا شد
آمد شدن تو اnder این عالم چیست
آمد مگسی پدید ونا پیدا شد

۱۳۱

عمرت چه دو صد بود چه سیصد چه هزار
زین کهنه سرا برون برندت ناچار
گر پادشاهی و گر گدای بازار
این هر دو بیک نرخ بود آخر کار

۱۳۲

قومی ز گزاف در غرور افتادند
جمعي ز پی حسور و قصور افتادند
معلوم شود چو پردهها بر دارند
کز کوي تو دور دور دور افتادند

- ۴۸ -

(۷م)

الأخوات

١٣٣

كُلُّ عُشْبٍ يَدُوِيْ أَضْفَعَهُ نَهْرٌ
قَدْ نَمَا مِنْ شَفَاهٍ ظَبَّيْ أَغْرَى
لَا نَطَأَ وَيَحْكُمُ النَّبَاتَ أَحْتِقَارًا
فَهُوَ نَامٌ مِنْ مُزْهِرٍ أَخْدَى لَثَرَى

١٣٤

مَا بَيْنَ أَفْقٍ لَا ظَهُورَ إِغْوَازِهِ
إِشْرَبَ فَإِنَّ الْمَدْهَرَ لِجَّ بِجُوزِهِ
وَأَجْرَعَ يَدَوْرِكَ صَابِرًا كَأسَ الْرَّدَى
وَالْكُلُّ سُوفَ يَذْوَقُهَا بِيَنِ ذَوْرِهِ

١٣٥

لَا رَتَسْفُ الْمَدَامَةَ أَيْ وَقْتٍ
وَإِنْ يَكُ أَشْرَفَ الْأَوْفَاتَ قَدْرًا
مَلَاثُ الدِّينَ مِنْ عَنْبَ حَادَلٍ
فَقُلْ لِلَّهِ لَا يَجْعَلُهُ خَمْرًا

— ٤٩ —

۱۳۳

هر سبزه که بر کنار جوئی رسته است
گوئی زلب فرشته خوئی رسته است
پا بر سر هر سبزه بخاری نهی
کین سبزه زخاک لاله روئی رسته است

۱۳۴

در دایره سپهر نا پیدا غور
می نوش بخوشدی که دور است بجور
نوبت که بدور تو رسد آه مکن
جامی است که جمله را چشانند بدور

۱۳۵

من باده تلخ تلخ دیرینه خورم
واندر رمضان در شب آدینه خورم
انگور حلال خویش در خم کردم
گو تلخ مکن خدای تامن نخورم

— ۴۹ —

١٣٦

أَيَا فَلَكَ الْجَهْرِيُّ بِبُو سِيَ خَانِي
 فَلَمَسْتُ حَرِيَانَ تَسْوِيَ الْأَسْرَارَ
 إِذَا كُنْتُ تَهْوَى غَيْرَ حَرِيَ وَعَاقِلٍ
 فَلَمَسْتُ كَمَا قَدْ خَلَقْتَنِي الْعَادِلُ أَخْرَى

١٣٧

أَلَا لَيْتَ أَلْشَوَاءَ يَكُونُ أَوْ أَنْ
 يَكُونَ نَاهَا أَنْتَهَا فِي الْمَيْمَانِ
 وَلَيْتَ لَكَ وَإِنْ سَلَفَتْ قُرُونٌ
 رَجَاءَ أَنْ سَبَقْتَ كَمَا يُهُودِ

١٣٨

لَأْتُ فِي حَانَةِ شِيشْخَانَ فَقُلْتُ لَهُ
 أَلَا تَخْرُنَا عَمَّا مَضَوْنَا خَبَرَانِ
 قَالَ أَرْتَ شَعْبَانَ فَكَمْ أَمْتَنَنَا رَحْلُوا
 وَلَمْ يَعُودُوا وَمَمْ شَهَدَ لَهُمْ أَثْرَا

— ٥٠ —

۱۳۶

ای چرخ ز گردش تو خور سند نیم
آزادم کن که لایق بند نیم
گر میل تو با ییخرد نا اهل است
من نیز چنان اهل و خردمند نیم

۱۳۷

ای کاش که جای آرمیدن بودی
یا این ره دور را رسیدن بودی
کاش از پی صد هزار سال از دل خاک
چون سبزه امید بر دمیدن بودی

۱۳۸

پیری دیدم بخانه خماری
گفتم ندهی ز رفتگان اخباری
گفتا میخور که همچو ما بسیاری
رفتند و کسی باز نیامد باری

—۵۰—

١٣٩

مَرَّتْ يَعْمَلُ الْخَزَافِ يَوْمًا
وَكَانَ يَجْدُ فِي الْعَسْلِ الْخَطِيرِ
وَيَصْنَعُ لِلْجَرَارِ عُرْقَيْ شَاهَا
يَدُ الشَّحَادِيْ أَوْ رَأْسُ الْأَمِيرِ

١٤٠

عَاطَنِي الرَّاحَ فَهِيَ قُوتُ لِنَفِيِ
وَأَسْقِنِيْهَا وَإِنْ تَزِدِ فِي حَارِي
إِنْ هَذِي الْدُّنْيَا أَسَاطِيرُ وَهِمْ
وَخَيَالُ وَالْعُمُرُ كَالْرَّيحِ سَارِي

١٤١

رَأَيْتُ فِي الْسُّوقِ خَزَافًا غَدَى دَبِيَا
يَدُوسُ فِي الْعَلَيْنِ رَكَلاً غَيْرَ ذِي حَذَرِ
وَالْعَلَيْنُ يَدْعُونِي سَانُ الْحَوَالِ مِنْهُ أَلَا
قَدْ كُنْتُ مِثْلَكَ وَأَرْفَقْ بِي وَلَا تَجِدُ

- ٥١ -

۱۳۹

از کار گه کوزه گری کردم رای
دیدم که پایی چرخ استاد پای
میکرد دلیر کوزه را دسته و نای
از کله پادشاه واز دست گدای

۱۴۰

زان می که مرا قوت روانت بده
زان گر چه سرم بسی گرانست بده
بر نه بکفم قدح که دهر افسانه است
واین عمر چه بادی گذرانست بده

۱۴۱

دی کوزه گری بدیدم اندر بازار
بر پاره گلی لگد همی زد بسیار
و آنگل بربان حال با او میگفت
من همچو تو بوده ام مرا نیکو دار

—۵۱—

١٤٢

فِيلَ خَلْدَ غَدَّاً وَحُورُّ وَكُوثرٌ
 أَنْهَارٌ مِنْ طَلَّاً وَشَهْدٍ وَسُكْرٍ
 فَعَلَى ذِكْرِهَا أَدْرِي لِي كَاسًا
 إِنَّ فَقْدَآمِنْ أَلْفِ دَيْنٍ لَأَجْدَرْ

١٤٣

يَقُولُونَ حُورٌ فِي الْفَدَاءِ وَجَنَّةٌ
 وَثَمَّةَ أَنْهَارٌ مِنْ الشَّهِيدِ وَالْخَمْرِ
 إِذَا أَخْتَرْتُ حُورَّاً هُنَا وَمُدَامَةٌ
 فَإِلَيْهِ أَبْلَسُ فِي ذَارِهِ عَاقِبَةُ الْأَمْرِ

١٤٤

كَمْ فِتْنَةٌ قَدْمًا أَثَارَ مِنَ الْثَّرَىٰ
 إِذْ كَوَنَ الْبَرِي ثَرَايِ وَصُورَّا
 أَنَّا لَا أَطِيقُ تَرْقِيَّا عَلَىٰ أَنَا
 فِي فَطِينِي أَفْرَغُوهُ كَمَا تَرَىٰ

— ٥٢ —

۱۴۲

گویند بهشت و حور و کوثر باشد
جوی می و شیر و شهد و شکر باشد
یک جام بده بیاد آن ای ساقی
نقدي زهزار نسیه خوشت باشد

۱۴۳

گویند بهشت و حور عین خواهد بود
و آنجا می ناب و انگیں خواهد بود
گرما می و معشوقه گزیدیم چه باک
چون عاقبت کار همین خواهد بود

۱۴۴

تا خاک مرا بقالب امیخته اند
بس فته که از خاک بر انگیخته اند
من بهتر از این نمیتوانم بودن
کز بوته چنین مرا برون ریخته اند

١٤٥

فِيمَ وَرَوْضُ سَعْدِكَ الْيَوْمَ زَهْيٌ
كَفُلَكَ مِنْ كَأْسِ الدَّمَامِ نُصْفِرُ
إِشْرَبْ فِيهَا الْدَّهْرُ خَصْمٌ غَادِرٌ
وَنَيْلٌ مِثْلِ الْيَوْمِ سَوْفَ يَعْسُرُ

١٤٦

هَاتِ ذَوْبَ الْعَقِيقِ وَسَطَرَ جَاجِ
هَاتِ خَازَ الْجَلِيسِ لِلأَحْزَارِ
إِنَّمَا عَالَمُ الْتَّرَابُ كَرِيجٌ
يَنْقَضِي مُسِيرًا فَجَجِي بِالْعُقَارِ

١٤٧

مَا أَصْنَعُ الْأَفْلَاكُ يَوْمًا طَيْنَةً
إِلَوَاتَكِيرُهَا وَرَجَعُهَا الْتَّرَى
لَوْ كَانَ يَحْتَلِ الْحَابُ ثَرَى غَداً
لِتُشُورِنَا يَدِمُ الْأَعِزَّةُ مُمْطِرَا

- ٥٣ -

۱۴۵

اکنون که گل سعادت پر بار است
 دست تو ز جام می چرا پیکار است
 می خور که زمانه دشمنی غدار است
 در یافتن روز چنین دشوار است

۱۴۶

آن لعل در آبکینه ساده بیار
 و آن حرم و مؤنس هر آزاده بیار
 چون میدانی که مدت عالم خاک
 بادیست که زود بگذرد باده بیار

۱۴۷

گردون ز زمین هیچ گلی برنارد
 تا نشکند و باز بگل نسپارد
 گر ابر چو آب خاکرا بر دارد
 تا حشر از او خون عزیزان بارد

—۵۳—

١٤٨

إِذَا كُنْتَ تَسْعَى فِي الْخَيَاةِ لِمَطْعِيمٍ
إِلَى مَشْرَبٍ أَوْ مَلْبَسٍ فَلَكَ الْعُذْرُ
وَرَفِيقًا عَدَّاً هَاتِكَ فَالْحَمِيُّ ذَاهِبٌ
هَبَاءً فَحَادِرٌ أَنْ يَضِيعَ يَهُ الْعُمُرُ

١٤٩

غَسلَ الرَّبِيعِ بِغَيْثِهِ الصَّحْرَاءِ وَالْأَلَاءِ—
فَرَاحَ عَادَتْ لِلزَّمَانِ فَازْهَرَ
شَرَبَ وَمُخْضَرَ الْعَذَارِ بِرَوْضَةِ
الْمُسْرَّ مَنْ مِنْ رَمْسِهِ أَخْضَرَ الْثَرَى

١٥٠

مَتَى أَقْتَلْتُ كَفَ الْمِنْيَةَ دَوْحَتِي
وَعُدْتُ لَدِي أَقْدَامَهَا أَتَعْفَرُ
فَلَا تَصْنَعُ اطِينِي سِوَى كُورِ قَرْقَفَ
عَسَى يَعْتَلِي بِالرَّاحِ يَوْمًا فَأَنْتَزُ

— ٥٤ —

۱۴۸

آن مایه ز دنیا که خوری یا نوشی
معدوری اگر در طلبش میکوشی
باقی همه را یگان نیزد هشدار
تا عمر گرانمایه بدار نفروشی

۱۴۹

صحراء خود با بر نوروز بشست
وایندهر شکسته دلزنو گشت درست
با سبزه خطی بسبزه زاری میخور
شادی کسی که سبزه از خاکش رست

۱۵۰

در پایی أجل چو من سر افکنده شوم
وز بیخ نهال عمر بر کنده شوم
زنهار گلم بجز صراحی نمکنید
باشد که زباده پر شود زنده شوم

—۵۴—

١٥١

لَمْ يَقِنْ مَنِي فِي الدُّنْيَا سِوَى رَمْقٍ
 وَلَيْسَ فِي الْيَدِ مِنْ صَحْبِي سِوَى الْكَدْرَ
 لَمْ يَقِنْ لِي مِنْ طَلَّا أَمْسِ سِوَى قَدَحٍ
 وَأَنْتُ أَعْلَمُ مَا أَبْشَأْتِ مِنْ الْعُرْ

١٥٢

حَتَّىٰ مَا ذَكَرْتَ لِلْجَنَّا نِ أَوْ أَلْجَيْمِ الْمُعْرَةَ
 وَإِلَىٰ مَتَىٰ سُرْجُ الْمَسَا جِدِّ أَوْ بَخُورُ الْأَذِيرَةَ
 أَنْظُرْ إِلَىٰ لَوْحِ الْفَضَا وَأَسْتَجِلْ وَأَقْرِ أَسْطُرَةَ
 فَإِنَّهُ قَدْمًا كُلَّمَا هُوَ كَائِنٌ قَدْ قَدْرَةَ

١٥٣

كُلُّ شَوْكٍ يَدُوْسُهُ حَيَّانٌ
 كَانَ صَدْنَا أَوْ حَاجِنَا لِغَرِيرٍ
 وَكَذَا الْلَّبَنُ فِي ذُرْيٍ كُلُّ قَصِيرٍ
 رَأْسُ مَلَكٍ أَوْ إِصْبَعٌ لِوَزِيرٍ

— ٥٥ —

۱۵۱

از من رمی بسی باقی مانده است
واز صحبت خلق بی وفاقی مانده است
از باده دوشین قدحی بیش نماند
از عمر ندانم که چه باقی مانده است

۱۵۲

تاکی ز زیان دوزخ و سود وبهشت
تاکی ز چراغ مسجد و دود کنست
رو بر سر لوح بین که استاد قضا
اندر ازل آنچه بودنی بود نوشت

۱۵۳

خاری که بزر پای هر حیوانیست
زلف صنمی واپری جانانیست
هر خشت که بر کنگره ایوانیست
انگشت وزیری وسر سلطانیست

—۰۰—

١٥٤

لَا تَغْضِبَنَّ عَلَى النَّشَاوِيِّ وَالْتَّزِيمِ
 حُسْنَ السُّلُوكِ وَسِيرَةِ الْأَخْيَارِ
 وَأَشْرَبَ فَلَسْتَ بِشَرِبِهَا أَوْ تَرَكَهَا
 تَرَدُّ الْجَنَانَ وَاتَّ طُعْمَةً نَارِ

١٥٥

أَخَافُ أَنْ لَا أَعِيشَ بَعْدُ وَلَا
 أَدْرِكَ جَمْعَ الْرَّفَاقِ إِنْ حَضَرُوا
 فَلَتَقْتِيمَ لَحْظَةَ نَعِيشُ بِهَا
 لَعَلَّ مِنْ بَعْدِ يَنْفَدُ الْعَمَرُ

١٥٦

قَالُوا أَلَا إِنَّ النَّشَاوِيَّ فِي لَظَىِ
 قَوْلَ لَهُ عَقْلُ الْمُفْكِرِ مُنْكَرٌ
 إِنْ كَانَ مَنْ يَهْوَى وَيَسْكُرُ فِي لَغْيَىِ
 تَرَى الْجَنَانَ كَرَاحَةَ الْيَدِ تُصْفِرُ

— ٥٦ —

۱۵۴

هان تا بر مستان بدرشتی نشوی
 یا از در نیکوان بزشتبی نشوی
 می خور که بخوردن و بناخوردن می
 گر آلت دوزخی بهشتی نشوی

۱۵۵

ترسم که چو زین بیش بعالم نرسم
 با همنفسان نین فراهم نرسم
 این دم که در اوئیم غنیمت شمریم
 شاید که بزندگی دآن دم نرسیم

۱۵۶

گویند که دوزخی بود مردم مست
 قولیست ولیک دل در او توان بست
 گر عاشق و مست دوزخی خواهد بود
 فردا بینی بهشت را چون کف دست

- ۵۶ -

(۸۳)

١٥٧

أَرَانِي مِنَ الْمُهَبَّاتِ مَمْ أَصْبَحْتُ لَحْظَةً
وَأَثْمَلَ حَتَّى إِنْ تَكُنْ لِيَلَةُ الْقَدْرِ
أَعْانِقُ دَنَّا أَوْ أَفْيَانَ أَكْوَسَا
وَكَمْ يَجِيدُ الْكُوْزِ بَنْتِي إِلَى الْمَجْرِ

١٥٨

وَشَيْخُ سَوْمِ السُّكْرِ مَغْفِرَاتِيَّةٌ
وَمَلْئُقَ فِيهِ فَطْسَةٌ وَشَعُورٌ
حَسَاهَا وَأَغْنَى وَهُوَ أَشْوَانُ قَائِلًا
إِلَيْهِ لَطِيفٌ بِالْعِيَادِ شَغُورٌ

١٥٩

قَدْ قِيلَ لِي قَالَ لَمَّا بَصَيْتُ الْحُمْرَ
يَا يَارِي عَذْرِي لَمْ تَنْزَلْ فِي سُكْرِ
بُوزُ الطَّلَّا عَذْرِي وَخَدُ الْمَسَاقِي
وَهَلْ تَرَى أَوْضَعَ مِنْ دَاءِ الْعَدْرِ

— ٥٢ —

۱۵۷

هشیار نبوده‌ام دمی تا هستم
گر خود شب قدر است من امشب مستم
لب بر لب جام و سینه بر سینه خم
تا روز بگردن صراحی دستم

۱۵۸

پیری دیدم بخواب هستی رفته
وز گرد شعور خانه تن رفته است
می خورده و مست خفته و آشفته
الله لطیف بعیاده گفت

۱۵۹

گویند مرا زمی که کمتر خور از این
آخر بچه عذر بر نداری سر از این
عذردم رخ یار و باده صبحدم است
انصاف بده چه عذر روشنتر از این

—۵۷—

١٦٠

إِنْ أَجْرَامَ ذَا الرَّوَاقِ الْمُعْلَى
حِيرَتْ مِنْ ذَوِي النَّهَى الْأَفْكَارَا
إِحْتَفَظَ فِي شَرِيفِ عَقْلِكَ وَأَنْظُرْ
دُورَ هَذِي الْمُدِيرَاتِ حَيَارِى

١٦١

قَمْ أَيْهَا الشَّيْخُ الْلَّيْبُ مُسَارِعًا
وَأَنْظُرْ لِذَاكَ الْطَّفْلَ يَذْرِي بِالثَّرَى
فَالصَّحَةُ أَنْ يَذْرِي بِرِفْقٍ عَيْنَ بُرْ
وَيْزِي وَمُخْ قَبَادَ سُلْطَانِ الْوَرَى

١٦٢

لَمْ يَهُنْ فِي هَذَا الْزَّمَانِ سُوْيِ اْمِرِهِ
عَرَفَ الْوُجُودَ بِخِيرِهِ وَبِشَرَهِ
أَوْ غَافِلٍ عَنْ نَفْسِهِ وَزَهَانِهِ
لَمْ يَدْرِ مَا فِي نَفْسِهِ أَوْ دَهْرِهِ

— ٥٨ —

۱۶۰

اجرام که ساکنان این ایوانند
 اسباب تحریر خردمندانند
 هان تاسر رشته خرد گم نکنی
 کنان که مدیرند سر گردانند

۱۶۱

ای پیر خردمند بگه تر بر خیز
 و آن کودک خاک بیزرا بنگر نیز
 پندش ده و گو که نرم نرمک می بیز
 مغز سر کیقباد و چشم پرویز

۱۶۲

از گردش این دایره بی پایان
 بر خور داری دو نوع مردم رادان
 یا با خبر از زمانه وز نیک و بدش
 یا بی خبری از خود واز حال جهان

—۵۸—

١٦٣

هَلْ أَجَامُ مَهَا تَمَّ صُنْعًا وَدِقَّةَ
بَرَى كَسْرَةَ مَنْ كَانَ مُنْتَشِيًّا سَكْرًا
فَقَيْمَ بَرَى الْخَلَاقُ سَاقًا لَطِيفَةَ
وَرَأْسَا وَكَفَّا تَمَّ يَكْنِيْرُهَا كَسْرَا

١٦٤

لَوْ كَانَ لِي كَاسِهٌ فِي فَلَكٍ يَدِ
لَمْ أَبْقِ لِلَّادَلَاتِ مِنْ آثَارِ
وَخَلَقْتُ أَفْلَانَ كَأَتْدُورٍ مَكَانَهَا
وَتَسِيرُ حَسْبَ مَشِيشَةِ الْأَحْرَارِ

١٦٥

مَا أَسْرَعَ مَا يَسِيرُ رَكْبُ الْعُمَرِ
قُمْ فَأَغْتَمَ لَحْظَةَ الْهَنَاءِ وَالْبَشِيرِ
دَعْ هَمَّ غَدِيرَ لِعَنْ يَهُونَ يَهِ
وَاللَّيلُ سِينِقْضِي قَبْيَ يَالْخَمْرِ

- ٥٩ -

۱۶۳

اجزای پیاله را که در هم پیوست
اشکستن او کجا روا دارد مست
چندین سرو و ساق ناز نین و کف دست
از مهر که پیوست و بکین که شکست

۱۶۴

گر بر فلکم دست بدی چون یزدان
برداشتمی من این فلکرا زمیار
واز نو فلکی دگر چنان ساختمی
که آزاده بکام دل رسیدی آسان

۱۶۵

این قافله عمر عجب میگذرد
دریاب دمی که با طرب میگذرد
ساقی غم فردای حریفان چه خوری
پیش آر پیاله را که شب میگذرد

- ۵۹ -

١٦٦

فَالْوَادِعُ الرَّاحَ سَلْقَى الْبَلَدَ
 مِنْهَا وَتَلْقَى فِي لَظَى مُسْعَرَةَ
 نَعَمْ وَلِكَنْ نَشْوَتِي لَحْظَةَ
 أَحْلَى مِنَ الْمَدْنَى مَعَ الْآخِرَةَ

١٦٧

أَوْجَدْتَنِي يَارَبِّ مِنْ عَدَمِ وَلِي
 سَدَّيْتَ فَضْلًا مَالَهُ مَقْدَارُ
 عُذْرِي بِأَنِّي عِنْدَ حُكْمِكَ عَاجِزُ
 مَادَامَ يَوْمًا مِنْ ثَرَائِي غَبَارُ

١٦٨

كَمْ جُبِّتُ مِنْ وَادٍ وَمَهْلٍ دُونَ أَنَّ
 أَحْنَى بِتَحْسِينٍ لِبَعْضِ أُمُورِي
 قَدْ سَرَّنِي أَنَّ الْحَيَاةَ قَدْ أَنْقَضَتْ
 عَيْنِي وَإِنْ تَكُ مَا أَنْقَضَتْ يِسُورُ

— ٦٠ —

۱۶۶

گویند مخور می له بلا کش باشی
در روز مكافات در آتش باشی
این هست ولی زهر دو عالم خوشت
این یکده که از شراب سرخوش باشی

۱۶۷

آنم که زهیچم بوجود آوردي
و آنم که بسی بمن نکوئی کردی
چون عاجز تقدیر توام معذورم
مادام که باقیست ز خاکیم گردی

۱۶۸

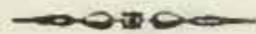
بسیار بگشتم بگرد در ودشت
یک کارمن از گشت همی نیک نگشت
در ناخوشی زمانه باری عمرم
گر خوش نگذشت باری خوش خوش بگذشت

- ۶۰ -

١٦٩

قَدْ دَاعَتْ رِيحُ الْصَّبَا الْوَرَدَ وَقَدْ
هَاجَ الْبِزَارُ حُسْنَهُ فَاسْتَبَشَّرَ
إِجْلِسْ لَدَى الْرَّهْرِ فَكَمْ عَلَى الْثَّرَى
تَنَاثَرَ الْأَزْهَارُ إِذْ نَحْنُ شَرَى

وَقَدْ وَرَدَ أَلْيَتُ الْثَانِي مِنَ الْرَبَاعِيَّةِ
الْمَذْكُورَةُ بِشَكْلِ آخِرٍ هَذَا تَعْرِيهُ:
إِجْلِسْ بِضَلِّ الْرَّهْرِ فَلَا أَزْهَارُ كَمْ
مِنَ الْثَّرَى بَدَتْ وَعَادَتْ لِلْثَّرَى

١٧٠

أَلَا إِنَّ رَبِّي يَقْلِبُ الْكَوْنَ بَعْتَهُ
وَيُنْشُوَهُ حَالًا لَا نَظُرٌ مَا يَجْرِي
فَإِمَّا يَرِيدُ الرِّزْقَ لِي أَوْ يُعِينُنِي
وَيَمْحُوا سِيِّيَّ المَسْطُورَ مِنْ دَفْتِرِ الدَّهْرِ

— ٦١ —

۱۶۹

بنگر ز صبا دامن گل چاک شده
بلبل ز جمال گل طربناک شده
در سایه گل نشین که بسیار این گل
بر خاک فرو ریزد و ما خاک شده

مصراع آخر این رباعی در نسخه
دوم چنین وارد گردیده است:
در سایه گل نشین که بسیار این گل
از خاک برآمده است و در خاک شده

۱۷۰

یزدان خواهم جهان دگر گون کندی
واکنون کندی نا نگرم چون کندی
یا نام من از جریده بیرون کندی
یا روزی من ز غیب افزون کندی

— ۶۱ —

١٧١

هَاتِ الْمَدَامَ فِي الْفُوَادِ لَوْا عِجْمَ
وَالْعُرْ، مِثْلُ الْزِبْقِ الْفَرَارِ
إِنْهُضْ فِي قَظَةٍ عُمْرَ نَانَوْمٍ وَمَا
نَارُ الْصِبَّا إِلَّا كَاء جَارِي

١٧٢

قَالُوا يَشْتَدُ الْحِسَابُ بِنَا خَدَا
وَيَضِيقُ صَدْرُ حَدِينَا فِي الْمَحْشِرِ
أَيْكُونُ مِنْ حَسَنٍ سَوِيْ حَسَنٌ إِذَنْ
حُسْنَتْ عَوَاقِبُنَا فَطِيبُ وَأَسْبِشِير

١٧٣

سَأَنْتُكَ هَلْ زَادَتْ بِعُلْكِكَ طَاعَتِي
وَهَلْ أَنْتَصَتْ مِنْهُ خَطَابَايِي مِنْ قَدْرِ
فَدَعَنِي وَدَعَ نَصِيرِي فَطَبِعُكَ بَانِ لِي
سَرِيعُ لِخَذْلَانِ يَصِيُّ عَنِ النَّصِيرِ

— ٦٢ —

۱۷۱

می بر کف من نه که دلم در تابست
وین عمر گریز پای چون سیما بست
بر خیز که بیداری دولت خوابست
دریاب که آتش جوانی آبست

۱۷۲

گویند بحشر گفتگو خواهد بود
وآن یار عزیز تند خو خواهد بود
از خیر محض جز نکوئی ناید
خوشباش که عاقبت نکو خواهد بود

۱۷۳

در ملک تو از طاعت من هیچ فزود
وز معصیتی که رفت نقصانی بود
بگذار و مگیر زآنکه معلوم شد
گیرنده دیری و گذا رنده زود

- ۶۲ -

١٧٤

أَسْلُكْ سَبِيلَ بَنِي الْحَانَاتِ وَأَسْعَ الْ
رَّاحِ وَعَوْدِ وَظَبِيِّ بَهْجَ النَّظَرَا
فِي الْكَفِ كَأسَ وَفَوْقَ الْمَتْنِ كُوزُ طَلاً
إِشْرَبْ حَيْبِي الْخَمِيْأَا وَأَتْرُوكِ الْبَذَرَا

١٧٥

أَمْ يَنْمُ فِي السَّهْرَاءِ رَوْضُ شَفَائِقِ
إِلَّا وَكَانَ دَمًا جَرَى لِأَمِيرِ
وَكَذَاكَ كُلَّ وَرِيقَةٍ يَنْسَعِ
خَالَ بَدَا زَمَنًا بِخَدِّ غَرَبِ

١٧٦

إِنْ كُنْتَ تَفَقَّهَ يَاهْدَا الْفَقَهَ فَلِمْ
تَلْهُو فَلَاسْفَهَ دَانُوا يَا فَكَارِ
فَهُمْ يَبْحَثُونَ عَنِ الْبَارِي وَصَنْعَتِهِ
وَأَنْتَ تَبْحَثُ عَنْ حِينْ وَأَقْذَارِ

— ٦٣ —

۱۷۴

جز راه قلندران میخانه مپوی
جز باده وجز سمامع وجز یار مجوي
بر کف قدح باده وبر دوش سبوی
می نوش تو ای نگار ویهوده مگوی

۱۷۵

در هر دشتی که لاله زاري بوده است
آن لاله ز خون شهریاري بوده است
هر برگ بنفسه که از زمین میروید
حالیست که بر روی نگاری بوده است

۱۷۶

ای خواجه فقیه گر ترا هست خبر
تا چند شوی منکر بر اهل نظر
اینها همه از صانع وصنعش گویند
تو از دم حیض واز نجاسات دگر

- ۶۲ -

١٧٧

أَتَدْرِي لِمَا ذَا يُصْبِحُ الَّذِي كُلُّ صَاحِبٍ
يُرْدِدُهُ حَنْ النَّوْحِ فِي غُرْفَةِ الْفَجْرِ
يَنَادِي أَقْدَمَ مَرَّتِ مِنَ الْعُمُرِ لِيَلَهُ
وَهَا أَنْتَ لَمْ تَشْعُرْ بِذَلِكَ وَلَا تَدْرِي

١٧٨

هَذَا الْفَضَاءُ الَّذِي فِيهِ تَسِيرُ حَكَى
فَانُوسُ سَعْرٌ خَيَالِيًّا لَدَى الْنَّفَارِ
مُصِبَّحَةُ الشَّمْسِ وَالْفَانُوسُ عَالَمُنَا
وَنَحْنُ نَبْدُو حَيَارِي فِيهِ كَالصُّورِ

١٧٩

إِذَا لَمْ أَنْلَ وَرَدَّا فَحَسِبِيَ شَوَّكُهُ
وَإِنْ لَمْ أَنْلَ نُورًا كَفْتُ عِنْدِي النَّارُ
وَإِنْ لَمْ أَكُنْ شَيْخًا يُرْدِدُ وَتَكِيَّةً
فَحَسِبِيَ نَاقُوسٌ وَدَيرٌ وَزِنَارٌ

- ٦٤ -

۱۷۷

هنگام سپیده دم خروس سحری
دانی که چرا همی کند نوحه گری
یعنی ~~که~~ نمودند در آینهه صبح
کز عمر شبی گذشت و تو بیخبری

۱۷۸

این چرخ فلك که ما در او گردانیم
فانوس خیال از او مثال دانیم
خورشید چراغ دان و عالم فانوس
ما چون صوریم کاندر او حیرانیم

۱۷۹

گر گل نبود نصیب ما خار بس است
ورنور نمیرسد بما نار بس است
گر خرقه وخانقاہ و شیخی نبود
محراب و کلیسیا وزنار بس است

- ۶۴ -

(۹۳)

١٨٠

دَخَلْتُ فِي الْحَانِ نَشْوَانًا وَ كَانَ بِهِ
شَيْخٌ عَلَى مَتْنِهِ كُوزٌ وَ قَدْ سَكِيرًا
فَقُلْتُ هَلَا مِنَ اللَّهِ أَعْرَاثَكَ حَيَا
قَالَ أَحْسَهَا فَهُوَ يَغْفُرُ وَأَتُرُكُ الْهَذَرًا

حرف الزاي

١٨١

عَنِ الْهَمِّ أَعْرِضْ مَا مُسْتَطَعْتْ وَلَا تَدْعُ
لِمَا مَرَّ أَوْ مَالَمْ يَرِدْ فِي الْحَشَأَ وَخَزَأَ
وَعَشَنْ وَأَرْتَشَفْ وَأَهَنَ فَلَسْتَ بِآخِذِ
لِرَمْسِكِ مِنْ فَلِيسْ وَإِنْ تَمْتَلِكْ كَفْزَأَ

-١٩-

۱۸۰

سر هست بمیخانه گذر کرم دوش
پیری دیدم هست وسبوئی بر دوش
گفتم ز خدا شرم نداری ای پیر
گفتا کرم از خدای من می نوش خموش

۱۸۱

تا بتوانی غم جهان هیچ مسنج
بر تن منه از آمده ونامده رنج
خوش میخور و میباش در این دیر سنج
با خود نبری جوی اگر داری گنج

— ۶۵ —

حرف السين

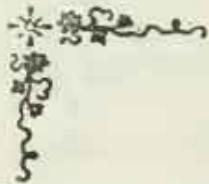
١٨٢

يَا لِهَذَا الْقَلْبُ الْبَئِسُ الْمُعْنَى
أَمْ يُفِيقُ مِنْ هَوَى الْحَبِيبِ الْقَاسِي
مُذْ أَدَارُوا سُلَافَةَ الْحُبَّ قَدْمًا
مَلَأُوا مِنْ ذَمِ الْخَشَاشَةَ كَاسِي

١٨٣

حَتَّىٰ مَا أَصْبَحَ فِي هِمَ يَا تَنِي هَلْ
أَهْنِي وَأَحْزَنْ أَوْ أُثْرِي وَأَبْتَسِي
هَاتِ الْمُدَامَ فِي لَسْتُ أَعْلَمُ هَلْ
مَتِ زَفَرَتْ لِصَدْرِي يَرْجِعُ النَّفَسُ

- ٦٦ -

۱۸۲

مسکین دل در دمند بیچاره من
هوشیار نشد ز عشق جانانه من
روزی که شراب عاشقی در داند
در خون جگر ز دند پیمانه من

۱۸۳

تا کی غم آن خورم که دارم یا نه
وین عمر بخوشدی گذارم یا نه
در ده قدح باده که معلوم نیست
این دم که فرو برم بر آرم یا نه

- ۶۶ -

١٨٤

الراحُ أطِيبُ فِي مِنْ مَلَكِ طُوسَ وَمِنْ
سَرِيرِ كِسْرَى وَتَحْتِ الْمَلَكِ قَابُوسِ
وَإِنَّمَا أَنَّهُ الْكَبِيرُ فِي سَحْرِ
خَيْرٍ مِنَ الرَّهْدِ وَالْتَّغْوِي يَتَدَلِّسُ

١٨٥

زَبْ حَيْرٌ فِي طُوسَ الَّتِي لَدَيْهِ
رَأْسُ قَبُوسٍ دِيْ الْعُلَى وَالْأَبَاسِ
وَهُوَ يَدْعُوهُ إِلَيْهَا الرَّأْسُ لَهُفَا
أَئِنْ صَوْتُ التَّبُولِ وَالْأَجْرَاسِ

١٨٦

أَلَا قُمْ لَنْحَسُوهَا وَنَعْمَلْ عُودَنَا
وَنَبْدِلْ حَنْ الصِّيتِ بِالْعَارِ وَالْرِّجَسِ
وَدَعْنَا نَسْعَ - بِالْكَلَسِ سِجَادَةَ التَّقَى
وَنَكِسْرُ فَوْقَ الصَّخْرِ قَارُورَةَ الْقَدْسِ

- ٦٧ -

۱۸۴

یک جرعهء می زملک کاووس بهست
واز تخت قباد و ملکت طوس بهست
آه سحری زسینهء خماری
از طاعت زاهدان سالوس بهست

۱۸۵

مرعی دیدم نشسته بر بارهء طوس
در پیش نهاده کلهء کیکاووس
با کله همیکفت که افسوس افسوس
کو بانگ جرسها و کجا نالهء کوس

۱۸۶

بر خیز و بیا که چنگ بر چنگ زنیم
می نوش کنیم و نام بر تک زنیم
سجاده یک پیاله می بفروشیم
وین شیشهء زهد بر سر سنگ زنیم

— ۶۷ —

الأَصْدَقُونَ

١٨٧

إِنْ أَشْهَدْتَ فَثَرَ النَّاسُ أَنْتَ
وَإِنْ كُنْتَ أَنْزَوْيْتَ فَقَدْ عَانِيْتَ وَسُوَاً
لَوْ كُنْتَ خَضْرًا وَإِلَيْاً سَعَدْتَ بَانْ
لَا تَعْرِفَنَّ وَأَنْ لَا تَعْرِفَ النَّاسًا

١٨٨

دَعْ كُلَّ مَقْرُوضٍ وَمَنْدُوبٍ وَمِنْ
قُوتٍ لَدَيْكَ فَأَطْعَمَنَّ النَّاسًا
لَا تُؤْذِ خَلْقَ اللَّهِ أَوْ تَغْبِيْهُمْ
وَأَنَا الْفَسِيْحُ غَدًا فَهَاتِ الْكَاسَا

١٨٩

يَا خَمْرُ مَا أَحْلَاكِ وَسُطْ زُجَاجَةِ
تَالِلَّهِ أَنْتَ عَقَالٌ عَقْلُ الْحَاسِيِّ
لَا تُهْلِيْنَ مَنِ احْتَسَاكِ هَنِيْهَةٌ
حَتَّى تُبَرِّيْيِ كُنْهَةُ لِلنَّاسِ

- ٦٨ -

۱۸۷

کر شهره شوی شهر شر الناسي
ور گوشه نشين شوی همه وسواسي
به زين نبود گر خضر والياسي
کس نشناسد ترا تو کس نشناسي

۱۸۸

سنت مکن وفرضه حق مگذار
واين لقمه که داري زکسان بازمدار
غیبت مکن وخلق خدارا مازار
در عهده آن جهان منم باده ييار

۱۸۹

ای باده خوشگوار در جام بهی
بر پاي خرد تمام بندد گرهی
هر کس که ز تو خورداماش ندهی
تا گوهر او بر کف دستش نتهی

- ۶۸ -

الاصدقاء

١٩٠

إِذَا زَدَتْ الْأَذْنَاتْ لَدَنِيكَ فَلَا يُقْبَلُ
 بِعَالْمٍ يَقْنُونَ فِيهِ أَيْمَانُ وَكَيْسُ
 وَتَلْكَ كَمْ أَتَ إِلَيْهَا وَدَاهِيَّ
 فَقَمْ وَأَخْتَلَ حَظَائِهَا فَسْتَخْلِسُ

١٩١

مَرَّتْ أَيَّالٌ نَحْنُ لَمْ نُعْصِنْ بِهَا
 طَرْفَاؤُمْ نَزَّلَنَدِهَاقَ الْكَاسِ
 قَمْ نَخْسَهَا قَبْلَ الصَّبَاحِ فَكَمْ لَهُ
 نَفَسٌ وَنَحْنُ لَقِيَ يَلَادَ أَنْفَاسِ

١٩٢

لَمْ يَقْبَلْ غَيْرَ أَسْمَمٍ مِنَ الْأَذَّاتِ أَوْ
 غَيْرُ الْسُّلَافَةِ مِنْ جَلِيسٍ كَيْسٍ
 لَا تَلْقَى مِنْ يَدِكَ السَّدَامَ هَمَّا يَقِيَ
 فِي الْكَفِ هَذَا الْيَوْمَ غَيْرُ الْأَكْنُوُسِ

- ٦٩ -

۱۹۰

از بهر تو عالم ارچه می آرایند
مگر ای برانچه عاقلان نگرایند
بسیار چو تو شدند و بسیار آیند
بر بای نصیب خویش کت بر بایند

۱۹۱

شبها گذرد که دیده بر هم نزیم
جز جام لالب و پیاپی نزیم
خیزیم ودمی زنیم پیش از دم صبح
کین صبح بسی دمد که مادم نزیم

۱۹۲

اکنون که رخوشدی بجز نام نماند
یکهدم پخته جز می خام نماند
دست طرب از ساغر می باز مگیر
امروز که در دست بجز جام نماند

- ۷۹ -

حرف الشين

١٩٣

هَاتِ الْمَدَامَ فَمَا الْمُدَنِيَا سِوَى نَفْسِ
يَكْفِيكَ عِيشَكَ آتَا مِنْهُ مُنْعِشًا
إِهْنَا بِكَلِّ الْذِي يَأْتِي الْزَّمَانُ بِهِ
فَلِبِسْ يَجِرِي كَمَا يَهُوَ أَمْرُونَ وَشَا

صرف الصاد

١٩٤

لَوْ تَسْقِي الْطَّوَادَ لَا عَنَّاهُ الْرَّقْصُ
مِنْ يَنْتَهِصِ الْرَّاحَ فَنِيهِ الْسَّقْصُ
حَتَّىٰ مَ لَقُولُ لِي عَنِ الْرَّاحِ قَتْبٌ
هَذِي رُوحٌ بِهَا يُرَبِّي الْتَّحْصُنُ

- ٢٠ -

۱۹۳

ساقی قدحی که کار عالم نفسی است
گر شادی از او یک نفس آن نیز بسیست
خوش باش بهر چه پیشت آید که جهان
هر کز نشود چنانکه دلخواه کسیست

۱۹۴

گر باده بکوه در دهی رقص کند
ناقص بود آنکه باده را نقص کند
از باده مرا توبه چه میفرمائی
روحیست که او تریست شخص کند

صرف الصاد

١٩٥

انظرَ العُمرَ كِيفَ يَمْضِي حَزِينًا
فَاتَّدْرَهُ فَسُوفَ يُودِي وَيَقْضِي
مَا رَأَيْتُ الْبَنَاءَ عَمْرِي فَلَهُفِي
لِحَيَاةِ كَذَا تَعْرُ وَتَهْضِي

١٩٦

إِذَا مَا أَتَيْنَا خَائِعِينَ لِمَسْجِدٍ
فَمَمْنَاتٌ نَقْضِي لِالصَّلَاةِ فَرِوضَهَا
وَلَكِنْ سَرَقْنَا مِنْهُ سَجَادَةَ وَمَذْدَّ
عَرَاهَا إِلَى جِنَانِكَيْنِ نَسْتَعِيْضُهَا

- ٧١ -

۱۹۵
در یاب که عمر نازنین میگذرد
بنگر که چه سان زار و حزین میگذرد
عيش و طربی ندیده‌ام در همه عمر
صد حیف ز عمری که چنین میگذرد

۱۹۶
در مسجد اگر چه بانیاز آمدہ ایم
حقا که نه از بهر نماز آمدہ ایم
روزی زینجا س—جاده دزدیدم
آن کنه شداست باز باز امده ایم

حرف العين

١٩٧

مَا أَهْرَقَ السَّاقِ سُلَافَا فِي التَّرَزِ
إِلَّا وَأَطْفَأَ نَارَ قَلْبِ مُولَّعٍ.
أَنْطَنْ رَاحَ ذَلِكَ الْمَاءُ الَّذِي
يُودِي بِمَائَةَ عَلَةٍ فِي الْأَضْلَعِ.

١٩٨

إِلَهِي وَمَجْرِي كُلِّ حَيٍّ وَمِيتٍ
وَرَبُّ الْحَمَادَاتِ النُّجُومِ السَّواَاطِعِ
لَئِنْ كُنْتُ ذَا سُوْدَةٍ فَإِنَّكَ سَهِيدِي
وَمَا هُوَ ذَنْبِي إِنْ تَكُنْ أَنْتَ صَانِعِي

- ٧٢ -

۱۹۷

هر جر عه که ساقیش بخاک افشدند
در دیده گرم آتش دل بنشاند
سبحـارـ الله تو باده میپنداری
آبـیـ که ز صد درد دلت بنشاند

۱۹۸

سازنده کار زنده و مرده توئی
دارنده این چرخ پاکنده توئی
من گرچه بدم خواجه این بنده توئی
کس را چـهـ گـهـ آفرینـنـدـهـ توئی

— ۷۲ —

(م ۱۰)

الْأَصْلَادُ

١٩٩

الدُّهْرُ مِنْ عَمْرِي لَحْظَةٌ وَمَا
جِئْنُوا إِلَّا قَسْرَةٌ مِنْ أَذْمِعِي
النَّارُ مِنْ أَحْزَانِنَا شَرَارَةٌ
وَالْخَلْدُ لَحْظَةُ الْهَنَاءِ الْمُسِيرِ عِ

٢٠٠

كُنْتُ بَازًا فَطَرِيتُ مِنْ عَالَمِ الْأَيْمَانِ
لَا تَغْدُو عَنِ الْحُضِيفِ رَفِيعًا
حَيْثُ ابْنَى أَمْ أَلْقَى السَّرِيرَ أَهْلاً
عَدْتُ مِنْ حَيْثُ قَدْ أَتَيْتُ سِرِيعًا

٢٠١

إِنْ يَرُو كَلْكِرَةُ الْوَجُودُ بُهُودَةٌ
لَمْ يَعْيَ وَأَنَا اسْكُنْرِي هَاجِعٌ
بِالْأَمْسِ فِي حَانِ الْمَدَامِرُ هَنْتُ وَأَنْ
خَمَّارٌ كَانَ يَقُولُ «رَهْنٌ نَافِعٌ»

— ٧٣ —

۱۹۹

گردون نگری ز عمر فرسوده ماست
جیحون اثیری ز چشم پالوده ماست
دوخ شری زرنج بیهوده ماست
فردوس دمی ز وقت اسوده ماست

۲۰۰

بازی بودم پریده از عالم راز
باشد که برم ره زنشیبی بفرار
اینجا چو نیافتم کسی محروم راز
زان در که در آمدم برون رفتم باز

۲۰۱

گر عالم همچو گوی گردد بگوی
بر من که خراب خفته باشم بجوي
دوشم بخرابات گرو میکردند
خمار همیگفت که نیکو گروی

٤٠٢

دُوَالِّبْ لَا يُصْبِحُ فِي قَمْ عَدِيمَ الْعِنْفَعَةِ
وَيَتَرَبَّ الرَّاحَ تِبَاعًا فِي كُثُوسِ مُهْرَعَةِ
اللَّهُمَّ فِي الْقَاتِبِ وَفِي الْكَوْزِ الْمُدَامِ مُوَدَّعَةِ
بُوْسَالِمَنِ عَافَ الْقَبَالَةُ وَأَحْتَمَ اللَّهُمَّ مَعَهُ

٤٠٣

إِذَا كَانَ يَجِيِّي الْمَدْهُرُ عَكْسَ مَرَأَمَا
فَهَلْ جَدْنَا يَحْدِي أَوْ الْفِكْرُ يَنْغُمُ
جَلَسْنَا رَمَانَا حَاءِرِينَ لِأَنَّا
إِلَى الْعِيشِ أَبْطَانَا وَلِلْمَوْتِ نُسِرَخُ

- ٧٤ -

۲۰۲

عاقل غم واندیشه لاشی نخورد
جز جام لبالب وپیاپی نخورد
غم در دل وباده در صراحی باشد
خاکش بسرآنکه غم خوردمی نخورد

۲۰۳

چون کارنه بر مراد ما خواهد بود
اندیشه وجهد ما کجا دارد سود
پیوسته نشسته ایم در حیرت انک
زود امده ایم ورفت میاید زود

صرف الفاء

٢٠٤

مَحْنَ نَبِيعُ الْتَّخَتَ وَالْأَ
اجَ بِصَوْتِ الْعِزَفِ
وَالشَّرِي بِسُبْحَةِ الرِّ
يَاءِ كَأسَ قَرْقَفِ

٢٠٥

مَرَرْتُ أَمِسٍ بِخَزَافٍ يُدْقِنُ فِي
صُنْعِ الْثَّرَى دَائِنًا مِنْ دُونِ إِنْصَافِ
شَاهَدْتُ إِنْ لَمْ يُشَاهِدْ غَيْرُ ذِي بَصِيرَ
ثَرَى جُدُودِي بِكَفِيْ كُلِّ خَزَافِ

- ٤٥ -

۲۰۴
ما افسر خان و تاج کی بفروشیم
دستار قصب یانگ نی بفروشیم
تسیح که پیک لشکر تزویر است
ناکاه پیک پیاله می بفروشیم

۲۰۵
از کوزه گری پریر کردم گذری
از خاک همی نمود هر دم هنری
من دیدم اگر ندید هر بی بصری
خاک پدرم بر کف هر کوزه گری

٢٠٦

حُسْنُ الْأَمْوَارِ وَقُبْحُهَا مِنْ نَحْوِنَا
وَمِنَ الْقَضَا فَرَحٌ وَحَزْنٌ مُدْفِنٌ
لَا تَعْزُ لِلأَفْلَاكِ تُلْكَ فِيَاهَا
أَوْهِي بِشَرَعِ الْحَبَّ مِنْكَ وَأَفْعَنْ

٢٠٧

مَنْ نَالَ فِي الْيَوْمَيْنِ جُرْعَةً مَاءٍ
مِنْ جَرَةٍ مَكْسُورَةٍ وَرَغِيفًا
لَمْ يَفْتَدِي عَبْدًا لِمَنْ هُوَ مِثْلُهُ
أَوْ سَائِمًا مِنْ دُونَهُ تَكْلِيفًا؟

٢٠٨

قُمْ نَصْطَبِعْهَا خُمْرَةً وَرَدِيدَةً
فِي رَنَةِ الْعُودِ وَصَوْتِ الْمِعْرَفِ
أَصْحَ فَأَيَامُ الْتَّرَاوِيعِ أَنْقَضَتْ
وَالْيَوْمَ عِيدُ فَلَنْسِيرِ لِلْقَرْقَفِ

- ٧٩ -

۲۰۶

نیک و بدی که در نهاد بشر است
شادی و غمی که در قضا و قدر است
بر چرخ مکن حواله که اندر ره عشق
چرخ از تو هزار بار بیچاره تراست

۲۰۷

یک نان بدو روز اگر شود حاصل مرد
واز کوزه شکسته دمی آبی سرد
مخدوم کم از خودی چرا باید بود
یا خدمت چون خودی چرا باید کرد

۲۰۸

بر خیز و بیا تامی گلرنگ کشیم
با نغمه عود و ناله چنگ کشیم
هشدار که ایام تراویح گذشت
عیداست بیا تامی گلرنگ کشیم

- ۷۶ -

الأصل

٢٠٩

يَادَهُرُ هَلْ بِالَّذِي تَأْتِيهِ تَعْرِفُ
 أَمْ تَزَلْ بِرِزْوَايَا الْفَلِمْ تَعْكِفُ
 تُعْطِي الْلَّئِيمَ نَعِيَّا وَالْكَرِيمَ شَنَا
 لَا شَكَ إِمَّا حِارَّ أَنْتَ أَوْ خَرِفُ

٢١٠

غَدَّا إِذَا مَا كَانَ يَوْمُ الْجَزِّا
 قَدْرُكَ يَغْدُ وَحْسَبَ الْمَعْرِفَةَ
 فَلَنْ صِفَاتٍ حُسْنَتْ إِنَّمَا
 تَعْشَرُ إِنْ مُتَّسْكِلٌ الْعِصْفَةَ

٢١١

الْحَثُّ فِي الدَّهْرِ لَمْ يُشْرِكْ لَنَا شَرَّا
 فَمَا نَحَاهُ أَمْرُهُ بِالْحَكْمَةِ أَتَصَفَّا
 كُلُّ أَمْرِيَ هَرَّ غَصْنَامَنَهُ مُضطَرِّبًا
 الْيَوْمُ كَالْأَمْسِ وَالآتِيَ كَمَا سَلَفًَا

- ٧٧ -

۲۰۹

ای دهر بکردهای خود معتوفی
در زاویه جور و ستم معتکفی
نعمت بخسان دھی وزحمت بکسان
زین هر دو برون نه خری یا خرفی

۲۱۰

فردا که جزای شش جهت خواهد بود
قدر تو بقدر معرفت خواهد بود
در حسن صفت کوش که در عرصه حشر
حشر تو بصورت صفت خواهد بود

۲۱۱

در دهر بر نهال تحقیق نرست
زیرا که درین راه کسی نیست درست
هر کس زده است دست در شاخی سست
امروز چودی شمار و فردا چون خست

— ۷۷ —

الأصل

٤١٢

مَدِيَ فِي جَامِ وَأُخْرَى بِعَصْفَ
وَطَوْرَأً أَنَا أَجَانِي وَطَوْرَأً أَنَا اَعْتَ
أَعْشَنْ وَمَالِي تَحْتَ ذَا الْأَفْقِ مَدِا
فَلَا مُسْلِمٌ مَخْضُّ وَلَا كَافِرٌ صِرْفُ

حرف القاف

٤١٣

تَوَضَّأَ إِذَا مَا كُنْتَ فِي الْحَمَّا بِالْطَّلَاءِ
فَمَنْ يَفْتَضِيْ شَأْنَا فَلَا يَرْجُ أَنْ يَرْفَقِيْ
أَدِرِيْ أَحْسَنَا إِنْ سِرَّ عَدَاهَا
قَدْ أَنْشَقَ حَتَّى لَا نُطِيقَ لَهُ رَتْقا

۲۱۲

یکدست به صحفیم و یکدست بجام
گه مرد حلالیم و گهی مرد حرام
مائیم درین گند فیروزه مقام
نی کافر مطلق نه مسلمان تمام

۲۱۳

در میکده جز بمی وضو نتوان کرد
وین نام که زشت شد نکو نتوان کرد
می ده که کنون پرده مستوریء ما
بدریده چنان شد که رفو نتوان کرد

- ۷۸ -

الأَصْنَافُ

٢١٤

إِنَّ مَنْ لَازَمُوا الْمَحَارِبَ لِلَّادَةِ
وَالْأَلَانِي عَاقِرُوا كُثُوسَ الْرَّحِيقِ
عَرَقَ الْكَلْبِ مَا بِهِمْ قَطُّ نَاجَ.
وَغَفُوا كُلُّهُمْ فَمَا مِنْ مُفْتِيقِ

٢١٥

هَاهِيَا كَالشَّقِيقِ أَوْ كَالْعَقِيقِ
وَأَسْلَنْ يَادِيْمَا قَمَ الْأَبْرِيقِ
مَالِيْ الْيَوْمَ غَيْرُ كَاسِ الْخُمَيْا
مِنْ صَدِيقِ صَافِ الضَّمِيرِ رَفِيقِ

٢١٦

لَا يَرُونَ الْوُجُودَ مِنْ دُونِ سَاقِي
وَمَدَامْ وَصَوتَ نَايِ عِرَاقِيِّ
لَا أَرَى الْعِيشَ مَا تَفَكَّرْتُ فِيهِ
غَيْرَ نَيلِ السُّرُورِ بَيْنَ الرِّفَاقِ

— ٧٩ —

۲۱۴

انها که گشنه شراب نابند
و آنها که بشب مدام در محرباند
بر خاک یکی نیست همه در آبند
بیدار یکی نیست همه در خوابند

۲۱۵

در ده می لعل لاله گون ای ساقی
بگشا ز گلوی شیشه خون ای ساقی
کامروز برون ز جام می نیست مرا
یک حرم پاک اندرون ای ساقی

۱۱۶

دوران جهان بی می وساقی هیچ است
بی زمزمه نای عراقی هیچ است
هر چند در احوال جهان مینگرم
حاصل همه عشرت است و باقی هیچ است

- ۷۹ -

٢١٧

مَنْ أَبْلَغَ الصَّحْنَ الْمُشْعَشِعَ فَلَيْكُنْ
 يَكْفَكَ لِاصْبَاهَ جَامُ مَرْوَقُ
 يَقُولُونَ إِنَّ الرَّاحَ مُرْ مَذَاقُهَا
 فَقُلْتُ إِذْنَ فَالرَّاحُ حَقُّ مُعْقِقٍ

٢١٨

الدَّهْرُ مَا صَافَى أَمْرَهُ كَلَّا وَكَمْ
 مِنْ عَاشِقٍ أَرْدَى وَمِنْ مَعْشُوقٍ
 مِنْ مَاتَ لَا يَعْيَى لِعَمْرُكَهُ مَرَّةٌ
 أُخْرَى فَبَادِرْ وَأَحْسُ جَامُ رَحِيقٍ

٢١٩

فَكَرَّتْ فِي الْمَدِينَ أَقْوَامٌ كَمَا
 حَارَ بَيْنَ الشَّكِ وَالْقَطْعَمِ فَرِيقٌ
 فَإِذَا الْهَابِطُ يَدْعُوكُمْ أَيَا
 بَلْهُ لَا هَذَا وَلَا ذَاكَ الْطَّرِيقُ

- ٨٠ -

۲۱۷

هر گه که طلوع صبح ازرق باشد
 باید بکفت جام مروق باشد
 گویند بافواه که می تلخ بود
 باید بهمه حال که می حق باشد

۲۱۸

این چرخ که باکسی نمیگوید راز
 کشته بستم هزار محمود وایاز
 می خور که بکس عمر دو بارهند
 هر کس که شد از جهان نماید باز

۲۱۹

قومی متفرکرد در مذهب و دین
 جمعی متحیزند در شک و یقین
 ناگاه منادئی بر آید زکمین
 کای بیخبران راه نه آنست و نه این

- ۸۰ -

(۱۱)م

٤٤٠
زَيْنَتْ وَجْهَةَ ذِيَّاَكَ الْمَلَائِحِ لَنَا
يَارَبَّ فِي سُبْلِ كَالْمِسْكِ ذِي عَبْقِ
وَرُحْتَ تَأْمُرُ أَنْ لَا نَتَرَكَنَ لَهُ
كَمَا تَقُولُ «أَمْلَ كَأْسَاوَلَا تُرِقِ»

٤٤١

يَحْلُولُ لَدِيَ النَّيْرُ وَزِيَّ فِي الْزَّهْرِ الْنَّدِيِّ
وَبَرُوقُ فِي الْرَّوْضِ الْمُحِيَا الشَّائِقِ
الْآمِسُ مَرَّ فَمَا بَرُوقُ حِدَيْثُ
فَاهْنَا وَدَعَ أَمْسًا فِي يَوْمِكَ رَائِقُ

٤٤٢

مَا عَيْشْتَ أَسْرَ الْدَّهْرِ فَاجْهَدْ وَأَرْتَشْ
كَاسَ الْطَّلاَ مَا دُمْتَ تَحْمِلُ طَوْقَه
إِنْ كَانَ كَانَ أَوْلَانَا وَآخِرُنَا الْثَّرَى
فَأَخْبَبْ كَأْنَكَ فِي الْثَّرَى لَأَفْوَقَه

- ٨١ -

٤٤٦
إِنَّ هَذِي الْكَاسَ الظَّرِيفَةَ صُنِعَتْ
كُسْرَتْ ثُمَّ أُقْبِلَتْ فِي الظَّرِيقِ
لَا تَطَاهَا وَيُكَاهَا احْتِفَارًا فَقَدْمًا
صَنَعُوهَا مِنْ كَأسٍ رَأْسٍ سَحِيقٍ

٤٤٧
رَاقَ الصَّبَاحُ فَقُمْ أَرِقْ بُزْ جَاجِهِ
بَاقِي سَلَاقَةَ لَلَّتِنَا يَاسَاقِي
ثُمَّ أَسْقَنِي كَاسَا وَبَادِرَ لَحْظَةَ
مِنْ عَمِرِنَا سَتَرْزُولُ فَالْفَدُ بَاقِي

۲۲۶

این کاسه که بس نکوش پرداخته اند
 بشکسته و در رهگذر انداخته اند
 زنهار بر او قدم بخواری تنهی
 کان کاسه ز کاسهای سر ساخته اند

۲۲۷

صبحی خوش و خرمست خیزای ساقی
 در شیشه کن آن شراب از شب باقی
 جامی بمن آور و غنیمت میدار
 این یکدمه نقدرا و فردا باقی

- ۸۳ -

الاضئل

حرف الكاف

٤٤٨

يَا قَلْبِي إِنْ يَسْجُدَكَ دَارُ الْمَدْهُرِ الْأَسْى
وَسَمْجُونَكَ بِالْعَيْنَيْلِ . حَيَّاتِكَ
فَأَغْنَمْتَ يَهْدَا الرَّوْضِ أَوْقَاتَ الْهَنَاءِ
قَبْلَ امْتِزاجِ نَبَاتِهِ يِفَاتِكَ

٤٤٩

الْأَنْدَعَ أَلَّهُمَّ يَعْتَزِيزُكَ وَلَا
يَقْتَصِيْكَ الْعَيْشُ وَأَطْرِحْ كَدَكَ
وَلَا زِيمَ الرَّوْضِ وَأَئْيَاهَ وَطَبَ
مِنْ قَلْبِي أَنْ تَعْصِيَ التَّرَى حَدَكَ

- ٨٤ -

۲۲۸

ای دل چو زمانه میکند غمناکت
از تن برود زود روان پاگت
بر سبزه نشین و خوش بزی روزی چند
زان پیش که سبزه بردمد از خاکت

۲۲۹

مگذار که غصه در کنارت گیرد
واندوه مجال روزگارت گیرد
مگذار دمی کنار آب ولب کشت
زان پیش که خاک در حصارت گیرد

-۸۴-

الأَصْنَافُ

٤٣٠

القيت في كل مهج شركا
وقلت من يخط خطوة هلكا
بالمذهب أغريتني وتنسب لي
ذناؤك لأن الأحكام في يدك

٤٣١

فودع فم عام سوف يغنى
وأغتنى حملة السرور لذنك
إن يكن في الزمان أدنى وفاء
أصل نوبة النساء إليك

٤٣٢

كيف يحوم القلب يوما على
غيرك أو يغى هوى مع هواك
إن دموعي أم تدع لحظة
عيني ترنو لحبيب سواك

— ٨٥ —

۲۲۰

در رهگذرم هزار جا دام نهی
گوئی که بگیرمت اگر گام نهی
یکذره جهان ز حکم تو خالی نیست
حکمم تو کنی و عاصیم نام نهی

۲۲۱

بر خیز و مخور غم جهان گذران
خوش باش ودمی بشادمانی گذران
در طبع جهان اگر وفایی بودی
نوبت بتو خود نیامدی از دگران

۲۲۲

گرد دگری چگونه پرواز کنم
با عشق توئی چگونه آغاز کنم
یک لحظه سرشك دیده می نگذارد
تا چشم بروی دگری باز کنم

- ۸۰ -

٤٣٣

فَلْتُ سَأْرِكُ الْثَّرَابَ تَائِبًا
فَهُوَ دَمَ الْكَرْمِ وَلَسْتُ أَسْفَكَهُ
فَالَّذِي الْعُقْلُ أَجِدَا فَلْتَ ذَا؟
فَلْتُ أَقْدَمًا زَحْتُ كَيْفَ أَتَرُكُهُ؟

٤٣٤

بِأَمْنٍ يُفَكِّرُ لِلَّهِ وَنَهَارَةً
بِالْعِيشِ هَلَّا خَفْتَ يَوْمَ رَدَّا كَا
إِرْجِعْ لِتَفْسِيكَ وَأَصْحُ وَأَنْظُرْ لَحْظَةَ
فِعْلِ الزَّمَانِ وَصَنْعَهُ بِسِوا كَا

٤٣٥

أَنَا عَبْدُكَ الْمُعَاصِي فَأَيْنَ رِضَا كَا
وَأَنْفَدْ دَحْيَ قَلْبِي فَأَيْنَ سَنَا كَا
إِنْ كُنْتَ تَمْحَى الْجَنَانَ بِطَاعَةَ
يَكُ دَا لَنَا بَيْعَا فَأَيْنَ عَطَا كَا

- ٨٦ -

۲۲۳

گفتم که دگر باده، گلگون نخورم
می خون رزانست و دیگر خون نخورم
پیر خردم گفت بعد میگوئی
گفتم که مزاح میکنم چون نخورم

۲۳۴

ای مانده شب و روز بدینا نگران
اندیشه نمیکنی تواز روز گران
آخر نفسی بین وبازای بخود
کایام چگونه میکند باد گران

۲۳۵

من بنده عاصیم رضای تو کجاست
تاریک دلم نور و صفائی تو کجاست
مارا تو بهشت اگر بطاعت بخشی
این بیع بود لطف و عطای تو کجاست

-۸۶-

صرف الام

٤٣٦

أَصْبَحْتُ بِالسُّكُرِ وَالصَّهْوَنِ مُفْتَنًا
فَنَعِمْ يَكْثُرُ بِي هَذَا الْوَرَى الْعَدْلَا
بِالْأَلْيَتْ كُلَّ حَرَامٍ مُسْكِرٌ لِأَرْزِي
فِي الْكَوْنِ كُلَّ فَتَنٍ مِنْ ذَنْبِهِ ثَمَلاً

٤٣٧

عِشْ وَأَبْنَةُ الْكَرَمِ فِي هَنَاءِ
وَأَشْرَبْ وَدَعْ مَاطِلَ الْحَيَالِ
فَالْأَلْفَتْ مَعَاهَا تَكْنِ حَرَاماً
أَطْبَبْ مِنْ أَمِهَا الْحَلَالِ

- ٨٧ -

۲۳۶

افتاده مرا با می و مسی کاری
خلقم ز چه میکند ملامت باری
ای کاش که هر حرام مسی دادی
تا من بجهان ندید می هشیاری

۲۳۷

در سر مگذار هیچ سوادی محال
می خور همه ساله ساغر مala مال
با دختر رز نشین و عیشی میکن
دختر بحرام به که مادر بحلال

—۸۷—

انتهی

التعزير

٤٣٨

أَرْزِي كُلَّ خِلَانِ الْوَفَاءِ تَفَرَّقُوا
 فَبَيْنَ صَرْبِيعٍ لِلرَّدْبِيِّ وَقَتِيلٍ
 شَرِبَنَا شَرَابًا وَاحْدَادًا عَيْرَ أَنْهُمْ
 يَهُ شَمَلُوا مِنْ قَبْلِنَا بِقَلِيلٍ

٤٣٩

أَيَا قَلْبُ مَا تَدْرِي بِسِرِّ أَوْلِ النُّعْيِ
 وَلَسْتَ لِذَا الْأَرْمَنِ الدَّفِيقِ تَرِي حَلَّا
 مِنَ الْرَّاحَ فَاصْنَعْ هَا هُنَا لَكَ جَنَّةٌ
 فَمَمَّ جَنَانٌ هَلْ تَفُوزُ بِهَا أَوْلَأَ

٤٤٠

كَرْتُ كُوْزًا لِلْمِطَلَّا عَنْ جَهَنْ
 إِذْ كُنْتُ نَشُوًّا نَاسِلِبَ الْعَقْلِ
 فَرَاحَ يَدْعُو بِلِسَانِ الْحَالِ
 مِثْلَكَ قَدْ كُنْتُ وَنَعْدُو مِثْلَي

— ٨٨ —

۲۳۸

یاران موافق همه از دست شدند
در پایی اجل یگان یگان پست شدند
خوردیم زیکشراپ در مجلس عمر
دوری دو سه پیشتر زما مست شدند

۲۳۹

ای دل تو بسر این معجمی نرسی
در نکته زیرکان دانا نرسی
اینجا زمی لعل بهشتی بر ساز
کانجا که بهشت است رسی یا نرسی

۲۴۰

بر سنگ زدم دوش سبوی کاشی
چون مست بدم که کردم این او باشی
یا من بزبان حال میگفت سبو
من همچو تو بوده ام تو چون من باشی

- ۸۸ -

(۱۲م)

الأضئـلـات

٤١

لَيْسَ يَدْرِي سِرَّ الْوُجُودِ أَبْنُ أَنْتِ
 وَتَكُونِيهِ تَحَارُّ الْعُقُولِ
 مَا أَرَى لِلْفَتَنِ سِوَى الرَّمْسِ مَتَوَى
 وَهُوَ لَهُفِي حِكَايَةٌ سَطَولِ

٤٢

إِنْ مُتْ فَأَكْتُمُوا رُوْافِي وَأَجْعَلُونَا
 آخِرَ أَمْرِي عَذْنَةً بَيْنَ الْمَلَائِكَةِ
 وَبِالظِّلَالِ أَمْزِجُوا شَرَائِي وَأَصْعُوْا
 مِنْ طِينِي غِطَاءَ رَاقُودِ الظِّلَالِ

٤٣

ذَا يَوْمُكَ راقِ وَاهْرَاءُ آعْدَلَةَ
 وَالْرَّوْضَ يَوْمًا كَفِ الْغَيْوَبِ أَغْتَسَلَةَ
 وَالْبَلْلُ بِالْبَهَارِ نَادِي جَذَلَةَ
 قَذْ أَفْلَحَ مَنْ لَا كُؤْسٍ أَرَاحَ جَلَةَ

— ٨٩ —

۲۴۱

در پرده اسرار کسی را ره نیست
زین تعییه جان هیچکس اگه نیست
جز در دل خاک هیچ منزلگه نیست
أفسوس که این فسانه هم کوته نیست

۲۴۲

چون مرده شوم خاک موا گم سازید
احوال مرا عترت مردم سازید
پس خاک و گلم بیاده آغشته کنید
وزکالبدم خشت سرخم سازید

۲۴۳

روزی است خوش و هوانه گرم است و نه سرد
ابر از رخ گلزار همی شوید گرد
بلبل بزبان حال خود با گل زرد
فریاد همی زند که می باید خورد

—۸۹—

٢٤٤

يَاصْنُمِيْ قُمْ وَأَتَنِي مُعَجَّذَةً
وَحُلْ في حُسْنَكَ لِمَا أَشْكَلَهُ
وَهَاتِنِي كُوَزَ الْمَدَامَ فَبَلَ آنَ
يُصْنَعَ مِنْ رُفَاتِنَا كُوَزُ الْمَدَامَ

٢٤٥

خَيَامُ حِلْبَ إِنْ يَلْتَ شَوَّةَ فَرْقَفَ
وَجَاهَةَ دَرْدِيَ الْمَدَوِّدَ وَصَالَادَ
إِنْ كَانَ عَاقِةَ الْوُجُودِ هِيَ الْفَتَّا
فَافْرَضْ فَنَالَهُ وَعَيْشَ سَعِيدَآ بَالَّا

٢٤٦

إِذَا نَلَتْ رِطَّا قَوْقَفْ فَأَحْسَ جَاهِهَا
يَكْلَ أَجْتَمَاعَ رَاقَ أوْ مَحْفَلَ حَائِنِي
فَمَا يَعْتَنِي بَارِيَ الْوُجُودِ بِشَارِبَ
يَلْثِلَكَ أوْ يَهْمَ في دَقَنِ أَمْثَائِي

— ٩٠ —

۲۴۴

بر خیز و بیا بتا برای دل ما
حل کن بجمال خویشتن مشکل ما
یک کوزه می بیار تانوش کنیم
زان پیش که کوزها کنند از گل ما

۲۴۵

خیام اگر زباده مستی خوش باش
با لاله رخی اگر نشستی خوش باش
چون عاقبت کار جهان نیستی است
انگار که نیستی چو هستی خوش باش

۲۴۶

گر زانکه بدست افتاد از می دومینی
می نوش بهر محفل وهر انجمنی
کانکس که جهان ساخت فراغت دارد
از سبلت چون توانی وریش چو منی

- ۹۰ -

٢٤٧

دَعَ الْمَاضِيَ وَمَا سَيْجَىٰ وَأَنْعَمَ
وَطَبَ نَفَسًا يَكَاسَ الشَّمُولِ
وَانْفَسَنَا مُعَارَاتٍ فَأَطْلَقَ
سَرَاحَ النَّفَسِ مِنْ قَدِ الْعُقُولِ

٢٤٨

أَخَذْتُ بِدَقْرِي الْأَيَامَ فَالْأَ
فَجَاءَ نَدَاءٌ ذِي ذُوقٍ وَعَقْلٍ
سَعِيدٌ مَنْ لَهُ إِلْفٌ كَبِيرٌ
يُنِيرُ وَلِيلَةً فِي طُولِ حَوْلٍ

٢٤٩

كُلُّمَا قَدْ رَأَيْتَ فِي الْمَدْهُرِ وَهُمْ
وَالَّذِي قُلْتَ أَوْ سَعَتْ خَيَالُ
بَاطِلًا قَدْ غَدَوْتَ فِي الْأَرْضِ تَعْدُو
وَكَذَا الْإِنْزِوَاءُ فِي الْمَدَارِ آلُ

- ٩١ -

۲۴۷

آن به که ز جام باده دل شاد کنید
وز نامده و گذشته کم یاد کنید
وین عاریتی روان زندانی را
یک لحظه ز قید عقل آزاد کنید

۲۴۸

از دفتر عمر خود گشودم فالی
نا گاه ز سوز سینه صاحب حالی
گفتا که خوش آنکسی که در خانه او
یاریست چو ماهی و شبی چونسالی

۲۴۹

دنیا دیدی و هر چه دیدی هیچ است
وان نیز که گفتی و شنیدی هیچ است
اندر همه آفاق دویدی هیچ است
و آن نیز که در خانه خزیدی هیچ است

- ۹۱ -

٢٥٠

أَعْبَثُ الطَّلَاءَ عَمْدًا وَمَثْلِيَّ دُوْجَجِي
 لَهُ يَغْتَدِي عِنْدَ النَّهْيِ شُرْبَهَا سَهْلًا
 دَرَى اللَّهُ قَدْمًا بَارْتِشَافِيَّ الطَّلَاءَ
 فَإِنْ أَجْتَنَبَهَا يَنْقَلِبُ عِلْمُهُ جَهْلًا

٢٥١

يَانِدِيَّيِي أَدِرُّ عَقِيقَ الْحُمَيَا
 وَأَرِحَّيِي مِنْ هَمَّ قِيلِ وَقَالِ
 وَأَسْعَ في كُوزِ هَافَسَوْفَ تُسَوِّي
 مِنْ ثَرَانَا كُوزَا أَكْفَثُ الْلَّبَالِي

٢٥٢

يَا قَلْبُ هَبْ أَنَّكَ نَلْتَ الْأَمْلَا
 وَرَوْضُ أَفْرَاحِكَ بِالنَّبْتِ حَلَّا
 فَلَسْتَ في رَوْضِ الْهَنَاسَوَى نَدِى
 هُوَى لَدَى الْلَّيْلِ وَفِي الْيَصْبُحِ عَلَّا

- ٩٢ -

۲۵۰

من می خورم و هر که چو من اهل بود
می خوردن او نزد خرد سهل بود
می خوردن من حق زازل میدانست
گر می نخورم علم خدا جهل بود

۲۵۱

در ده می لعل مشکبو ای ساقی
تا باز رهم ز گفتگو ای ساقی
یک کوزه می بدہ از آن پیش که دهر
خاک من و تو کند سبو ای ساقی

۲۵۲

ای دل همه اسباب جهان خواسته گیر
باغ طربت بسیزه آراسته گیر
وانگاه بر آن سیزه شبی چون شبیم
بنشسته و با مداد بر خاسته گیر

- ۹۲ -

جدول الخطأ والصواب

بالرغم عن اجتهادنا في التصحیح فقد وقعت اغلاط تشكيلية
رأينا من الواجب تنبيه القارئ اليها راجين منه تصحیحها قبل قراءة
الكتاب لثلا تشوہ في نظره معانی الرباعیات الجميلة .

رقم الرباعية	الخطأ	الصواب
٥	فنداءت	قد تداعت
٨	اخلاي	أخلاي
١٢	عمر	عمر
١٧	لي	لي
١٨	لهني	لهني
٢١	الثري	الثري
٢٨	ظل	ظل
٤٤	كنا	كنا
٤٦	آخرت	آخرت
٥٣	ميزو	ميزن
٥٦	معبسته	معيشته
٥٨	وحدي	وحدي
٦٠	يعز	يعز

ان رباعية ٨٤ الفارسية يجب ان تكون مکان ٨٧ ورقم

٨٧ مکان ٨٦ ورقم ٨٥ مکان ٨٥ ورقم ٨٥ مکان ٨٤

٤٥٣

كَمْ شَرَّبْتُ فِي كُلِّ فَضْلٍ وَّمَا
وَادِيَ كَانَ أَوْ فَلَادَةً وَسَهْلًا
أَمْ شَجَدْتُ مِنْ يَقُولَ مَنْ سَادَ مِنْ ذَاهِلًا
أَكَ الْطَّرِيقَ الَّذِي مَضَى فِيهِ قَبْلًا

٤٥٤

أَنْظَرْتُ أَسْوَاءَ فِعَالَ أَفْزَلَ لِ السَّما
وَأَنْظَرْتُ إِدْهَلَكَ مِنْ رِفَاقَتِ خَلِيلٍ
مَأْسَعَتْ فَاهْنَ الْيَوْمَ لَا تَنْظَرْ عَدَا
أَوْمَا تَنْتَشِي وَأَنْظُرْنَ لِلْحَالِ

٤٥٥

أَجِيلُ يَهْذَا الْكَوْنِ طَرِيقِ مَدْفَنٍ
وَأَمْعَنْ فِيهِ فِكْرَةً وَقَامَلَ
فَسَبْحَانَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ نَظَرْتَهُ
رَأَيْتُ يَدَ يَأْسِي لِعِينِي مَهْنَلَ

— ٩٣ —

۲۵۳

بسیار بگشتم بگرد در ودشت
اندر همه آفاق بگشتم بگشت
از کس نشیندیم که امد زین راه
راهی که برفت راه رو باز نگشت

۲۵۴

زین کنید گردنده بد افعالی بین
واز جمله دوستان جهان خالی بین
تا بتوانی تو یک نفس خودرا باش
فردا منگر دی مطلب حالی بین

۲۵۵

زینگونه که من کار جهان میینم
علم همه را یگان یگان میینم
سبحان الله بهر چه در مینگرم
نا کامی خویشتند در آن میینم

— ۹۲ —

٢٥٦

شَيْءِ الْعِدَاءِ لِكُلِّ كُفُّرٍ عَارِفٍ
 أَهْوَى تَلَى قَدَمِهِ غَيْرَ مُبَالِ
 أَتَيْدُ مَعْرِفَةَ أَجَحِيمٍ بِكُنْهِهَا
 وَإِنَّ أَجَحِيمَ لَصَحْبَةَ الْجَهَالِ

٢٥٧

بَادِرْ زَمَانَكَ وَأَحْسُ الْرَّاحَ صَافِيَةَ
 فَالْعَمَرُ يَوْمَانِ لَنْ تَلْقَاهُ إِنْ كَمْلاًَ
 تَدْرِي يَدُنْيَاكَ نَحْوَ الْعَذْمِ سَائِرَةَ
 فَكُنْ نَهَارًا وَلَيْلًا بِالظِّلَادَ شَيْلَا

٢٥٨

قُمْ هَاتِهَا وَرِزْدِيَةَ مِسْكِيَةَ
 وَدَأْوَيْ مِنْ هَذَا الْفُؤَادِ الْعَلَالَا
 وَإِنْ تَرَمْ مُغْرِ حَاجِلُوا الْأَسَى
 فَاحْسِرْ الْمُؤْدَدَوْ يَاقُوتَ الْطَّالَا

- ٩٤ -

۲۵۶

جانم بفداي انكه او اهل بود
سر بر قدمش اگر نهي سهل بود
خواهی که بدانی يقین دوز خرا
دوز خ بجهان صحبت نا اهل بود

۲۵۷

روزی دو که مهلتست می خورمی ناب
کین عمر دو روزه در نیابی دریاب
دانی که جهان رو بخرابی دارد
تو نیز شب و روز زمی باش خراب

۲۵۸

بر خیز و دوای این دلتگ بیار
آن باده مشکبوی گلنگ بیار
اجزاء مفرح غم ار میخواهی
یاقوت می و پریشم چنگ بیار

- ۹۴ -

٢٦٩

أَيَا مَنْ أَتَى بِالْوُجُودِ بِقُدْرَةِ
وَرُبْيَتُ فِي نَعَائِهِ أَتَدَلَّ
سَامِتَحْنُ الْعَصَيَانَ مَائَةَ حَجَّةَ
لِأَعْمَلِ ذَبَّيِّ أَمْ سَاحَلُكَ أَجْزَلُ

٢٦٠

إِشْرَبْ فَكَمْ سَتَّامُ فِي قَعْدَ الرَّبِّيِّ
يَا صَاحْ دُونَ حَلَّلَةَ وَخَلِيلَ
لَا تَفِيذَا السِّرَّ الْحَفِيَّ لَدَى أَمْرِيَّ
لَنْ تَزَهُّوَ الْأَزْهَارُ بَعْدَ ذُبُولِ

٢٦١

إِنْ لَمْ يَكُنْ رَبِّيْ قَدْ شَاءَ مَا
شَتَّ فَهَلْ يُكَيْتِي فَعَلَهُ
فَإِنْ يَكُنْ شَاءَ صَوَابًا فَمَا
شَتَّ سِوَاهُ خَطَّاءَ كُلَّهُ

— ٩٥ —

۲۰۹

ای آنکه پدید گشتم از قدرت تو
پروردۀ شدم بناز در نعمت تو
صد سال بامتحان گنه خواهم گرد
تا جرم من است بیش یا رحمت تو

۲۱۰

میخور که بزیر گل بسی خواهی خفت
بی مونس و بی حریف و بی همدم وجفت
زنهرار بکس مگو تو این راز نهفت
هر لاله که پزمرده نخواهد بشکفت

۲۱۱

ایزد چو نخواست آنچه من خواسته‌ام
کی کردد راست آنچه من خواسته‌ام
گر جمله صواب آنچه من خواسته‌است
پس جمله خطاست آنچه من خواسته‌ام

— ۹۰ —

الاضحیاء

٢٦٢

الْيَوْمَ مَالِكٌ فِي أَمْرِ الْفَدَا وَلَا
وَلَيْسَ فِي كُوْنٍ غَيْرِ إِلَّا مِنْ الْجَبَلِ
فَأَغْنِمْ بِقِيَةَ عُمْرٍ إِنْ تَكُنْ يَقْضَا
فَالْعُمْرُ يَقْنِي بِلَا بُطْهٌ وَلَا مَهْلٌ

٢٦٣

أَمْ تَحْظَىْ يَاقْلُبِي بِغَيْرِ أَمْسِي وَمَا
تَنْفَكُ تُرْزَأُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا
يَانْفُسُ خَيْرٌ مَنْ حَذَّتْ جَسَمِي مَسْكَنًا
إِنْ كُنْتَ عَنْهُ سَتْرٌ مُعِينٌ رَحِيلًا

— ٩٦ —

۲۶۲

امروز تورا دست رس فردا نیست
واندیشهء فردات بجز سودا نیست
ضایع مکن این دم ار دلت ییدار است
کین باقی عمر را بقا پیدا نیست

۲۶۳

ای دل چون نصیب تو همه خون شد نست
احوال تو هر لحظه دگر گون شد نست
وای جان تو بدین بدن چکار آمدهء
چون عاقبت کار تو بیرون شد نست

حرف المهم

٢٦٤

يُدْقِقُ ذَلِكَ الْخَزَافُ فَكَرَا
يَصْنَعُ الْطَّيْنَ تَدْقِيقَ الْفَهِيمِ
إِلَامَ يَسُومُهُ دَوْسَا وَلَكَمَا
يَخَالُ الْطَّيْنَ غَيْرَ شَرِى أَجْنُوْمَ؟

٢٦٥

وُجُودُ ذَا الْكَوْنِ مِنْ بَحْرِ الْحَفَادِ إِذَا
وَسِرَهُ لَمْ يَبْيَنْ يَوْمًا لَدَى الْأَمْمِ
كُلُّ أَمْرِيَءٍ قَالَ وَهَا عَنْ حَقِيقَتِهِ
وَالْحَقُّ مَافَاهَ فِيهِ وَاحِدٌ يَقْمَ

- ٩٧ -

۲۶۴

این کوزه گران که دست در گل دارند
عقل و خرد و هوش بران بگمارند
بر گل لگد و طپانچه تا چند زند
خاک بدن است تا چه میپندارند

۲۶۵

این بحر وجود آمده بیرون زنهفت
کس نیست که این گوهر تحقیق بست
هر کس سخنی از سرسودا گفته است
زان روی که هست کس نمیداند گفت

- ۹۷ -

الْأَصْلُ وَالْوَلَدُ

جدول الخطأ والصواب

الصواب	الخطأ	رقم الرباعية
العُرُّ	العُرُّ	٩٦
لَسْجِد	لَسْجِد	٩٧
عُنْرَنَا	عُنْرَنَا	٩٩
أَوْرَقُ	أَوْرَقُ	١٠٠
أَذْنَاي	أَذْنَاي	١٠٢
وَجْعِل	وَجْعِل	١٠٣
لِي	لِي	١٠٤
شِيَخُ	شِيَخُ	١٠٦
أَسْمَهُ	أَسْمَهُ	١٠٧
الْكُوزُ	الْكُوزُ	١١٠
صُبْحَ	صُبْحَ	١٢٦
مُجاَنِبُ	مُجاَنِبُ	١٢٨
إِثْرَا	إِثْرَا	١٣٠
الثَّوَاء	الثَّوَاء	١٣٢
الْخَزَافُ	الْخَزَافُ	١٣٩
خُمارِي	خُمارِي	١٤٠
غَدَّا	غَدَّا	١٤١
مِنْهُ	مِنْهُ	١٤١

٢٦٦

أَزْهَرَ الْرَّوْضُ يَانِدِيْعِي فَبَادِرْ
 فَسِيْغُدُو ثَرَى وَيُمْسِي عَدِيْمَا
 إِرْتِشْفُ وَأَقْطِفْ فَسَوْفَ ثَرَى الْوَرْ
 دَتْرَابَا وَالْبَتْ فِيهِ هِيشَا

٢٦٧

إِنْ تَشْرَبِ الرَّاحَ فَأَشْرَبْ مَعَ دَوِي أَدَبْ
 أَوْ ذِي جَمَالِ صَقِيلِ الْخَدِ مُبْتَسِمْ
 وَدَعْ تَعَاطِيْهَا بَيْنَ الْعَلَةِ عَلَنَا
 وَأَشْرَبْ خَفَاءً وَلَا تُكْثِرْ وَلَا تُدِيمْ

٢٦٨

طَوَى الصَّبْحُ رَأْيَةَ جَيْشِ الظَّلَامِ
 فَقُمْ يَانِدِيْعِي وَهَاتِ الْمُدَامِ
 وَفُكَ لَنَا نَرْجِسَ الْمُقْلَتَيْنِ
 وَقُمْ فَلْسَوْفَ تُطِيلُ الْعَنَامِ

- ٩٥ -

۲۶۶

ساقی گل و سبزه بس طربناک شده است
دریاب که هفتهد گر خاک شده است
می نوش و گلی بچین که تا در نگری
گل خاک شد است و سبزه خاشاک شده

۲۶۷

گر باده خوری تو باخر دمندان خور
یا با صنمی ساده رخی خندان خور
بسیار مخور فاش مکن ورد مساز
اندک خورو گه گاه خور و پنهان خور

۲۶۸

ساقی علم سیاه شب صبح ربود
بر خیز و می معانه را درده زود
بگشای زهم دو نرگس خواب الود
بر خیز که خفتنت بسی خواهد بود

— ۹۸ —

٢٦٩

حَتَّىٰ مَا تَأْتِ أَسِيرٌ لِلَّوْنِ وَالطَّعْمِ وَالثُّمَّ
وَمُقْتَفٍ كُلَّ زَيْنٍ وَكُلَّ شَيْنٍ مَدْمَمٍ
إِنْ تَكُنْ مَا عَيْنَ الْحَيَاةِ أَوْ بَنْرَ زَمْرَمْ
سَوْدَدْعَ الْرَّمْسَ حَتَّىٰ لَدَى الْقَضَاءِ الْمُحْتَمِ

٢٧٠

يَا نَفْسُ لَا تَرْجِعِي مِنْ دَهْرِكِ الْكَرَمَا
وَلَا مِنَ الْفَلَكِ الدَّوَارِ مُغْتَنِمَا
يَمْرِيدُ دَأْوِكِ إِنْ دَأْوِيَهُ الْعَما
فَأَعْيَضِي عَنْ دَوَاهُ وَأَحْيِلِي أَسْقَمَا

٢٧١

سَنْفِي وَهَذَا الْكَوْنُ سَوْفَ يَدُومُ
وَتَذَهَّبُ أَسْهَاهُ لَنَا وَرُسُومُ
كَمَا لَمْ نَكُنْ وَالْكَوْنُ كَانَ مَنْظَمَا
سَنْفِي وَيَقِنُ بَعْدُ وَهُوَ نَظِيمٌ

— ٩٩ —

۲۶۹

تا چند اسیر رنگ و بو خواهی شد
چند از پی هر زشت و نکو خواهی شد
گر چشممه زمزمی و گر آب حیات
آخر بدل خاک فرو خواهی سد

۲۷۰

ای دل ز زمانه رسم احسان مطلب
وز گردش دوران سروسامان مطلب
درمان طلبی درد تو افزون گردد
با درد بساز و هیچ درمار مطلب

۲۷۱

ای بس که نباشم وجهان خواهد بود
نه نام زما و نه نشان خواهد بود
زان پیش نبودیم و نبند هیچ خلل
زان پیش که نباشیم همان خواهد بود

- ۹۹ -

٢٧٢

بَدَا الصَّبَحُ وَأَنْقَ جَبَ الظَّلَامُ
 فَقُمْ وَدَعَ اللَّهَمَّ وَأَحْسَنْ الْمَدَامُ
 فَكُمْ مِنْ صَبَاحٍ سَيِّدُو لَنَا
 وَنَحْنُ نِيَامٌ بِيَطْنَ الرَّغَامُ

٢٧٣

خُذْ نَصِيباً مِنْ دَوْرِ دَهْرِكَ وَأَجِلسْ
 فَوْقَ عَرْتِ السُّرُورِ وَأَحْسَنْ الْجَامِا
 عَنِي اللَّهُ عَنْ ذُنُوبِ وَطَاعَا -
 تِ فَادِرِكْ مِنْ الزَّمَانِ الْمَرَاما

٢٧٤

عَطَاهُ الدَّنَنَ يَعْدِلُ الْفَقِيرِ
 وَتَعْدِلُ مُلْكَ دِي الدَّنَنَ الْمَدَامُ
 أَرْى مَنْدِيلَ مَسْحِ الرَّاحِ عِنْدِي
 لَهُ فَوْقَ الطَّيَالِسَةِ أَحْتِرامُ

— ١٠٠ —

۲۷۲

هان صبح دمید و دامن شب شد چاک
بر خیز و صبور کن چرائی غمناک
می نوش دلا که صبح بسیار دمد
او روی بما کرده وما روی بخاک

۲۷۳

از گردش روز کار بهری بر گیر
بر تخت طرب نشین و ساغر بر گیر
از طاعت و معصیت خدا مستغنى است
باری تو مراد خود ز عالم بر گیر

۲۷۴

یک جرعه می ملک جهان می ارزد
خشست سر خم هزار جان می ارزد
آن که نه که لب ز می بدو پاک کنند
حقا که هزار طیلسان می ارزد

- ۱۰۰ -

٤٧٥

حَقِيقَةُ الْكَوْنِ لَيْسَ عِنْدَ نَاظِرٍ
 سِوْيَ مَجَازٍ فَيَقِيمُ الْهَمُّ وَالْأَلَامُ
 فَجَارٍ دَهْرَكَ وَأَخْضَعَ لِلْقَضَاءِ فَلَنْ
 تُطِيقَ تَبَدِيلَ مَا قَدْ خَطَهُ الْقَلْمَ

٤٧٦

تَسَاقَطْنَا كَطَرِيرٍ فِي شَبَاكٍ
 نُعَافِي مِنْ أَذَى الدَّهْرِ أَهْتِضَامًا
 وَنَخْبِطُ فِي فَصَاءٍ لَيْسَ يَدُوِ
 لَهُ حَدٌ وَلَمْ يَنْلُغْ مَرَامًا

٤٧٧

أَنْتَ أَبْدَعْتَنِي مِنَ الْمَاءِ وَالْأَطْرَافِ
 يَنِينَ كَمَا قَدْ نَسْجَتَ أَلْيَافَ جَسْمِي
 كُلُّ شَرٍّ مِنِي يَلْوُحُ وَخَيْرٌ
 أَنْتَ قَدْرَتَهُ فَمَا هُوَ جُزُّهِي

- ١٠١ -

۲۷۵

ای دل چو حقیقت جهان هست مجاز
چندین چه خوری تو غم از این رنج دراز
تن را بقضا سپار و با وقت بساز
کاین رفته قلم ز بهر تو ناید باز

۲۷۶

مائیم در او فتاده چون مرغ بدام
دلخسته روزگار و آشافتہ مدام
سر گشته در این دایره بی در و بام
نا آمده بر مراد ونا رفته بکام

۲۷۷

از آب و گلم سر شته من چکنم
پشم و قصیم تو رشتہ من چکنم
هر نیک و بدی که از من آید بوجود
تو بر سر من نوشته من چکنم

- ۱۰۱ -

٢٧٨

ثُوبُ قُدْسِيٍّ خَلْعَتُهُ فَوْقَ دَنَّ
 وَتَبَسَّمَتْ فِي شَرَى الْحَانِ حَرَمَا
 قَعْسَانِي أَقْفَى لَدَى الْحَانِ عُمْرَا
 ضَاعَ مِنِي بَيْنَ الْمَدَارِسِ قِدْمَا

٢٧٩

لَقْلَلُ الرَّاحُ تَكَبُّرُ الْوَرَى
 وَهِيَ نَحْلُ مُشْكَلَاتِ الْعَامَ
 لَوْ ذَاقَ إِيلِيسُ الْمَدَامَ مَرَةً
 أَقْتَى بِالْفِي سَجْدَةً لِادَمَ

٢٨٠

تَارِكُ الرَّاحِ لَا تَدْمُمُ السَّكَارَى
 إِنْ أَوْفَقَ أَنْ وَيُمْحِي الْأَثَامَ
 بِاجْتِنَابِ الْطَّلاَ أَفْتَرَتْ وَتَأْفَى
 يَذْنُوبُ لَهَا الْمَدَامُ غَلامُ

— ١٠٢ —

۲۷۸

ما خرقه زهد بر سر خم کردیم
واز خاک خرابات تیمم کردیم
شاید که درون میکده در یابیم
عمری که درون مدرسه گم کردیم

۲۷۹

از باده شود تکبر از سرها کم
وز باده شود گشاده بند محکم
ابلیس اگر زباده خوردي یکدم
کردي دو هزار سجده پيش آدم

۲۸۰

گر مي نخوري طعنه مزن مستانرا
گر دست دهد توبه کنم يزدانرا
تو غره مشو بدینکه من مي نخوري
صد کار کني که مي غلامست انرا

- ۱۰۲ -

جدول الخطأ والصواب

الصواب	الخطأ	رقم الرباعية
ترقِيَا	ترَقِيَا	١٤٤
العذرُ	العذُرُ	١٤٨
فالسعي	فَلِسعي	١٤٨
الكَدَرِ	الكَدَرَ	١٥١
حيوانُ	حيوانُ	١٥٣
لحظةَ	لحظةَ	١٥٥
ومنْ	و منْ	١٦٠
تاثِرُ	تاثَرَ	١٦٩
حَسْنَتْ	حُسْنَتْ	١٧٢
لنسُوها	لنسوَها	١٨٦
(وإن) في صدر الشطر (٢) موضعها آخر أأشطر		١٨٧
سعدتْ	سعَدتْ	١٨٧
ورَبْ	ورَبْ	٩٨
دابَا	دابَنا	٢٠٥
حَسْنَتْ	حُسْنَتْ	٢١٠
كَلَا	كَلَأْ	٢١٩
يَكْرِزْ	بَكَرَزْ	٢٢٤
صلافة	صلَافَة	٢٢٧

٢٨١

نُورُ الْبَصِيرَةِ نَحْنُ فِي عَيْنِ الْجَبَى
 وَكَمَا أَنَّا نَحْنُ الْقَصْدُ مِنْ ذَلِكَ الْعَامِ
 هَذَا الْوُجُودُ قِدَّمْ أَسْتَادَارَ كَخَاتَمِ
 الْنَّقْشُ نَحْنُ يَفْصِلُ ذَلِكَ الْخَاتَمِ

٢٨٢

تَحْوِلُكُ لِي يَادَهُرُ جِلَابُ الْأَسَى
 كَمَا تُشْقِلِي رِدَّاً التَّنْعِيمُ
 تُعِيدُكُ لِي رِيحُ الصَّبَّا نَارَأَ كَمَا
 تُصِيرُ الْعَامَ تُرَابًا فِي فِي

٢٨٣

إِذَا لَمْ نَكُنْ فِي الدَّهْرِ بَقِيَ فَعَيْشَنَا
 بِدُونِ الْحَمِيَا وَالْحَمِيْبِ ذَمِيمُ
 إِلَى مَا أَهْتَمَّيْ فِي قَدِيمٍ وَحَادِثٍ
 وَسِيَانٍ بَعْدِي حَادِثٍ وَقَدِيمٍ

— ١٠٣ —

۲۸۱

مقصود ز جمله آفرینش مائیم
در چشم خرد گوهر بینش مائیم
این دائره جهان چو انگشتی است
بی هیچ شکی نقش نگینش مائیم

۲۸۲

ای چرخ دلم همیشه غمناک کنی
پیراهن خرمی هر چالک کنی
بادی که کشم در دلم اتش کینش
آبی که خورم در دهنم خالک کنی

۲۸۳

چون نیست مقام ما در این دیر مقیم
پس بی می و معشوقه عذایست الیم
تا کی ز قدیم و محمدت امیدم و بیم
چون من رفتم جهان چه محمدت چه قدیم

— ۱۰۳ —

٢٨٤

دَعَا الْوَرْدُ أَنِي يُوسُفُ الْوَضِيفَ فَانظَرُوا
كَيَأْقُوتَةَ بِالْتَّبَرِ مَعْلُوَةَ فِي
فَقِلْتُ أَبْنَ لِي مِنْ عَلَامَاتِ يُوسُفِ
فَقَدَ الْأَنْفَرَنْ ثَوْبِي الْمُخَضَّبَ بِالْدَّمِ

٢٨٥

حَلَّ فِكْرِي فِي الْكَوْنِ كُلَّ مُعْنَى
مِنْ حَضِيقَتِ الْتَّوْرِي لِأَوْجِ النَّجُومِ
قَدْ تَبَيَّنَتْ كُلَّ مَكْرِ وَمَغْرِي
فِيهِ إِلَّا سَرَّ الرَّدَى الْمَحْتُومِ

٢٨٦

أَنَا لَسْتُ أَقْنَطُ مِنْ خَالِقِ
رَحِيمِ لَعْبَ دُنْوِي الْجِسَامِ
إِذَا الْيَوْمَ مُتْ صَرِيعَ الْطَّلاَ
سَيَغْفُو غَدَّاً عَنْ رَمِيمِ الْعِظَامِ

— ١٠٤ —

۲۸۴

گل کفت که من یوسف مصر چمنم
یاقوت گرانمایه پرزر دهنم
گفتم چو تو یوسفی نشانی بنمای
گفا بنگر غرق زخون پیرهنم

۲۸۵

از جرم حضیض خاک تا اوچ ز حل
کردم همه مشکلات کردون راحل
بیرون جستم زند هر مکرو حیل
هر بند گشاده شد مگر بند اجل

۲۸۶

از خالق کرد گار وز رب رحیم
نومید نیم به جرم و عصیان عظیم
گرمست و خراب مرده باشم امروز
فردا بخشد باستخوانهای رمیم

— ۱۰۴ —

(۱۴) م

٢٨٧

لِكُمْ الْقَضَا وَكُلُّ أُمُورِكُمَا حَتَّوْي
 كِيَانُكَ أَعْصَابًا وَجِلْدًا وَأَعْظَمَا
 دَعَ الْعَنَّ مِنْ خَلِ وَإِنْ يَكُ حَاتَّا
 وَلِلْخَصْمِ لَا تَخْصُمْ وَإِنْ يَكُ رُسْتَا

٢٨٨

إِنَّ الْأُولَى أَضْحَوْا أَسَارِي عَقْلِيْم
 ذَهَبُوا بِخَسْرَةٍ فَاقِدٌ مُتَذَمِّمٌ
 إِشْرَبَ وَعْدَ كَالْأَغْبِيَاءِ فَإِنَّهُمْ
 صَارُوا زَيْبَاً فِي أَوَانِ الْحُصْرِم

٢٨٩

رَبِّيْ أَفْتَحْ لِي بَابَ رِزْقٍ وَأَرْسِلْ
 لِيْ فُوقِيِّ مِنْ دُونِ مِنْ الْأَنَامِ
 وَأَدِمْ نَسْوَةَ الْطِلَالِيْ حَتَّى
 تُذَهَّلَنِيْ مَا عِشْتُ عَنْ آلَائِيْ

- ١٠٥ -

۲۸۷

تا در تن تست استخوان ورگ و پی
از خانه تقدیر منه بیرون پی
گردن منه از خصم بود رستم زال
منت مکش از دوست بود حاتم طی

۲۸۸

آنانکه اسیر عقل و تمیز شدند
در حسرت هست و نیست ناچیز شدند
رو یخبری و آب انگور گزین
کین یخباران بغوره میویز شدند

۲۸۹

ای رب بگشای بر من از رزق دری
بی منت مخلوق رسان ما حضری
از باده چنان مست نگهدار مرا
کز یخبری نباشم درد سری

— ۱۰۵ —

الأضداد

٢٩٠

إِنِّي وَإِنْ دَقْتُ الْغَرَامَ وَقَلَّ لِي
مِنْ مَهِبَّةِ الْأَسْرَارِ مَا مَمْ يَفْهَمُ
فَالْيَوْمَ حِينَ فَتَحَتْ عَيْنَ إِصْبَرِي
أَصْبَحْتُ أَعْلَمُ أَنَّيْ لَمْ أَعْلَمْ

٢٩١

بَادِرِ الْيَوْمَ إِذْ تُطِيقُ نَوَّالَةَ
وَأَزِلَّ عَنْ حَشَائِرَ فَاقِ الْمُوْمَـا
إِنَّ مُلْكَ الْحَمَالِ لَيْسَ يَبْقِي
فَسْتَلْقَاهُ بِغَثَّةٍ مَعْدُوهُ مَا

٢٩٢

إِنْ تَكُنْ يَانَدِيمُ نَارًا يَصْخَرُ
فَسَيَعْرِي إِلَيْكَ جَارِي الْحِمَامَ
غَنَّ فَالْكَوْنُ مِنْ شَرَى وَهُوَ إِنَّ
كُلُّ أَنْفَاسِنَا فِجَيٌّ بِالْمُدَامَ

- ١٠٦ -

۲۹۰

هر چند دلم ز عشق محروم نشد
کم ماند ز اسرار که مفهوم نشد
اکنون که بچشم عقل در مینگرم
معلوم شد که هیچ معلوم نشد

۲۹۱

زنhar ڪنون که میتوانی باري
بردار ز خاطر عزیزان باري
کین ملکت حسر نماند جاوید
از دست تو هم برون رود یکباری

۲۹۲

در سنگ اگر شوی چو نار ای ساقی
هم آب اجل کند گذار ای ساقی
خاکست جهان غزل بگو ای مطرب
با دست نفس باده بیار ای ساقی

-۱۰۶-

٢٩٣

إِنَّ طَبَيْرَيْهِ أَسْتَهَمَ فُوَادِي
 عَادَ صَبَّاً بِشَادِينَ مُسْتَهَمَا
 كَيْفَ أَرْجُو مِنْ بَعْدِ بُرْدَةِ الْأَنْيَ
 وَطَبَيْرِي أَضْحَى يُعَانِي السَّقَامَا

٢٩٤

إِنْ رَآنِي السَّاقِ لِجَذَوَاهُ أَهْلَاهُ
 عَنِّي فِي فَوَاضِيلِ الْإِنْعَامِ
 وَإِذَا لَمْ أَكُنْ يَأْهُلِ سَقَانِي
 فَوْقَ قَدْرِي يَعَادَهُ أَلِكَرْأَمِ

٢٩٥

أَيَا فَلَكَا بُرْبَيْ كُلَّ نَذْلِ
 وَلَيْسَ يَدُورُ حَسْبَ رِضَالْكَرَمِ
 كَفِيلَكَ شِبَّةَ أَنْ رُحْتَ تَهْوِي
 بِذِي شَرَفٍ وَتَسْمُو بِاللَّئِيمِ

- ١٠٢ -

۲۹۳

یاری که دلم زبر او زار شده
 او جای دگر بغم گرفتار شده
 من در طلب علاج خود چون کوشم
 چون آنکه طبیب ماست بیمار شده

۲۹۴

گر جنس مرا خاصه بداند ساقی
 صد فضل زهر نوع براند ساقی
 ور در ما نم برسم خود باده دهد
 وز حد خودم در گذراند ساقی

۲۹۵

ای چرخ خسیس خس دون پرور خس
 هر گز نروی تو بر مراد دل کس
 چرخا فلکا ترا همین عادت بس
 ناکس تو کسی کنی و کس را ناکس

- ۱۰۷ -

جدول الخطأ والصواب

الصواب	الخطأ	رقم الرباعية
إِنَّ	إِنْ	٢٣٢
أُنْتِي	أُنْتِي	٢٤١
يَا صَنَّبِي	يَا صَنَّبِي	٢٤٤
كُلُّهُ	كُلُّهُ	٢٦١
لَشْقُ	لَشْقُ	٢٨٢
فِي	فِي	٢٨٣
الْحَصْرِم	الْحَصْرِم	٢٨٨
لِتَنَالَ	لِتَنَالَ	٣١٦
عِلْمُ	عِلْمُ	٣١٧
آرَايش	آرَىش	٣٣٣ ف
الَّذِي	الَّذِي	٣٣٤
وَجَلُوْسَا	وَجَلُوْسَا	٣٣٦
أَوْ وَلَى	أَوْ وَلَى	٣٣٨
تُسْرَد	تُسْرَد	٣٤٤
جَارِيَة	جَارِه	٣٤٥

اعتذار : كان من الواجب ان تكون الرباعية ٣٥١ في حرف الميم فسهي عنها فوضعت في آخر الرباعيات حرفاً عليها .

٢٩٦

الْأَفْقُ كَأْسٌ فَوْقَهَا مَقْلُوبَةٌ
 كَمْ تَحْتَهَا خُدُعَ الْلَّبِيبُ الْأَحْزَمُ
 أَنْظُرْ وِدَادَ الْكَأْسِ مَعَ كُوزِ الْيَطَّلا
 شَفَةٌ عَلَى شَفَةٍ وَبَيْنَهُمَا دَمٌ

٢٩٧

سِرُّ الْحَيَاةِ لَوْ أَنَّهُ يَدُوِّلُ لَنَا
 لَبَدًا النَّاسِ السِّنَاتِ الْمُبْهَمُ
 لَمْ تَعْلَمْنَا وَأَنْتَ حَيٌّ سِرَّهَا
 فَغَدَ إِذَا مَامَتْ مَاذَا تَعْلَمُ؟

٢٩٨

حَلَقْتُ بِالْفِكْرِ مِنْ فَوْقِ السَّمَاءِ الْأَرَى أَأْ
 جِنَانَ وَالنَّارَ وَالْأَلْوَاحَ وَالْقَلَمَانَ
 فَصَاحَ دَاعِيُ الْحِجْجَى فِيكَ الْجِنَانُ زَهَتْ
 وَالنَّارُ شَبَّتْ وَفِيكَ الْأَلْوَاحُ قَدْ رُقِيمَ

— ١٠٨ —

۲۹۶

این چرخ چو طاسیست نگون افتاده
دروی همه زیر کان زبون افتاده
در دوستی شیشه و ساغر بنگر
لب بر لب و در میان خون افتاده

۲۹۷

دل سر حیات اگر کماهی دانست
در موت هم اسرار الهی دانست
امروز که با خودی ندانستی هیچ
فردا که ز خود روی چه خواهی دانست

۲۹۸

بر ترز سپهر خاطرم روز نخست
لوح و قلم و بهشت و دوزخ میجست
پس گفت مرا معلم از فکر درست
لوح و قلم و بهشت و دوزخ با تست

— ۱۰۸ —

٢٩٩

إِنَّ الَّذِينَ تَرَحَّلُوا مِنْ قَبْلَنَا
نَزَّلُوا بِأَجْدَاثِ الْفَرُورِ وَنَامُوا
إِشْرَبَ وَخُذْ هَذِي الْحَقِيقَةَ مِنْ فِي
كُلِّ الَّذِي قَالُوا لَنَا أَوْهَامُ

٣٠٠

لَمْ تَقُلْ لِي مَا قُلْتَ إِلَّا لِحِقْدِي
رَاعِيَا أَنِّي بِلَا إِسْلَامٍ
أَنَا أَفْرَرْتُ بِالَّذِي قُلْتَ لِكِنْ
أَنْتَ أَهْلُ لِيَثْلِي هَذَا الْكَلَامُ؟

٣٠١

يَامَنْ غَدَوْتَ لِجَوْ كَانْ الْقَضَا كُرَّةَ
سِرْ كَفْ شَاءَ وَلَا تَنْبَسْ يَانْتِ فَمَ
فَنْ رَمَيْ يِلَكْ فِي الْمِيدَانِ مُضْطَرِّبَا
أَدْرِي وَأَعْلَمُ مَا يَجْرِي مِنْ الْقِدَمِ

- ١٠٩ -

۲۹۹

آنانکه ز پیش رفته اند ای ساقی
در خاک غرور خفته اند ای ساقی
رو باده خور و حقیقت از من بشنو
با دست هر آنچه گفته اند ای ساقی

۳۰۰

باما تو هر آنچه گوئی از کین گوئی
پیوسته مرا ملحد ویدیں گوئی
من خود مقرم بد آنچه گوئی لیکن
اصاف بده ترا رسد کین گوئی

۳۰۱

ای رفته بچو کان قضا همچون گو
چپ میخور و راست میرو و هیچ مگو
کانکس که ترا فکند اندر تک و پو
او داند واو داند واو داند واو

- ۱۰۹ -

٣٠٢

إِلَيْمَ وَأَنْتَ لِلِّدُنْيَا حَزِينٌ
وَطَرَفُكَ دَاعِمٌ وَالْقَلْبُ دَائِيٌّ
فَعِيشْ جَذْلَانَ وَأَرْتِشَفْ الْحُمَيَا
وَنَلَ أَقْصَى الْهَنَاءَ قَبْلَ الْحِمَامِ

٣٠٣

إِنَّ الْقَضَاءَ لَأَمْرٌ لَا يُرَدُّ وَمَا
نَصِيبُ ذِي الْهَمِ إِلَّا سُقُمٌ وَالْأَلَمُ
إِنْ تَقْبِضَ عُرْكَ مَهْمُومَ الْفُؤَادِ فَلَنْ
تَزِيدَ شَيْئًا عَلَى مَا خَطَّهُ الْقَلْمَ

٣٠٤

لِي نَقْدًا سَاقِي وَعُودًا وَرَوْضُ
وَالْكَوْعَدُ فِي غَدِ بِالنَّعِيمِ
دَعْ حَدِيثَ الْجَنَانِ وَالنَّارِ مِنْ جَاْ
ءِ مِنَ الْخَلْدِيْ أَوْ مَضِيْ لِلْجَنَّيْمِ؟

- ١١٠ -

۳۰۲

تا کی زغم زمانه محزون باشی
 با چشم پر آب ودل پر خون باشی
 می نوش و بعيش کوش و خوش دل میباش
 زآن پیش کزین دایره بیرون باشی

۳۰۳

از رفته قلم هیچ دگر گون نشود
 وز خوردن غم بجز جگر خون نشود
 گر در همه عمر خویش خونا به خوری
 یکذره از انچه هست افزون نشود

۳۰۴

ساقی و بی و بربطی بر لب کشت
 این هرسه هرا نقد و ترا نسیه بهشت
 مشنو سخن بهشت و دوزخ از کس
 که رفت بدوزخ و که آمد ز بهشت

- ۱۱۰ -

صرف النون

٣٠٥

فَلَكُ الشَّهْبِ قَالَ لِي أَفْعُزُ
لِي حِكْمَ الْقَضَاءِ فِي الْأَنْوَانِ
لَوْ غَدَى لِي فِي السِّيرِ أَذْنِي أَخْتِيَارِ
أَمْ تَحْدِينِي أَدُورُ كَالْحَيْرَانِ

٣٠٦

أَحْسَنُ مِنْ زُهْدِ الْفَقِيْعَةِ عَنْ رِيَا
رَشْفُ الْحُمَيَا وَأَفْتِنَةُ الْجَسَانِ
إِنْ كَانَ أَهْلُ الْحَبَّ وَالرَّاحِ في
لَطْفِيْ فَلَنْ تَلْقَى أَمْرِيْ فِي الْجِنَانِ

- ١١١ -

الْأَضْرَابُ

۳۰۵

در گوش دلم گفت فلك پنهاني
حکمي که قضا بود زمن ميداني
در گردش خويش اگر مرا دست بدی
خودرا برهاندي زسر گرداني

۳۰۶

مي خوردن و گرد نيكوان گردیدن
به زآنکه بزرق زاهد ورزیدن
گر عاشق و هست دوزخي خواهد بود
پس روی بهشت کس نخواهد دیدن

- ۱۱ -

٣٠٧

إِذَا كُنْتَ تَعْلَمُ سِرَّ الدُّنْيَا
فَقِيمْ وَحْتَامَ هَذَا الْعَنَاءُ
إِذَا الْدَّهْرُ لَا يَجْرِي حَسْبَ الْعَرَامَ
فَعِشْ مَا حَيَتْ حَلِيفَ الْهَنَاءِ

٣٠٨

إِنَّمَا أَطْعَكَ إِلَهِي فِي الْحَيَاةِ وَمَا
أَطْهَرَ النَّفْسَ مِنْ أَدْرَانِ عَصِيَانٍ
فَلَمَّا يَسْتَأْتِ النَّفْسُ مِنْ جَدْوَالِكَفَانَةِ
إِذَا لَمْ أَقْلِ قَطُّ إِنَّ الْوَاحِدَ أَثْنَانِ

٣٠٩

كَمْ فِي الْمَدَارِسِ وَالصَّوَامِعِ أَنْفُسُ
تَرْجُو الْجَنَانَ وَتَخْتَشِي النَّبَرَ اَنَا
لَكِنَّ مَنْ عَرَفَ أَلِهَةَ وَسِرَاهُ
لَمْ يُشْغِلَنَّ بِدِي الْأُمُورِ جَانَانَا

— ١١٢ —

۳۰۷

چون اگهی ای پسر زهر اسراری
چندین چه خوری بیهده هر تیماری
چون می نرود باختیارت کاری
خوش باش در این نفس که هستی باری

۳۰۸

گر گوهر طاعت نسقتم هر گز
ور گرد گنه زرخ نرقسم هر گز
نومید نیم زبارگاه کرمت
زیرا که یکی را دو نگفتم هر گز

۳۰۹

در صومعه و مدرسه و دیر و گشت
ترسندۀ دوزخند و جویایی بهشت
وانکس که ز اسرار خدا باخبر است
زین تخم در اندر و خود هیچ نکشت

- ۱۱۲ -

(۱۵)

٣١٠

أَرْيَ أَجْدَاثَنَا تُبْنِي بَلْعَنْيَ
غَدَّا يَا صَاحِبَ إِنْ زَرَدِ الْمُنْوَنَا
وَيُصْنَعُ مِنْ شَرَانَابِعْ دُلْبِنْ
يَهِ تُبْنِي قُبُورُ الْآخِرِينَا

٣١١

صَيَادُ ذَا الدَّهْرِ الَّتِي أَحْبَبَ فِي شَرَكِ
فَصَادَ صَيَادًا وَقَدْ سَاهَ إِنْسَانًا
فَكُلُّ خَيْرٍ وَشَرٍّ مِنْهُ قَدْ نَشَانًا
وَرَاحَ يَعْزُو لِهَذَا الْخُلُقِ عِصِيَانًا

٣١٢

لَا تُؤْمِلْ مَافَوْقَ سِتِّينَ حَوْلَا
لَكَ عُمْرًا وَلَا زِيمَ السُّكْرَ وَأَهْنَا
وَالْزَمَ الْدِينَ وَالْكُثُوسَ مُدَامًا
قَبْلَ أَنْ يَصْنَعُوا رُفَاتَكَ دِنَا

- ١١٣ -

۳۱۰

از تن چو برفت جان پاک من و تو
خشتي دو نهند بر معاك من و تو
وانگه زبراي خشت گور دگران
در كالبدي كشند خاك من و تو

۳۱۱

صياد ازل که دانه در دام نهاد
صيدی بگرفت و آدمش نام نهاد
هر يك و بدی که ميرود در عالم
او میكند و بهانه بر عام نهاد

۳۱۲

اندیشه عمر پيش از شخصت منه
هر جا که قدم نهي بجز مست منه
زان پيش که کله سرت کوزه کنند
تو کوزه زدوش وقدح از دست منه

- ۱۱۲ -

٣١٣

زَمْنُ الْوَرْدِ ذَا وَضِفَةً نَهْرٍ
 وَرِيَاضٌ وَبَضْعٌ حُورٌ حِسَانٌ
 عَاطِنِي الْكَاسَ فَالنَّشَاوِي صَبَاحًا
 حُرُّرُوا مِنْ مَسَاجِدٍ وَجِنَانٍ

٣١٤

عَقِيقُكَ الرَّاحُ وَالْكَاسَاتُ مَعْدَنَهُ
 وَالرَّاحُ رُوحٌ مِنْ الْجَاهِمِ أَصْطَفَتْ بَدَنَهُ
 وَإِنَّ كَاسَ زُجَاجٍ بِالظَّلَالِ ضَحِيكَتْ
 دَمُ دَمٍ الْقَلْبُ فِي أَثْنَائِهِ كَمَنَهُ

٣١٥

فَذَ كَانَ يَدْرِي اللَّهُ كُلُّ فِعَالَنَا
 مِنْ يَوْمِ صَوْرَ طِينَا وَبَرَانَا
 لَمْ نَرْتِكْ دَنَّا يَدُونِ فَضَائِهِ
 فَإِذَنْ لِمَا دَا نَدْخُلُ الْنَّيرَانَا؟

— ١١٤ —

۳۱۲

فصل گل و طرف جویبار ولب کشت
 با یکدوسه تازه لعنتی حور سرشت
 پیش آر قدح که باده نوشان صبور
 آزاد ز مسجدند و فارغ ز بهشت

۳۱۴

لعل تو می مذاب و ساغر کان است
 جسم تو پیاله و شرابش جان است
 آنجام بلورین که زمی خندان است
 اشکی است که خون دل در او پنهاست

۳۱۵

ایزد چو گل وجود ما می آراست
 دانست ز فعل ماچه بر خواهد خاست
 بی حکمش نیست هر گناهی که مراست
 پس سوختن قیامت از بهر چه راست

— ۱۱۴ —

٣١٦

إِنْ تَرُمْ أَنْ تَالْ عُمْرَآ صَبِيعَا
وَفَوْ آدَمْ لَا يَحِيلُّ الْأَحْزَانَا
فَارْتِشِفْ صَافِي الْطَّلَادْ كُلَّ آنِ
لِتَالْ السُّرُورَ آنَا فَآنَا

٣١٧

إِذَا لَمْ يَكُنْ عَلْمُ الْيَقِينِ يُمْكِنْ
لَنَا وَأَنْقَضَهُ الْعُمُرُ بِالثَّلَاثِ خُسْرَانُ
فَلَا يَنْبَغِي أَنْ تَرُكَ الرَّاحَ لَحْظَةَ
وَسِيَانِ حِينَ الْجَهْلِ صَاحِ وَنَشْوَانُ

٣١٨

غِلْوِي بِالرَّاحِ بَعْدَ الْمُنُونِ
وَأَذْكُرُوهَا وَالْكَلَاسِ فِي تَلْقِينِي
وَلَذِي الْخَشْرِ إِنْ أَرْدُمْ لِتَائِي
مِنْ ثَرَى بَابِ حَانَةِ فَأَطْلُبُونِي

- ١١٥ -

۳۱۶

خواهی که اساس عمر محکم یابی
یکچند بعالم دل بی غم یابی
فارغ منشین ز خوردن باده ناب
تا لذت عمر خود دمادم یابی

۳۱۷

چون نیست حقیقت و یقین اندر دست
توان بامید شک همه عمر نشست
هان تاتهیم جام می از کف دست
در بی خردی مرد چه هشیار و چه مست

۳۱۸

چون فوت شوم بیاده شوئید مرا
تلقین ز شراب و جام گوئید مرا
خواهید بروز حشر یابید مرا
از خاک در میکده جوئید مرا

٣١٩

نَفْسٌ بَيْنَ كُفُرٍ نَاوَالَّدِينِ
نَفْسٌ بَيْنَ شِكَنَا وَالْيَقِينِ
مَآرِى حَاصِلَ الْحَيَاةِ سِوَاهُ
فَاقْبِضْهُ بِالسُّرُورِ قَبْلَ الْمَنُونِ

٣٢٠

الْبَلْبُلُ قَدْ شَدَّا عَلَى الْأَغْصَانِ
فَأَشْرَبَ صَهْيَاءَهَا مَعَ الْنَّذْمَانِ
وَالْوَرْدُ زَهَافَقُمْ وَبَادِرُ عَجَلاً
يَوْمَيْنِ مِنَ الْهَنَاءِ فِي الْبَسْتَانِ

٣٢١

إِذَا كَانَ عَدْلًا قِسْمَةُ الرِّزْقِ فِي الْوَرَى
فَلَنْ يَجِدُوا فِيهِ مَزِيدًا وَنَقْصَانًا
فَلَا تَكُنْ فِي فَكْرٍ لِمَا لَمْ يَكُنْ وَعِيشْ
لَعْمَرُكَ حَرَّ الْفَقِيسِ مِنْ كُلِّ مَا كَانَ

- ٤٦ -

۳۱۹

از منزل کفر تا بدین یکنفس است
واز منزل شک تا بیقین یکنفس است
این یک نفس عزیز را خوش میدار
چون حاصل عمر ماهمین یکنفس است

۳۲۰

اکنون که زند هزار دستان دستان
جز باده لعل از کف مستان مستان
بر خیز و بیا که گل بشادی بشکفت
دوری دوشه داد خود زستان بستان

۳۲۱

چون رزق تو انجه عدل قسمت فرمود
یکذره نه کم شوه نه خواهد افزود
آسوده زهر چه نیست میباید شد
آزاده زهر چه هست میباید بود

— ۱۱۶ —

٣٢٢

كَرْتَ يَارَبَ إِبْرِيقَ الْمُدَامِ كَا
سَدَّدْتَ لِي بَابَ عَيْشِيَ حِيثُنَا كَانَ
أَنَا شَرِبْتُ وَتَبَدَّيْتُ أَنْتَ عَرَبَدَةَ
لَيْتَ الْثَّرْيَ بِفَعِيْهِ هَلْ كُنْتَ نَشْوَانَ؟

٣٢٣

لَوْ كُنْتُ رَبَّ أَخْتِيَارٍ مَا أَتَيْتُ إِلَى آلَ
مَدْنِيَا وَلَمْ أَرْتَحِلْ عَنْهَا وَلَمْ أَبْنِ
مَا كَانَ أَسْعَدَنِي لَوْلَمْ أَجِئْتُ أَبْدَأَ
لِلَّدَهْرِ يَوْمًا وَلَمْ أَرْتَحِلْ وَلَمْ أَكُنْ

٣٢٤

الَّدَهْرُ يَا خَيَّامُ يَهْرَأْ مِنْ فَتَىٰ
يُسَيِّي مِنْ الْأَيَّامِ فِي أَشْجَانِ
إِشْرَبْ عَلَى نَعَمٍ زُجَاجَةَ قَرْقَفَتِ
قَبْ أَنْكِسَارِ زُجَاجَةَ الْأَبْدَانِ

- ١١٢ -

ابریق می مرا شکستی ربی
 بر من در عیش را بستی ربی
 من می خورم و تو میکنی بد مستی
 خاکم بدhen مگر تو مستی ربی

۳۲۳

گر آمدنم بمن بدی نا مدمی
 ورنیز شدن بمن بدی کی شدمی
 به زین نبود که اندرین دیر خراب
 نه آمد می نه بد می نه شد می

۳۲۴

خیام زمانه از کسی دارد ننگ
 کو در غم أيام نشیند دلتنگ
 می نوش زآبگینه با ناله چنگ
 زآن پیش که آبگینت آید بر سنگ

— ۱۱۷ —

٣٢٥

حَنِيْ مَ فِي هَمٍ لَمَا بَأْتَنِي وَهَلْ
 يَجِنِي حِبْعُ الْحَازِمِينَ سَوْى الْعَنَّا
 أَلَّهُمْ لَيْسَ بِزَائِدٍ أَوْ مُفِصِّلٍ
 فِي الرِّزْقِ فَالْتَّزِيمُ الْمُسَرَّةُ وَالْبَشَّا

٣٢٦

عِشْ هَنِيْئًا فَالْدَّهْرُ لَيْسَ بِعَادٍ
 وَسَتَقِنِي الْحُومُ دَاتُ أَقْنَارِانِ
 وَسَبَعَدُو شَرَاكٌ لِيْنَا فِيْنِي
 فِي قُصُورِ الْمَنَاسِ أَوْ إِبْوَانِ

٣٢٧

أَسْتُ أَدْرِي هَلْ أَلَّهُ بَرَانِي
 لِجِيَانِ الْأَخْرَى أَوْ النَّيْرَانِ
 لِيْ نَقْدًا سَاقِ وَرَوْضَ وَرَاحَ
 وَلَكَ الْوَعْدُ فِي غَدٍ بِالْجِيَانِ

- ١١٨ -

۳۲۵

غم چند خوری بکار نا آمده پیش
 رنج است نصیب مردم دور اندیش
 خوش باش و جهان تنگ مکن بر دل خویش
 کز خوردن غم رزق نگردد کم ویش

۳۲۶

خوش باش که دهر بیکران خواهد بود
 بر چرخ قران اختزان خواهد بود
 خشتی که ز قالب تو خواهند زدن
 ایوان سرای دگران خواهد بود

۳۲۷

من هیچ ندانم که مرا آنکه سرشت
 از اهل بهشت کرد یا دوزخ زشت
 جامی و می و مساقی بر لب کشت
 این هرسه مرا نقد و ترا نسیه بهشت

—۱۱۸—

٣٢٨

هَذِهِ رُكْنُ الْإِيمَانِ ذَنْبِي وَأَنْسِي
ذَنْبٌ مِنْ رَاحَ يَعْبُدُ الْأَوْثَانَ
أَنَا أَخْشَى ذَنْبِي مَتَّيْ وَرَزْنُوهُ
يَوْمَ حَشْرٍ أَنْ بَكْسِرَ الْيَيزَانَا

٣٢٩

إِذَا مَاجَاءَنَا رَمَضَانُ يُلْقَى
بِهِ الْقِيدُ الْشَّقِيلُ عَلَى حِجَانَا
فَأَغْفَلَ يَا إِلَهِي النَّاسَ حَتَّى
يَخَالُوا أَنَّ سَوَالًا أَتَانَا

٣٣٠

حَلَّ اللَّهَ ثَورٌ وَثُورٌ غَدَا
يَمْتَحِلُّ الْأَرْضَ يَقْرَنِينِ
أَنْظُرْ يَعِينَ الْعَقْلَ كَيْمَا تَرَى
قَطِيعَ حُمْرٍ بَيْنَ ثُورَيْنِ

— ١١٩ —

۳۲۸

دارم گنهی که پشت ایمان شکند
بازار تمام بت پرستان شکند
بار کنهم اگر بمیزان سنجند
ترسم که بروز حشر میزان شکند

۳۲۹

ماه رمضان چنانکه امسال آمد
بر پای خردبند گران حال آمد
ای بار خدای خلق را غافل دار
تا پندارند که ماه شوال آمد

۳۳۰

گاویست در آسمان و نامش پروین
یک گاو دگر نهفته در زیر زمین
چشم خردت گشای چون اهل یقین
زیر وزبر دو گاو مشتی خر بین

— ۱۱۹ —

٤٣١

سَاطُونَنْ صَاحِبِ الْعَلَامَ الْغَافِيْ غَدَا
وَفَعْدَنْ بِشَيْبِ الرَّاحِ وَالْحَانَا
بِلْفَتْ سَبْعِينَ حَوْلَاً كَمَلاً فَتَى
الَّذِي أَهْبَأَ إِذَا مَلَأَ الْقَهْةَ الْآنَا؟

٤٣٢

فَسَمَ جَسْمُ الْرَّاجِ رُؤْمَ حَافِحاً كَيْ
يَاسِيْنَا يُجْبِطُ بِفِي أَرْحُونَ
لَا لَعْمَرِيْ قَائِمَ جَمِدَ مَا
فَسَمَ بِفِي الْقَلْبِ سَانِلَ الْتِرَانِ

٤٣٣

فَقَدْ أَصْبَحَ أَحَانِيْ بِنَا عَامِرَا
وَكَمْ نَفَنَا مِنْ مَتَابِ لَنَا
مَا يَصْنَعُ الْعَفْوُ يَلَا مَا تَمَّ
الْعَفْوُ يَزْدَانُ يَا ثَامِنَا

- ١٢٠ -

۳۳۱

فردا علم نفاق طی خواهم کرد
با موی سفید قصد می خواهم کرد
پیمانه عمر من بهفتاد رسید
ایندم نکنم نشاط کی خواهم کرد

۳۳۲

این جسم پیاله بین بجان آبستن
همچون سمنی بارغوار آبستن
نی نی غلطم که جام از غایلطف
آیست باتش روان آبستن

۳۳۳

آبادی میخانه زمی خوردن ماست
خون دو هزار توبه در گردن ماست
گر من نکنم گناه رحمت چه کند
آرایش رحمت از گنه کردن ماست

- ۱۲۰ -

(۱۶م)

٣٣٤

إِنَّ مَنْ أَدْرَكُوا النَّاسَ بَذَاقُوا
جُرْعَةَ الْهَمِّ وَالْأَسَى الْوَانَا
وَعَجَبَتْ أَنَّ الَّذِي لَيْسَ يَهُوُي
حِرْصَهُمْ لَا يَرَوْنَهُ إِنْسَانًا

٣٣٥

حَتَّىٰ مَصَوْمُكَ وَالصَّلَادَةُ تَسْكَنُ
فَدَعَ الْمَسَاجِدَ وَأَفْصَدَنَ الْحَافَانَا
وَأَشْرَبَ فَسَوْفَ تَرَى رُفَاتَكَ تَارَةً
كُوزًا وَآخْرَى أَكْوَسَا وَدِنَانَا

٣٣٦

أَتَنْتَ دِيوَانَ شِعْرٍ وَنَصْفًا
مِنْ رَغِيفٍ وَكُوزَ صَيَّاهَ حَانِ
وَجَبَّاوسَا مَعَ الْحَمِيدِ يَقْفَرِ
ذَانَ خَيْرٍ مِنْ مَلْكِ دِي سُلطَانِ

— ١٢١ —

۳۳۴

این جمع اکابر که مناصب دراند
از غصه و غم زجان خود بیزارند
و آنکس که اسیر حرص چون ایشان نیست
این طرفه که ادمیش می نشمارند

۳۳۵

تا چند زمسجد و نماز روزه
در میکدها مست شو از دریوزه
خیام بخور باده که این خاک ترا
گه جام کنند و گه سبو گه کوزه

۳۳۶

تنگی می لعل خواهم و دیوانی
سد رمقی باید و نصف نانی
وانگه من و تو نشسته در ویرانی
خوشتر بود از علاقت سلطانی

- ۱۲۱ -

٣٣٧

حِينَ جُودُ الْإِلَهِ فَاضَ بِرَانِي
وَبِدَرْسِ الْغَرَامِ قَدِمَا حَانِي
وَلَقَدْ صَاغَ مِنْ قُرَاضَةِ قَلْبِي
بَعْدَ هَذَا مِفْتَاحٌ كَنزِ الْمَعَانِي

٣٣٨

حَتَّىٰ مَا يَبْقَى عَلَى سَطْحِ الْمِيَاهِ لَقَدْ
سَيَّئَتُ دَبِرًا وَعَبَادًا لِأَوْثَانِ
مَنْ قَالَ إِنِّي مِنْ أَهْلِ الْجَحِيمِ وَمَنْ
أَنِّي مِنْ أَهْلِ الْخَلْدِ أَوْ دُولَى لِنِيرَانِ؟

٣٣٩

حَتَّىٰ مَا تُصْبِحُ لِلْأَمْمَاعِ حَلْفٌ عَنَّا
حَيْرَانَ تَعْدُو بِهَذَا الْكَوْنِ مُفْتَنًا
مَضْرُوا وَنَعْفِي وَكُمْ يَاتُونَ بَعْدُ وَكُمْ
يَمْضُونَ مِنْ دُونِ أَنْ يَحْضُرَ أَمْرُؤٌ يُعْنِي

- ١٢٢ -

۳۳۷

چون جود ازل بود مرا انها کرد
بر من ز تختست درس عشق املا کرد
وانگاه قراضه زر قلب مرا
مفتاح خزانه در معنی کرد

۳۳۸

تا چند زنم بروی دریاها خشت
نومید شدم زبت پرستان و کنست
خیام که گفت دوزخی خواهد بود
که رفت بدوزخ و که آمد ز بهشت

۳۳۹

چند از پی حرص و آزن فرسوده
سر گشت دوی گرد جهان بیهوده
رفتند و رویم و دیگر آیند ورونده
یکدم بمراد خویشتن نابوده

— ۱۲۲ —

٣٤٠

كُنْ حِمَاراً فِي مَعْشَرِ جُهَلَةِ
 أَيْقُنُوا أَنْهُمْ أُولُو الْعِرْفَانِ
 فَهُمْ يَحْسَبُونَ لِلْجَهَلِ مَنْ لَيْدَ
 سَحِيرَاً خَلَوَا مِنَ الْإِيمَانِ

٣٤١

مَنْ بَرَى أَكْوَسَ الْرُّؤْسِ وَأَبْدَى
 عِنْدَ تَكْوِينِهَا أَدْقَقَ الْفُنُونِ
 كَكِاسَا مِنْ فَوْقِ مَائِدَةِ الْكَوْ
 نِ دِهَافَا قَدْ أُتْرِعَتْ بِالْجَنُونِ

٣٤٢

أَفَالْقَلْبُ لَيْسَ يُذَكِّهُ الْهَوَى
 شَغْفَا وَلَيْسَ يَهِمُّ قَطُّ بِشَادِينَ
 لَا يَوْمَ أَضْيَعُ قَطُّ مِنْ يَوْمٍ أَمْرِيَّ
 يَقْضِيهِ دُونَ غَرَامٍ ظَبِيءٍ فَاتِنَ

- ١٢٣ -

۳۴۰

با آن دو سه نادان که چنان میدانند
از جهل که دانای جهار ایشانند
خر باش که از خری ایشان بمثل
هر گونه خراست کافرش میدانند

۳۴۱

آن کاسه گری که کاسه سرها کرد
در کاسه گری صنعت خود پیدا کرد
بر خوان وجود ما نگون کاسه نهاد
و آن کاسه سر نگون پر از سودا کرد

۳۴۲

أفسوس بر آن دل که در او سودی نیست
سودا زده مهر دلفروزی نیست
روزی که توبی عشق بسر خواهی برد
ضایعتر از آن روز ترا روزی نیست

— ۱۲۲ —

٣٤٣

أَوْ أَرْتَكْتُ خَطَايَا النَّاسِ كُلَّهُمْ
لَكُنْتُ أَرْجُو لَذَنْبِي مِنْكَ غُفرَانًا
قَدْ قُلْتَ إِنَّكَ يَوْمَ الْعِزَّةِ تَنْصُرُنِي
لَا عَجَزَ أَعْظَمُ لِي مِنْ عَجَزِي أَلَا نَـ

صرف الحاء

٣٤٤

إِلَى مَأْسَاكَ عَلَى الْفَانِيَةِ
أَنَّا لَأَمْرُوهُ عِيشَةَ باقِيَةَ؟
هِيَ النَّفْسُ عَارِيَةٌ تَسْتَرِدُ
فَعِيشْ مَعَهَا عِيشَةَ الْعَارِيَةِ

- ١٢٤ -

۲۴۳

گر من گنه روی زمین کردستم
عفو تو امیداست که گیرد دستم
کفتی که بروز عجز دستت گیرم
عاجزتر از این مخواه کاکنون هستم

۳۴۴

چندین غم مال و حسرت دنیا چیست
هر گز دیدی کسی که جاوید بزیست
این یکدو نفس که در تن عاریست
با عاریتی عاریتی باید زیست

— ۱۲۴ —

٣٤٥

إِنْ كَانَتِ الْأَفْلَاكُ فَسَدَّدَوْيِ الْبَصَارِيْ جَارِيَةً
إِنْ شِئْتَ قُلْ هِيَ سَبْعَةُ أَوْ شِئْتَ عَدْ ثَمَانِيَهُ
وَإِذَا رَحَلتَ غَدًا وَخَلَقْتَ الْأَمَانِيْ بَايْقِيهُ
فَلَيَا كُلَّنِكَ نَمْلُ قَبْرِكَ أَوْ ذِئَابُ الْبَادِيَهُ

٣٤٦

إِذَا مَا صَحُوتُ عَدِيمُ الْهَنَاءِ
وَمَهَا سِكِيرُتُ فَقِيدُ النَّهَى
وَلِكِنَّ يَبْنَهَا حَالَهُ
هِيَ الْعَيْشُ وَالْقَلْبُ رِيقُ لَهَا

- ١٢٠ -

۳۴۵

چون چرخ بکام یك خردمند نگشت
خواهی توفلک هفت شمر خواهی هشت
چون باید مرد و آرزاها همه هشت
چه مور خورد بگور چه گر گ بدشت

۳۴۶

چون هشیارم طرب زمن پنهان است
ورمست شوم در خردم نقصان است
حالیست میار مسی و هشیاری
من بنده آن که زند گانی آن است

— ۱۲۵ —

الْأَضْدَادُ

حرف الباء والالف المقصورة

٣٤٧

مِنْدَ مِيزَتْ بَيْنَ كَفَيْ وَرِجَلِي
غَلَّ هَذَا الْدَّهْرُ الْمَدِينِي يَدِيَا
أَسْفَا يَحْبِسُونَ فِي الْعَثِيرِ عُمْرًا
مَرَّ بِي دُونَ شَادِينَ وَحْمِيَا

٣٤٨

أَيْهَا النَّفَسُ لَوْ نَفَضْتُ غَبَارًا
جَسْمٌ أَضْحَى فَوْقَ السَّالَكِ مَأْوَى
لَكَ عَرْشٌ فَوْقَ السَّمَاءِ فَعَيْبٌ
أَنْ تَحْيَيِ وَتَرْلَضِي أَلَأَرْضَ مَثَوْيً

- ١٢٦ -

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

۳۴۷

تا باز شناختم من این پای زدست
این چرخ فرو مایه مرا دست بیست
آفسوس که در حساب خواهند نهاد
عمری که مرا بی می و معشوقه بدست

۳۴۸

أَيْ دل زغبار جسم اگر پاك شوي
تو روح مجردی بر افلاك شوي
عرشت نشيمن تو شرمت بادا
کائي و مقيم خطء خاك شوي

- ۱۲۶ -

٣٤٩

مِنَ الْعَارِفَةِ تَسْعِي لِتَحْصِيلِ شَهْرَةٍ
 وَأَنْ تَشْتَكِي مِنْ جُورِدَ الْفَلَكِ الْبَلْوَى
 لَئِنْ تَغُدُ مِنْ عَطْرِ الْحُمَيَا بِنَشْوَةٍ
 يَكُنْ لَكَ خَيْرًا مِنْ غَرُورِكَ بِالْتَّقْوَى

٣٥٠

إِنِّي وَإِنْ كُنْتُ لِذَنْبِي فِي شَفَّا
 فَلَسْتُ يَائِسًا كَكُفَّارِ الْوَرَى
 أَرْجُو وَإِنْ مُتْ بِسُكْرِي سَحَراً
 رَاحَا وَظَبِيَاً فِي جَنَانٍ أَوْ لَفَّيْ

٣٥١

دَعْ عَنْكَ دَرْسَ الْعُلُومِ أَجْمِيعِيَا
 وَأَشْفِي أَصْدَاعِ شَادِينَ سَقْمَكَ
 وَاهْرِقْ بِكَاسِ دَمَ الزُّجَاجِ وَطِبْ
 مِنْ قَبْلِ أَنْ يَهْرِقَ الْزَمَانُ دَمَكَ

— ١٢٧ —

۲۲۰

یا رب تو جمال آن مه مهر انگیز
اراسته بسنبل عنبر بیز
پس حکم همیکنی که دروی منگر
این حکم چنان بود که کج دار و مریز

۲۲۱

بر چهره گل شبیم نوروز خوش است
در صحن چمن روی دل فروز خوش است
از دی که گذشت هر چه گوئی خوش نیست
خوش باش وز دی مگو که امروز خوش است

۲۲۲

تن زن چو بزیر فلك بی باکی
می نوش که در جهان آتش ناکی
چون اول و آخرت بجز خاکی نیست
انگار که بر خاک نه در خاکی

— ۸۱ —

٤٤٣

لَا أَنَا عَالَمٌ وَلَا أَنْتَ سِرٌ ॥
دَهْرٌ أَوْ حَلَّ مُسْكِلٌ مِنْهُ دَفَّاً
تَضَنَّ خَلْفَ الْسِّتَارِ فَإِنْ زَا
لَ فَلَا أَنْتَ أَوْ أَنَا نَمَّ سَغَى

٤٤٤

بَكَرَ الرَّبِيعُ وَمِنَ الْيَتَامَةِ
حِيَاتِكَ تَبَلَّى وَأُورَاقُهَا
فَلَادَ تَأْسٍ وَأَشْرَبَ فَانَّ الْهُوَ
مَ هِيَ السُّمُّ وَالرَّاحَةُ تَرِيدُهَا

٤٤٥

أَنَّ الصُّبُوحَ هَامَ فَاقْتَصَ حَانَةَ
هَذِي ذِكْرَاهُ تَهْمَهُ بِالْإِشْرَاقِ
إِنْ كَانَ يُسْرِعُ يَاهْنَاهُ رَمَانَاهُ
فَهُلْمٌ فِي كَأْسٍ إِلَيْهِ دِهَقَ

- ٨٢ -

۲۲۳

اسرار ازل را نه تو دانی و نه من
و این حرف معتمد نه تو خوانی و نه من
هست از پس پرده گفتگوی من و تو
چون پرده بر افتاد نه تو مانی و نه من

۲۲۴

از آمدن بهار واز رفتن دی
اوراق وجود ما همیگردد طی
می خور مخوراندوه که گفتست حکیم
غمهای جهان چه زهر و تریاقش می

۲۲۵

چون هست زمانه در شتاب ای ساقی
بر نه بکفرم جام شراب ای ساقی
هنگام صبح قفل از در بگشا
تعجیل که آمد آفتاب ای ساقی

—۸۲—

الاضلاع

۳۴۹

تنگ است بنام نیک مشهور شدن
عارضت زجور چرخ رنجور شدن
خمار بیوی آب انگور شدن
به زانکه بزهد خویش مغروف شدن

۳۵۰

هر چند که از گناه بد بختم وزشت
نومید نیم چو بت پرستان کنست
اما سحری که میرم از مخموری
می خواهم و معشوقة چه دوز خ چه بهشت

۳۵۱

از درس علوم جمله بگریزی به
وندر سر زلف دلبر آویزی به
زان پیش که روز گار خونت ریزد
تو خون قیننه در قدفع ریزی به

— ۱۲۷ —